

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

AVRUPA GÜVENLİK ANLAŞMALARI ÇERÇEVESİNDE
GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİ İÇİN BİR ÇÖZÜM MODELİ

YÜKSEKLİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Tolga OTABATMAZ

TEZ DANIŞMANI

Doç.Dr.Hasan Ali KARASAR

Ankara-2014

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AVRUPA GÜVENLİK ANLAŞMALARI ÇERÇEVESİNDE
GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİ İÇİN BİR ÇÖZÜM MODELİ

YÜKSEKLİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Tolga OTABATMAZ

TEZ DANIŞMANI

Doç.Dr.Hasan Ali KARASAR

Ankara-2014

ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tolga OTABATMAZ tarafından hazırlanan “Avrupa Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli” başlıklı bu çalışma, 08 Ağustos 2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Hasan Ali KARASAR (Danışman)

Prof. Dr. Hasan ÜNAL (Başkan)

Prof. Dr. Erel TELLAL (Üye)

ÖNSÖZ

Güney Kafkasya bölgesinde çıkan çatışmaların asıl sebebi tarihi anlaşmazlıklar ile bölgenin jeostratejik ve ekonomik önemidir. Kafkasya'da yaşanan çatışmalar sonrasında şu anda silahlar susmuş durumda olsa bile bölge her an patlamaya hazır bir bomba gibidir ve bölgede güvenlik konusu halen büyük bir problem olarak durumunu muhafaza etmektedir.

Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla blok yapısı dikkate alınarak hazırlanmış olan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA), 1986 tarihli Stokholm Konferansı Belgesinde yer alan Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) temelinde hazırlanmış olan Viyana Belgesi-2011 (VB-11), Açık Semalar Anlaşması (ASA) iki blok arasında yani NATO ve (eski) Varşova Paktına üye ülkeler arasındaki güvenliği ve kuvvet dengesini sağlamışlardır. Fakat söz konusu anlaşmalar Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra bağımsızlığını kazanan ve anlaşma çerçevesinde NATO'nun karşısındaki blok içinde yer alan devletlerin kendi aralarındaki çatışmaları önleyememiş ve Güney Kafkasya bölgesinde güvenliği sağlayamamıştır.

Söz konusu güvenlik anlaşmalarının Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki dönemde Güney Kafkasya bölgesinde oluşan yeni duruma uygun bir şekilde güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek yeterlilikte olmadığı görülmüştür. Bu durumda Güney Kafkasya'da güvenliği sağlamak amacıyla yapılabilecek şeylerden bir tanesi olarak görülmesi gereken bu anlaşmaların günümüzde ortaya çıkan güvenlik ihtiyaçlarına ne şekilde cevap verecek duruma getirilebileceği önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada Avrupa'nın güvenliğini sağlamak amacıyla imzalanmış olan anlaşmaların Güney Kafkasya bölgesinin güvenliğinin sağlanmasında neden askeri anlamda başarısız olduklarının sebepleri ortaya konulmuş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Tezimin hazırlanmasında değerli tavsiyeleriyle bana yön veren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç.Dr. Hasan Ali KARASAR'a, yüksek lisans eğitimim süresince bana her zaman destek olan ve yol gösteren başta Prof.Dr. Hasan ÜNAL ve Yrd.Doç.Dr. Gözde YILMAZ hocalarım olmak üzere tüm hocalarıma ve tez çalışmam süresince her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	vi
TABLolar VE HARİTALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAFKASYA

1.1. Coğrafi Konumu ve Etnik Yapısı	4
1.2. Tarihi	6
1.3. Jeopolitik Önemi.....	10
1.4. Küresel Güçler ve Güney Kafkasya Ülkeleri.....	13
1.4.1. ABD'nin Güney Kafkasya Politikası	13
1.4.2. Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası	14
1.4.3. Gürcistan	17
1.4.4. Azerbaycan	18
1.4.5. Ermenistan	19
1.5. Kafkasya Bölgesindeki Güvenlik Durumu	21

İKİNCİ BÖLÜM

SİLAHSIZLANMA VE SİLAHLARIN KONTROLÜ KAVRAMLARI VE BUNLARI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. Silahsızlanmanın Tanımı	24
2.2. Silahsızlanmanın Tarihi	26

2.3. II. Dünya Savaşından Sonra Konvansiyonel Silahların Kontrolü ve Silahsızlanmaya Doğru Atılan Adımlar.....	28
2.3.1. Karşılıklı Dengeli Kuvvet İndirimi (KDKİ) Toplantıları.....	28
2.3.2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Toplantıları.....	29
2.3.3. Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma Çalışmalarını Etkileyen Faktörler.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAK AMACIYLA İMZALANMIŞ OLAN ANTLAŞMALAR VE BU ANTLAŞMALARIN GÜNEY KAFKASYA'DAKİ DURUMU

3.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA).....	35
3.1.1. AKKA Uygulama Alanları.....	37
3.1.1.1. Kanat Bölgesi.....	38
3.1.1.2. Merkez Bölge.....	38
3.1.1.3. Merkez+Merkez Dışı Bölge.....	39
3.1.1.4. Merkez+Merkez Dışı Bölge+Geri Bölge.....	40
3.1.1.5. Merkez+Merkez Dışı Bölge+Geri+Kanat Bölgesi.....	41
3.1.2. AKKA Protokolleri.....	42
3.1.2.1. Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın Mevcut Tipleri Hakkında Protokol.....	42
3.1.2.2. Muharebe Yetenekli Eğitim Uçaklarının Belirli Modellerinin ve Versiyonlarının Silahsız Eğitim Uçağı Olarak Yeniden Sınıflandırılmasında Uyulacak Usuller Hakkında Protokol.....	43
3.1.2.3. Anlaşmayla Sınırlandırılan Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın İndiriminde Uyulacak Usuller Hakkında Protokol.....	43

3.1.2.4. Muharebe Helikopterlerinin Sınıflandırılmasında ve Çok Maksatlı Taarruz Helikopterlerinin Yeniden Sınıflandırılmasında Uyulacak Usuller Hakkında Protokol.....	43
3.1.2.5. Bildirim ve Bilgi Değişimi Hakkında Protokol.....	44
3.1.2.6. Denetim Protokolü.....	44
3.1.2.7. Ortak Danışma Grubu Hakkında Protokol.....	44
3.1.2.8. AKKA'nın Bazı Hükümlerinin Geçici Uygulanması Hakkında Protokol.....	45
3.1.3. AKKA Uygulama Sorunları.....	45
3.1.3.1. Mevcut Tipler Protokolünün Güncelleştirilmesi.....	45
3.1.3.2. Kanat Bölgelerinde Anlaşma ile Belirlenen Tavanların Aşılması.....	46
3.1.3.3. ZPT'lerin Ambulans Olarak Gösterilmesi.....	46
3.1.3.4. Ev Sahibi Ülke Rızası.....	47
3.1.3.5. Silahların Bildirimlerinin Yapılmaması.....	47
3.1.4. AKKA Hakkında Ülkelerin Görüşleri.....	47
3.1.5. Kanat Rejimi.....	52
3.1.6. Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (UAKKA).....	57
3.1.7. AKKA'nın Mevcut Durumu.....	58
3.2. Viyana Belgesi-2011 (VB-11).....	60
3.2.1. Viyana Belgesi Hakkındaki Ülkelerin Görüşleri.....	63
3.2.2. Viyana Belgesi Uygulama Sorunları.....	65
3.3. Açık Semalar Antlaşması (ASA).....	67
3.3.1. Anlaşmanın Mevcut Durumu ve Uygulama Sorunları.....	68
3.4. Güvenlik Anlaşmaları ve Azerbaycan.....	70
3.5. Güvenlik Anlaşmaları ve Ermenistan.....	71
3.6. Güvenlik Anlaşmaları ve Gürcistan.....	74

SONUÇ	76
KAYNAKÇA.....	92
EKLER.....	108
ÖZET.....	144
ABSTRACT.....	145

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİF	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Forumu
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
AKKUM	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri
ASA	: Açık Semalar Anlaşması
ASDK	: Açık Semalar Danışma Kurulu
ASMA	: Ağır Silahlı Zırhlı Muharebe Aracı
ASSA	: Anlaşmayla Sınırlanmış Silah ve Araç
ATSA	: Anlaşmaya Tabi Silah ve Araç
BDP	: Bilgi Değişim Protokolü
BEM	: Beyan Edilmiş Mevki
BM	: Birleşmiş Milletler
CFE	: AKKA (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması)
ÇNRA	: Çok Namlulu Roketatar
DİR	: Davranış İlkeleri Rehberi
DTB	: Denetime Tabi Birim
GGAÖ	: Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler
GGK	: Gözden Geçirme Konferansı
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KDKİ	: Karşılıklı Dengeli Kuvvet İndirimi
Md.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Organizasyonu)
ODG	: Ortak Danışma Grubu
OSCE	: AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TAS	: Tanksavar
UAKKA	: Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
UT	: Ulusal Tavan
ÜT	: Ülkesel Tavan
VB	: Viyana Belgesi
VD Plus	: Vienna Document Plus (Viyana Belgesi Eki)
ZMA	: Zırhlı Muharebe Aracı
ZPA	: Zırhlı Piyade Aracı
ZPMA	: Zırhlı Piyade Muharebe Aracı
ZPT	: Zırhlı Personel Taşıyıcı

TABLolar VE HARİTALAR DİZİNİ

- Harita 1.1.** Kafkasya Etnik Haritası
- Harita 1.2.** Kenar Kuşak, Kalpgah Haritası
- Harita 3.1.** AKKA Uygulama Alanı
- Harita 3.2.** AKKA'daki Bloklar
- Harita 3.3.** AKKA'daki 4.4 Numaralı Bölge
- Harita 3.4.** AKKA'daki 4.3 Numaralı Bölge
- Harita 3.5.** AKKA'daki 4.2 Numaralı Bölge
- Harita 3.6.** AKKA'daki 4.1 Numaralı Bölge
- Harita 3.7.** AKKA'daki Alt Bölge Tavanları
- Harita 3.8.** NATO'nun Birinci Dalga Genişlemesi
- Harita 3.9.** NATO'nun İkinci Dalga Genişlemesi
- Tablo 3.1.** Taşkent Anlaşmasına göre Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Güney Kafkasya ülkelerine tahsis edilen anlaşmayla sınırlandırılmış silah mevcutları.
- Tablo 3.2** Rusya Federasyonu'nun Daraltılmış Kanat Bölgesindeki Silah Miktarları
- Tablo 3.3** Ukrayna'nın Kanat Bölgesinden Çıkarılan Odessa Bölgesindeki Silah Tavanları

GİRİŞ

Kafkasya bilim adamları için dünyadaki en çekici yerlerden birisidir. Kafkasya kuzey ve güney, doğu ve batı arasında bir koridor görevi gören, binlerce yıldır toplumların ve uygarlıkların gelip geçtiği bir yerdir.¹ Bununla birlikte büyük kumandanlar fetihlerini gerçekleştirirken bu bölgeyi kullanmışlar ve yeri geldiğinde Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayacak köprü olarak, yeri geldiğinde ise bir kıtadan diğerine yapılacak muhtemel saldırılara karşı bir set ve kale olarak yararlanmışlardır. Kafkasya stratejik olarak çok önemli bir yerde bulunmaktadır. Rus istilasına karşı Osmanlı ve İran devletlerini koruyan bu bölge için iki devlet çok kan akıtmış fakat Rus istilasına engel olamamışlardır. Büyük Petro'nun Rusya için çizmiş olduğu siyasi hedef ve çerçeve Kafkasya'nın neden önemli olduğu sorusunu da cevaptır. Bu siyasetin ana hedefi sınırlarını Anadolu ve İran'a doğru genişletmek, Akdeniz'e ulaşmak ve bunu dışında Kafkasya'yı ele geçirmektir. Çünkü Kafkasya'ya hakim olan Hazar havzasına da hakim olabilirdi ve bu havzanın ise Rusya'nın Asya kıtasındaki varlığı, Türkistan ile Hindistan ticareti ve siyaseti için önemi vardı.²

Kafkasya; Avrupa, Asya, Afrika kıtalarının arasına girmiş bulunan ve Akdeniz, Ege Denizi, Boğazlar, Marmara Denizi, Karadeniz, Azak Denizi'nin oluşturduğu su koridorunun doğusunda bulunmaktadır, aynı zamanda Hazar Denizi sayesinde de doğuya bağlanmış bir vaziyettedir. Bu da Kafkasya'nın kuzey-güney ve doğu-batı yollarının kesiştiği bir bölge olduğu anlamına gelmektedir. Kafkasya'nın bu coğrafi durumu tarih boyunca etkili olmuştur ve bu yüzden Kafkasya tarihte önemini hiç kaybetmemiştir.³

Hidrokarbon rezervleri bakımından çok önemli bir konumda bulunan bölgeye olan ilgi SSCB'nin yıkılmasından sonra artmıştır. Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte bölgenin, enerji kaynaklarının ve enerji koridorlarının kontrolü üzerine büyük güçler tarafından verilen mücadele bölge ülkelerinin etnik ve tarihsel problemlerinin de su yüzüne çıkması ile silahlı çatışmaların yaşanmasına sebep

---

¹ Özdemir Özbay, **Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya**, Ankara, Kafkas Derneği Yayınları, 1999, s. 1.

² Met Çünatiko Yusuf İzzet, **Kafkas Tarihi**, 1.cilt, Ankara, Adige Yayınları, 2002, ss. 1-3.

³ İsmail Berkok, **Tarihte Kafkasya**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958, ss. 10-11.

olmuştur. Bölgede ortaya çıkmış olan problemler henüz çözülememiş ve güvenlik halen sağlanamamıştır.

Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla imzalanan anlaşmalar NATO ve eski Varşova Paktı ülkeleri arasındaki güvenliği sağlamış fakat anlaşmalara taraf olan eski Varşova Paktı üyesi ülkelerin kendi aralarındaki güvenliği sağlayamamıştır.

Bu tez çalışmasında Güney Kafkasya'nın jeopolitik önemi ortaya konmuş ve büyük devletlerin bölge politikaları ve ayrıca Avrupa'nın güvenliğini sağlamak amacıyla imzalanan anlaşmalar ile bölge ülkelerinin söz konusu anlaşmalar kapsamındaki politikaları incelenmiştir. Tezde "Önemli olan silahların nitelikleri mi yoksa nicelikleri mi?", "Önemli olan silah sayıları mı yoksa söz konusu silahların kullanımlarının engellenmesi mi?", "Anlaşmalarla kontrol altına alınmaya çalışılan Rusya Federasyonu ne şekilde tekrar AKKA'ya taraf bir ülke haline getirilebilir?", "Var olan anlaşmalar yeniden gözden geçirilerek ne şekilde yenilenmeli ve güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek hale getirilmelidir?" sorularına cevap aranmıştır. Bölgede siyasi çözümün yanı sıra askeri anlamda da çözümün olması gerektiği belirtilmiş, anlaşmaların neden bölgedeki güvenlik ihtiyaçlarına cevap veremediği sorusu ortaya konmuş ve güvenliği sağlamak amacıyla ne şekilde revize edilmeleri gerektiği incelenmiştir.

Avrupa'da güvenliği tesis etmek amacıyla imzalanan anlaşmalar ile ilgili olarak bilimsel çalışmalar yapılmış olmakla birlikte bu anlaşmaların şimdiye kadar Güney Kafkasya bölgesinde yaşanan çatışmaları engellemekte neden başarısız olduğu ve bölgedeki güvenlik ihtiyaçlarına cevap verme yeteneği kalmamış olan anlaşmaların ne şekilde tekrar güvenlik ihtiyaçlarına cevap verme yeteneğine ulaştırılabileceği ile ilgili çalışmalar yetersizdir. Yapılan bu tez çalışması bilimsel literatüre bu anlamda katkı sağlayacaktır.

Tez yazılırken nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Konunun Rus, Ukraynalı, Ermeni, Gürcü uzmanları ile mülakatlar yapılmıştır, görüşme usullerinden «Yapılandırılmış Görüşme» (belirlenmiş sorular) ve «Yapılandırılmamış Görüşme» (sadece bilgi, görüş ve düşüncelerini almak) teknikleri kullanılmıştır.

İkinci olarak ise Doküman/Belge Analizi tekniği kullanılmıştır, birincil kaynaklar olarak anlaşma metinleri teorik ve pratik olarak incelenerek

karşılaştırılmış, AGİT ve BM arşivlerinden yararlanılmıştır, ikincil kaynaklar olarak batılı, Rus, Türk, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan kaynaklı konu hakkında yazılmış olan süreli yayımlar, akademik dergiler, konuyla ilgili çeşitli raporlar, değerlendirmeler, kitaplar, makaleler ve uluslararası kuruluşların internet sitelerinde konu ile ilgili yayınlanmış olan haberlerden yararlanılmıştır. Doğrudan yapılan alıntıların yanı sıra toplanan diğer verilerin analizi de yapılmıştır.

Güvenlik anlaşmaları Varşova Paktı ve SSCB dağılmadan önce imzalanmıştır. Kafkasya bölgesinin jeostratejik konumu ve etnik yapısından dolayı ortaya çıkan tarihi problemler ise evrimleşerek güvenlik problemi haline gelmiş ve SSCB'nin dağılmasından sonra bölgede çatışmalar ve savaşlar yaşanmıştır. Bu sorunlar günümüzde de halen devam etmektedir.

Tez yazım aşamasında SSCB'nin dağılmasından sonraki dönemden günümüze kadar olan-güvenlik anlaşmalarının da halen yürürlükte olduğu-22 yıllık süreç incelenmiştir. Tezde güvenlik anlaşmalarına odaklanılmış ve bölgedeki çatışmalara derinlemesine girilmemiştir. Bölgedeki problemler ve çatışmalar tarihi süreç içerisinde anlatılarak ortaya konmuş, söz konusu anlaşmaların Güney Kafkasya bölgesinde güvenliği sağlamada neden başarısız oldukları, bu anlaşmaların güvenlik ihtiyaçlarına yeniden ne şekilde cevap verecek hale getirileceği konusu incelenmiştir. Tezde modelleme yöntemi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAFKASYA

1.1. Coğrafi Konumu ve Etnik Yapısı

Kafkasya, Karadeniz ve Hazar denizi arasında yer alan Kafkas sıradağlarıyla kuzeyde Terek, Kuma, Kuban nehirleri güneyde ise Kura ve Rioni nehirlerinin havzalarından oluşur. Kafkasya sıradağlar, bu dağların kuzey kesimi ve güney kesimi olmak üzere üç bölümden oluşur. Bu dağların kuzey kesimi Kuzey Kafkasya, güney kesimi ise Güney Kafkasya olarak adlandırılır. Kafkas dağları son derece engelbelidir ve doğu-batı yönünde 1200 kilometre uzunluğundadır. Yüksekliği 3000-5000 metre arasında değişen pek çok yer bulunmaktadır. Avrupa'nın en yüksek noktası olan Elbruz Dağı burada bulunmaktadır.⁴ Kuzey-güney yönünde ise dağların genişliği 600 kilometreyi bulmaktadır. Bölgedeki dağlık yapıdan dolayı çok az ulaşım ağı bulunmaktadır, doğal yapı birbiriyle ilişkili olan bölgeler arasında direkt ulaşım izin vermemektedir. Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya arasındaki ulaşım; Kuzey ve Güney Osetya arasındaki ulaşımı sağlayan Daryal geçidi, Dağıstan'dan Azerbaycan'a ulaşımı sağlayan Derbent geçidi ve Karadeniz kıyısındaki Tuapse ve Soçi şehirleri üzerinden Sohum'a ve oradan da Gürcistan'a ulaşan yol vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir.⁵ Uluslararası ilişkiler gözüyle bakıldığında ise Kafkasya Karadeniz ile Hazar arasında bulunan Türkiye, İran, Rusya, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın yer aldığı bölgedir.⁶

Bölgede üç özellik göze çarpmaktadır. Birinci olarak bölge büyük güçler arasında bir tampon vazifesi görmektedir, tarih boyunca Türkler, İranlılar, Ruslar ve Araplar bölge ile ilgilenmişlerdir, ikinci olarak ise ticaret ve ulaşım konusunda bölge bir köprü görevi görmektedir, sadece kuzey-güney istikametinde değil aynı zamanda Karadeniz vasıtasıyla Avrupa'ya ve Hazar Denizi vasıtasıyla da Asya'ya ulaşım imkanı sağlayarak doğu-batı istikametinde de köprü görevi görür. Fransız arkeolog

⁴ Met Çünatiko Yusuf İzzet, **Kafkas Tarihi**, 1.cilt, Ankara, Adige Yayınları, 2002, ss. 11-12.

⁵ Ufuk Tavkul, **Kafkasya Gerçeği**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, s. 42.

⁶ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s. 4.

Francois Lenormant, “Dağlarda bağımsızlık duygusu ve savaşçı karakter ovada yaşayan insandan her zaman daha canlı daha sürekli, fetih son sığınağına kadar götürdüğü için dağlı yeniktir ama boyun eğmiş değildir. Dağlı asla asimile olmaz bu tarihin yasasıdır.” demiştir.⁷ Üçüncü olarak ise Lenormant’ın bu sözünü doğrularcasına Kafkasya’nın dağlık arazisi ve geçit vermeyen vadileri bölgedeki sosyo-politik yapıyı etkilemiş ve bölgedeki toplulukların kendilerini yaşanan işgallerden korumalarını, varlıklarını ve kültürlerini devam ettirebilmelerini sağlamıştır.⁸ Bölge değişik etnik kökenden gelen toplumların yaşadığı bir bölgedir.⁹

Kafkasya bölgesi konumu itibariyle doğu-batı ve kuzey-güney kültür unsurlarının kaynaştığı bir coğrafi bölge haline gelmiştir.¹⁰ Bölgenin coğrafi yapısı ekonomisini, ulaşımını, siyasi ve kültürel yapısını doğrudan etkilemektedir.¹¹ Kimerler, Sakalar, Hunlar, Bulgarlar, Alanlar, Hazarlar, Kıpçaklar, batıdan gelen Yunan, Roma, Bizans, Ceneviz ve Anadolu medeniyetleri Kafkas halkları ile irtibata geçerek Kafkasların etnik ve toplumsal yapısını şekillendirmiş ve Kafkasya kültürünün ortaya çıkmasında rol oynamışlardır. Bölge demografik olarak kozmopolit bir yapıdadır; bölgede yaşayan toplulukları etnik açıdan otokton ve otokton olmayan, dini açıdan ise Hristiyan ve Müslümanlar olarak tasvir edebiliriz; otokton (Çerkes) halkları; Adıgeler, Osetler, Çeçenler, İnguşlar, Kabartaylar, Abazalar, Abazinler, Tatlar, Talşlar, Lezgiler, Dargınlar, Laklar, Tabasaralar, Avarlar. Türk asıllı halklar; Azerbaycan Türkleri, Kumuklar, Karaçaylar, Balkarlar, Nogaylar ve Ahıska Türkleri. Güney Kafkasya halkları olan Gürcüler ve Ermeniler ise kadim Hristiyan topluluklardır.¹²

⁷ Aytek Namtok, **Çerkeslerin Kökeni**, 1. Kitap, Ankara, Kafdav Yayınları, 2009, s. VII.

⁸ Levent Şen, **Türkiye ve Güney Kafkasya Gerçeği, Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikası**, Ankara, Ürün Yayınları, 2009, s. 6.

⁹ Özdemir Özbay, **Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya**, Ankara, Kafkas Derneği Yayınları, 1999, s. 8.

¹⁰ Mahmut Bi, **Kafkas Tarihi**, 1.cilt, Ankara, Berikan Yayınevi, 2011, s. 96.

¹¹ Fatih Özbay, “Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya”, **Rapor No:15**, Bilgesam, s. 7.

¹² Levent Şen, **Türkiye ve Güney Kafkasya Gerçeği, Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’nin Güney Kafkasya Politikası**, Ankara, Ürün Yayınları, 2009, ss. 6-7.

Harita 1.1. Kafkasya Etnik Haritası

Kaynak: (Erişim) <http://rusyaanaliz.com/wp-content/uploads/2012/11/kafkasya-etnik-haritasi.jpg>, 12 Temmuz 2014

Kuzey Kafkasya Güney Kafkasya'ya göre etnik olarak daha karmaşık bir yapı arz etmektedir.¹³ Yunan tarihçi Strabon'a göre Kafkasya'da 70 halk yaşamakta ve yüzlerce dil konuşmaktadırlar, Arap gezginler ve yazarlar ise Kafkasya'yı dillerin dağı manasına gelen "Cebeli Lisan" olarak isimlendirmişlerdir.¹⁴ Kafkasya dil açısından dünyada eşine rastlanamayacak kadar çeşitliliğe ve zenginliğe sahip bir bölgedir, yaklaşık olarak 50 halk ve etnik grubun bulunduğu bölgede çoğu ortak özelliklere-yaklaşık olarak 40 tane-sahip diller konuşulur. Bölgede bu diller dışında Hint-Avrupa ve Altay dil ailelerine mensup diller de konuşulmaktadır. Bu dilleri konuşan halklar köken olarak Kafkasya bölgesine ait değildir bölgeye sonradan göç etmişlerdir.¹⁵

1.2. Tarihi

Kafkasya'nın tarihi bölgenin doğu ve batı arasındaki tarihi İpek Yolu ve ticaret yollarının kavşağında bulunması dolayısıyla kanlı sayfalarla doludur.¹⁶

¹³ Fatih Özbay, "Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya", **Rapor No:15**, Bilgesam, s. 8.

¹⁴ Alihan Kantemir, "Kafkas", **Kafkas Dergisi**, 1.sayı, Münih, 1951, ss.3-5.

¹⁵ Ruslan Betrozov, **Çerkeslerin Etnik Tarihi**, Ankara, Kafdav Yayınları, 2009, ss. 47-48.

¹⁶ Alihan Kantemir, "Kafkas", **Kafkas Dergisi**, 1.sayı, Münih, 1951, ss. 3-5.

Kafkasya'da M.Ö. 1800-1700 yıllarından itibaren Kimerler ortaya çıkmışlar ve Kafkasların kuzeyinde bulunan bölgeden Donetsk bölgesine kadar uzanan alanda yaşamışlardır daha sonra M.Ö. 13. yüzyıldan itibaren ise Kafkasya, Kırım ve Dinyeper havzasına yayılmışlardır.¹⁷ İskitler ise M.Ö. 665 yılında Kimerleri sürmüşler ve onları izleyerek bugünkü Kuzey Azerbaycan topraklarına gelmişlerdir.¹⁸ Bölge halkının sosyal yapısında ve kültüründe önemli derecede etki bırakmış olan bir diğer şey ise Karadeniz sahillerinde ticaret yapmış olan Yunan ve Roma kolonileri olmuştur. M.S. 370-375 yıllarında ise bölgenin hakimiyeti Hunlar'a geçmiştir.¹⁹ 7. yüzyılda ise Volga-Don nehirleri ve Kafkas Dağları arasındaki bölgede devletlerini kuran Hazarlar bölgenin hakimi olmuşlardır ve 8. yüzyılda Arap istilasına karşı mücadele etmişlerdir.²⁰ 1064 yılında Alp Arslan komutasındaki Selçukluların Güney Kafkasya'da Gürcüleri mağlup etmesini müteakip bölgeye Türk nüfusu yerleştirilmeye başlanmıştır.²¹

Çormagan Noyan yönetimindeki Moğol kuvvetleri Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ı 1220-1221 yıllarında fethetmişlerdir. 1239 yılına gelindiğinde ise Moğollar Kuzey Kafkasya'da Alanların ve Çerkeslerin buldukları bölgenin büyük kısmını yönetimleri altına almışlardır.²²

Altın Orda İmparatorluğunda Ruslar yerel otonomi içinde yaşayıp güçlenmişlerdir. Hanlar bu durumun Altın Orda İmparatorluğunun geleceği için tehlikeli arz ettiğini fark edememişlerdi. Aynı zamanda Novgorod Knezliğinin Moskova bölgesini de kontrol altına alarak nüfuzunu artırması ve ekonomik olarak güçlenmesine de hanların kayıtsız kalmaları sonucunda Ruslar 15. Yüzyılın sonlarına doğru kuvvetlenmeye başlamışlardır. Bu durum Altın Orda İmparatorluğunda büyük problemler yaratacak dereceye gelmiştir.²³ Nitekim 1480 yılında III.İvan döneminde Rusya Altın Orda İmparatorluğunun hakimiyetinden kısmen kurtulmuş ve knezlik

¹⁷ Ufuk Tavkul, **Kafkasya Gerçeği**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, ss. 54-55.

¹⁸ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş, En Eski Devirlerden 16'ıncı Asra Kadar**, 2.baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, s. 166.

¹⁹ Ufuk Tavkul, **Kafkasya Gerçeği**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, ss. 65-66.

²⁰ Tavkul, **a.g.e.**, s. 75.

²¹ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş, En Eski Devirlerden 16'ıncı Asra Kadar**, 2.baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, ss. 192-193

²² George Vernadsky, **Moğollar Ve Ruslar**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2007, ss. 68-72.

²³ Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş, En Eski Devirlerden 16'ıncı Asra Kadar**, 2.baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, ss. 356-357.

olmaktan çıkıp bir devlet haline gelmiştir.²⁴ Kafkasya'daki ilk Rus etkisi 1552 yılında iki Çerkes beyinin Moskova'ya gelerek Çar İvan ile yaptıkları görüşme ile başlamıştır.²⁵ Çar IV.İvan zamanında 1552 yılında Kazan hanlığı Rusya'nın kontrolü altına girmiş, fakat tam bir hakimiyet kurmak ise beş sene sürmüştür.²⁶

Kazan'ın ele geçirilmesi Rus tarihinde yeni bir sayfanın açılmasına yol açmıştır. İdil boyunca Hazar Denizi istikametinde ve Aşağı Ural bölgesine giden yolda engel kalmamış, Türklerin yaşadıkları bölgelerde yayılmalarına yol açılmıştır. En önemlisi ise Kazan'ın zapt edilmesi Rusya'nın imparatorluk yolunu tutmasına yol açmıştır.²⁷ Kazan'ın fethinin ardından Ruslar 1554 yılında Astrahan'ı zapt etmişler ve han koltuğuna kendi seçtikleri adaylarını yerleştirmişlerdir ve bu hanın Kırım ile ilişkiye geçmesi karşısında 1556 yılında Astrahan Rusya tarafından ikinci kez zapt edilmiş ve Moskova'ya bağlanmıştır.²⁸ Astrahan'ın alınmasıyla Volga Nehri'nin ulaşımı Ruslara geçmiş ve Rus nüfuzunun Kafkaslarda yayılmasına yol açmıştır.²⁹ 1783 yılında Çariçe Katerina döneminde Kırım Hanlığı Rus hakimiyetine girmiştir. 1785 yılında Sivastopol ana deniz üssü haline getirmiş ve büyük bir filo inşa edilmiştir.³⁰

1801 yılında Gürcistan'ın doğu kesimi, 1803-1810 yılları arasında ise batı kesimi Rusya'ya katılmıştır, bu durum Rus otoritesinin Güney Kafkasya'ya uzanması için ilk adım olmuştur. 1804-1813 tarihleri arasında Gürcistan'ın Rus egemenliğine girmesi sebebiyle yapılan Rus-İran savaşını Rusya kazanmıştır. Gülistan Antlaşması ile İranlılar Gürcistan'daki Rus egemenliğini tanımışlar ve Dağıstan ile Şamahı bölgelerini Ruslara devretmek zorunda kalmışlardır.³¹ 1826 yılında başlayan İran-Rus savaşı 1828 yılında Türkmençay Antlaşmasının

²⁴ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, 2. baskı, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1987, ss. 115-116.

²⁵ Kurat, **a.g.e.**, s. 155.

²⁶ Nicholas V.Riasanovsky, Mark D.Steinberg, **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011, s. 148.

²⁷ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, 2. baskı, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1987, ss. 153-154.

²⁸ Nicholas V.Riasanovsky, Mark D.Steinberg, **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011, s. 148.

²⁹ Mesut Hakkı Çaşın, **Novgorod Knezliğinden 21. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2006, ss. 75-76.

³⁰ Nicholas V.Riasanovsky, Mark D.Steinberg, **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011, s. 276.

³¹ Riasanovsky, Steinberg, **a.g.e.**, s. 321.

imzalanması ile son bulmuştur. Antlaşma ile Rusya Erivan şehri ile beraber bugünkü Ermenistan'ın bir kısmını, Hazar Denizi'nde donanma bulundurma hakkını, bir takım ticari tavizler ve büyük bir tazminat kazanmıştır.³² 1829 yılında yapılan Osmanlı-Rus savaşında General İvan Debiç ordusu ile Edirne önlerine kadar gelmiş, aynı sıralarda General İvan Paskeviç komutasındaki birlikler de Erzurum'u almıştır. Yapılan Edirne Antlaşması ile Rusya Tuna Nehri ağzına yerleşmiş, ayrıca topraklarını Kafkasya boyunca Karadeniz kıyılarına genişletme imkanına sahip olmuştur.³³

1857 yılında Kafkasya Genel Valisi Aleksandr Baryatinsky Şeyh Şamil önderliğinde savaşan silahlı güçlere Dağıstan'da bir hareket başlatmıştır ve 1859 yılında Şeyh Şamil esir alınmıştır. Ruslar Kafkasya'nın doğusunu kontrol altına aldıktan sonra Kafkasya'nın batısına yönelmişlerdir. Kafkasya'nın Ruslar tarafından tamamen kontrol altına alınması II.Aleksandr zamanında gerçekleşmiştir.³⁴ 1864 yılında Grandük Mikhail Kafkasya'nın boşaltılmasını aksi takdirde kalanların savaş esiri sayılacaklarını ve Rusya'nın çeşitli bölgelerine sürüleceklerini bildirdiği bir ferman yayınlamıştır ve bunun üzerine büyük sürgün başlamıştır ve sürülen insanlar Balkanlar da dahil olmak üzere Osmanlı İmparatorluğunun çeşitli bölgelerinde iskan edilmişlerdir, 1878 tarihli Berlin Anlaşması ile Rumeli'de Çerkes göçmenlerin iskan edilmemesi konusunda karar verilmiş ve ikinci sürgün başlamıştır.³⁵

1917 Şubat ihtilalini takip eden günlerde, 3 Mayıs 1917'de Vladikafkas'ta toplanan halk kurultayı "Birleşmiş Şimali Kafkasya ve Dağıstan Dağlıları" adını almış, 20 Kasım 1917'de Kuzey Kafkasya Merkez Komitesi Rusya'dan ayrılarak ayrı bir devlet olduğunu ilan etmiştir.³⁶ Bolşevikler Brest-Litovsk görüşmelerini sürdürürken Güney Kafkasya bölgesindeki Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.³⁷ Çarlık Rusyası'nın ve Osmanlı İmparatorluğunun

³² Nicholas V.Riasanovsky, Mark D.Steinberg, **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011, s. 321.

³³ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011, s. 267.

³⁴ Vernadsky, **a.g.e.**, ss. 277-278.

³⁵ Özdemir Özbay, **Düünden Bugüne Kuzey Kafkasya**, Ankara, Kafkas Derneği Yayınları, 1999, ss. 41-42.

³⁶ Özbay, **a.g.e.**, s. 44.

³⁷ Mesut Hakkı Çaşın, **Novgorod Knezliğinden 21. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2006, s. 145.

yıkılması, Kızıldordu'nun 1920 yılında bölgeyi tekrar işgali ile Kafkasya SSCB kontrolüne girmiş ve Kafkasya'nın bu devletlerle ilişkileri sona ermiştir.³⁸

1.3. Jeopolitik Önemi

Kenar Kuşak Teorisinin mimarı akademisyen Nicholas Spykman *America's Strategy In World Politics: The United States And The Balance Of Power* [Dünya Politikalarında Amerika'nın Stratejisi: Birleşik Devletler ve Güç Dengesi] isimli kitabında coğrafyanın askeri ve politik strateji için anahtar ve dış politikada temel faktör olduğunu, güç tanımlamalarının coğrafyanın analizi ile başlaması gerektiğini belirtmiştir.³⁹ İngiliz coğrafyacı ve akademisyen Halford John Mackinder ise *İngiliz İmparatorluğunu Etkileyen Coğrafi Şartlar-İngiliz Adaları* isimli makalesinde bir ülkenin coğrafi şartları hakkında bir fikre sahip olabilmek için dört noktanın dikkate alınması gerektiğini söylemiştir. Mackinder'e göre insan gücü ile ilgili olan üç nokta dışındaki dördüncü nokta toprağın üretkenliğidir, bu üretkenlik sadece toprağın verimliliği değil toprağın mekanik gücüdür. Söz konusu mekanik güç ülkenin su gücü ve fosil yakıtlar gibi yer altı ve yer üstü zenginliklerini kapsamaktadır. Ayrıca bunların dışında dikkat edilmesi gereken başka bir nokta ise sosyal ve fiziki çevrenin tarihi etkilediği olgusudur.⁴⁰

Rusya ve Moğolistan'ın kaplamış olduğu alan uçsuz bucaksızdır, yer altı ve yer üstü kaynakları potansiyeli bakımından inanılmaz büyüklüktedir ve deniz ticaretinin nüfuz edemediği bir coğrafyadır. Deniz yoluyla etki edilemeyen bu bölge dünyanın mihveridir. Bu mihver bölgesinin iç hilal kuşağında Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin bulunmaktadır, dış hilal kuşağında ise İngiltere, Güney Afrika, Avustralya, ABD, Kanada ve Japonya bulunmaktadır. Avrasya'nın kenar bölgesini ele geçirebilecek olan mihver devlet engin kıta kaynaklarını kullanma

³⁸ Özdemir Özbay, **Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya**, Ankara, Kafkas Demeği Yayınları, 1999, s. 45.

³⁹ Nicholas John Spykman, **America's Strategy In World Politics The United States And The Balance Of Power**, New Brunswick, NJ; Transaction Publishers, 2007, ss. 41-42.

⁴⁰ Halford John Mackinder, "İngiliz İmparatorluğunu Etkileyen Coğrafi Şartlar-İngiliz Adaları", **Tarihin Coğrafi Kalbi**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2013, ss. 115-116.

imkanına kavuşacak ve bir dünya imparatorluğu ortaya çıkacaktır.⁴¹ Spykman ise *The Geography Of The Peace* [Barışın Coğrafyası] isimli eserinde Avrasya'nın önemini “Kenar Kuşağı kontrol eden Avrasya'ya hükmeder, Avrasya'ya hükmeden dünyanın kaderini kontrol eder.” diyerek belirtmiştir.⁴²

Harita 1.2. Kenar Kuşak, Kalpgah Haritası

Kaynak: (Erişim) http://www.oldenburger.us/gary/docs/TheColdWar_files/image010.jpg, 12 Temmuz 2014

Deniz Hakimiyet Teorisinin sahibi Alfred Thayer Mahan ise *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* isimli eserinde bir ülkenin taarruz imkanlarına ilave olarak büyük su yollarından birisini veya dünya trafiğini kontrol etmeye imkan verecek şekilde açık denizlere kolay çıkışa uygun bir konumu varsa o bölgenin stratejik olarak çok değerli olduğunu belirtmiştir.⁴³

Siyaset bilimci Zbigniew Brzezinski ise *Büyük Satranç Tahtası* isimli eserinde, Avrasya'nın dünyanın en büyük kıtası olduğunu ve buraya hükmeden gücün ekonomik olarak dünyanın en önemli üç bölgesinden ikisini kontrol edeceğini belirtmiştir. Dünya zenginliklerinin ve nüfusunun çoğunluğu Avrasya'da

⁴¹ Halford John Mackinder, “Tarihin Coğrafi Kalbi”, **Tarihin Coğrafi Kalbi**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2013, ss. 72-74.

⁴² Nicholas John Spykman, **The Geography Of The Peace**, New York, Harcourt, Brace and Company, 1944, s. 43.

⁴³ Alfred Thayer Mahan, **Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783**, İstanbul, Grifin Kitap, 2011, s. 54.

bulunmaktadır, bölgede ayrıca bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçü bulunmaktadır. ABD dışındaki en büyük altı ekonomi ile beraber yine ABD dışındaki diğer nükleer güçler Avrasya’da yer almaktadır. Avrasya ABD’nin üstünlüğüne meydan okumak için gerekli potansiyele sahiptir fakat siyasi bütünleşme için fazla büyüktür ve bu ABD için bir şanstır. Bu nedenlerden dolayı Avrasya küresel üstünlük mücadelesinin yaşanabileceği bir satranç tahtasıdır.⁴⁴

Avrasya bölgesinin bir parçasını oluşturan Kafkasya tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de önemini muhafaza etmektedir. Büyük stratejistlerin yukarıda yapmış oldukları tanımlamalar doğrultusunda Kafkasya bölgesi incelendiğinde bölge sahip olduğu enerji kaynakları, bu kaynakların uluslararası pazarlara ulaştırılmasındaki rolü ve coğrafyası, dolayısıyla büyük güçlerin bu kaynaklar üzerindeki mücadeleleri ve yaşanan silahlı çatışmalar ile dikkati çekmektedir.

Soğuk savaş sonrası oluşan durum Kafkasya’daki iç dengeleri etkilemiştir. SSCB döneminde örtülü bir şekilde duran etnik, dini, dilsel farklılıkların su yüzüne çıkması bölge içi çatışmaları tırmandırmakla beraber Rusya’nın bölgeye yönelik hesaplarında yeni unsurların devreye girmesine sebep olmuştur. Bununla beraber bölgede küresel güçlerin de müdahil olduğu bir durum ortaya çıkmıştır. Bu yeni konjonktür enerji kaynaklarının aktarılmasına yoğunlaşmıştır, dolayısıyla jeoekonomik bir görünüm arz etmektedir.⁴⁵ Tarih bir anlamda bölgede tekerrür etmektedir ve büyük güçler bugün yine bölgede nüfuz sahibi olabilmek için mücadele etmektedirler. Bu bölgenin jeopolitik önemi ile de ilgili bir konudur. Kafkasya bölgesi sahip olduğu zengin doğal kaynaklar ve bu kaynaklara ulaşabilecek ülkeler nedeniyle jeopolitik bir öneme sahiptir. Hazar bölgesi ve Kafkasya bölgesi sahip olduğu rezervler ve enerji taşımacılığındaki rolü sebebiyle çok önemlidir, buna bir de bu kaynakların müşterisi olan küresel ve bölgesel güçler katıldığında bölgenin küresel sistemde söz sahibi olabilecek ülkelerden oluştuğu söylenebilir.⁴⁶

⁴⁴ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası, Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2005, ss. 52-53.

⁴⁵ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s. 125.

⁴⁶ Mert Bilgin, “Orta Asya ve Kafkasya’da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar”, **Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine**, Derleyen: Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010, ss. 159-160.

Bölge sunduğu işbirliği imkanlarıyla da dikkat çekmektedir. Azerbaycan Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı ve gelecekte de Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattının devreye girmesiyle beraber üretim ve taşıma konularında Rusya'dan bağımsız bir konum elde edecektir,⁴⁷ Gürcistan ise Kafkasya-Orta Asya-Avrupa koridoru tesis ettiğinden dolayı stratejik bir öneme sahip olmuştur. Orta Asya ve Kafkasya enerji jeopolitiğinde artık mihenk taşıdır ve en kritik ülkeler Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, İran, Gürcistan Afganistan, Pakistan ve Türkiye'dir.⁴⁸ Rezerv olarak değerlendirme yapılırsa bölge ülkeleri diğer petrol ve gaz üreticisi ülkelere göre daha az rezervlere sahiptirler fakat bu rezervlerin hangi aktörlerce kullanıldığı jeopolitikte önemlidir.⁴⁹ Kafkasya'dan Türkiye'ye ulaşan enerji hatları Rusya'nın Avrupa'daki tekel konumunu ve Orta Asya ve Kafkasya'daki varlığını etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. Yani Orta Asya ve Kafkasya'ya enerji temelinde bakarsak AB, ABD, Çin, İran, Türkiye, Rusya önemli aktörler olarak öne çıkar.⁵⁰

1.4. Küresel Güçler ve Güney Kafkasya Ülkeleri

1.4.1 ABD'nin Güney Kafkasya Politikası

ABD'nin Güney Kafkasya politikası Rusya, Türkiye ve İran'ın politikalarının aksine tarihsel değil, belirlenmiş stratejik prensipler üzerine kuruludur.⁵¹ Amerikalı stratejistler Hazar havzasında ABD etkisini oluşturmanın ABD'nin asıl hedefi olması gerektiğini söylemişlerdir. Siyaset bilimci Ariel Cohen 1991 yılında Rusya'nın 400 yıllık güneye yayılma siyasetinin sona erdiğini çünkü tarihte ilk defa ABD ve müttefiklerinin Avrasya bölgesine girdiğini ve onun zengin ekonomik kaynaklarına ulaştığını yazmıştır. Milli Güvenlik Konseyinde görev yapmış olan Sheila Heslin ise

⁴⁷ Mert Bilgin, "Orta Asya ve Kafkasya'da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar", **Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine**, Derleyen: Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010, s. 161.

⁴⁸ Bilgin, **a.g.m.**, s. 162.

⁴⁹ Bilgin, **a.g.m.**, s. 164.

⁵⁰ Bilgin, **a.g.m.**, s. 169.

⁵¹ Garnik Asatryan, "Armeniya i Vaprosı Bezapasnosti na Yuzhnom Kavkaze", **Connection The Quarterly Journal**, KONNEKSCHNS, Konsortsiyum "Partnersvo Radi Mira" Voennih Akademii i Institutov po İzüçeniyu Vaprosov Bezapasnosti, Cilt 1, No:3, Temmuz 2002, s. 34.

1997 yılında ABD'nin Rusya ve İran'ın bölgedeki enerji kaynaklarına hükmetmesine izin veremeyeceğini çünkü Hazar bölgesinin sadece batı dünyasının enerji güvenliği için kritik bir durumda olmadığını aynı zamanda Avrasya, Asya ve Ortadoğu'daki değişen güç dengesinde önemli bir konumda olduğunu yazmıştır.⁵² ABD 2001 yılına kadar Kafkasya ile sadece enerji kaynaklarının çıkarılıp taşınması temelinde ilgilenmiştir, 11 Eylül 2001'den sonra ise bölgenin istikrarsız bir hale gelmesinin güvenlik anlamında problemler yaratacağını görerek askeri anlamda da bölgede söz sahibi olma politikası gütmüştür.⁵³ 1997 yılında ekonomiden sorumlu bakan yardımcısı Stuart Eizenstat'ın kongrede yapmış olduğu konuşmada ABD'nin Kafkasya politikasındaki beş temel hedefinden söz edilmiştir. Bunlar; bölgedeki ülkelerin bağımsızlıklarının ve egemenliklerini korunurken ekonomilerinin ve demokrasilerinin geliştirilmesi, ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların çözümüne yönelik çabaların hızlandırılması, enerji kaynaklarının dünyaya arzı, bölgedeki Amerikan şirketlerine destek verilmesi ve İran'a yönelik baskıların devam etmesidir.

1997'den itibaren ABD tarafından boru hatları Kafkasya'daki stratejik hedeflerine ulaşmanın anahtarı olarak görülmüştür.⁵⁴ Bu durum küresel güçlerin enerji için önemli olan bu bölgede karşı karşıya gelmesine ve bölgenin istikrarsızlaşmasına sebep olmuştur. Bölgede şu anda çözülmemiş problemler bulunmaktadır. Bu problemler gerek askeri anlamda bölgenin güvenliğini gerek enerji kaynaklarının piyasaya taşınması ile enerji güvenliğini tehdit etmektedir.

1.4.2 Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası

Güney Kafkasya politikasını Yakın Çevre Doktrini temelinde yürüten Rusya'nın en önemli hedeflerinden birisi enerji konusunda temel tedarikçi olmaktır. Bu yüzden enerji kaynaklarını kendi kontrolünde tutmak istemektedir.⁵⁵

⁵² Thomas De Waal, **The Caucasus: An Introduction**, New York, Oxford University Press, 2010, s. 177.

⁵³ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, ss. 161-163.

⁵⁴ Yelda Demirağ, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", **Rusya'nın Doğu Politikası**, Editör: Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Yayınevi, 2013, ss. 262-263.

⁵⁵ Mert Bilgin, "Orta Asya ve Kafkasya'da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar", **Orta Asya ve Kafkasya Rekabette İşbirliğine**, Derleyen: Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010, s. 170.

Rusya enerji kaynaklarının taşınması rekabetine katılmasının yanı sıra Güney Kafkasya'da askeri varlığını korumak amacıyla bölge ülkelerinin iç politikalarına müdahaleye kadar varan bir yol izlemiştir.⁵⁶ Ayrıca Rusya Kafkasya'da Rus askerleri bulunduğu sürece Kafkasya'nın elden çıkmayacağını düşünmektedir⁵⁷ ve içlerinde Güney Kafkasya cumhuriyetlerinden Ermenistan'ın da bulunduğu üyelerinin güvenliğini sağlamaya yönelik olarak kurulmuş Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütünü güçlendirmektedir.⁵⁸ Rus Stratejik Gelişim Merkezi başkan yardımcısı siyaset bilimci Grigori Trofimçuk Rusya'nın Güney Kafkasya'yı sadece kaybedilmiş bir Kafkasya Savaşı neticesinde bırakacağını belirtmiştir.⁵⁹

Rusya'nın Kafkasya'daki politikalarını anlamak açısından bölgeler arası halk hareketi "Rusya Partisi" başkanı Yuri Vasilyeviç Krupnov'un RİA Novosti haber ajansının yapmış olduğu basın konferansındaki sözleri önemlidir:

...Rusya Kafkasya'daki anahtar ülkedir. Büyük Kafkasya'daki durumda Hazar-Orta Asya'nın çıkarlarının göz önüne alınmaması düşünülemez, özellikle Kazakistan ve Türkmenistan. Fakat Kazak ve Türkmen faktörleri sadece petrol ve gazın Hazar bölgesinden taşınma stratejileri bağlamında kullanılmaktadır...Rusya Azerbaycan ve Gürcistan ile ikili ilişkilerini Ermenistan'ın çıkarları ve konumunu göz önünde bulundurarak geliştirmektedir...Rusya, ABD ve Avrupa Birliğinin Merkezi Avrasya'nın Kafkasya ve Hazar-Orta Asya bölgelerindeki çıkarlarını tamamen tanımaktadır fakat bu çıkarların Rusya'nın Büyük Kafkasya'daki anahtar rolünün göz önünde bulundurulmasıyla gerçekleştirilmesini önemli saymaktadır. Rusya yabancı devletlerin Büyük Kafkasya'daki duruma kontrolsüz bir şekilde askeri olarak iştirak etmelerini istememektedir.⁶⁰

Rusya SSCB'nin dağılması esnasında parçalanmayı önlemek için ortaya çıkan çatışmaları kullanmış, ABD ve NATO'nun etkisini Güney Kafkasya ülkelerinde azaltmaya çalışmış fakat kendisi yeni çatışmaların kaynağı olmuştur. Rusya Dağlık Karabağ konusunda stratejik ortağı ve müttefiki Ermenistan'ın tarafını

⁵⁶ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s. 89.

⁵⁷ İlyas Kamalov, **Putin'in Rusyası KGB'den Devlet Başkanlığına**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004, s. 164.

⁵⁸ Aglaya Snetkov, "Rossiya Na Kavkaze", **İnosmi**, 26 Şubat 2014, <http://inosmi.ru/politic/20130226/206334396.html>, (Erişim) 06 Nisan 2014.

⁵⁹ "Rossiya Pakinut Yuzhniy Kavkaz Lish v Rezultate Proigrannoy Kavkazkoy Vaini", **Aspekti**, 01 Mart 2014, <http://aspeky.net/2014/rossiya-mozhet-pokinut-yuzhniy-kavkaz-lish-v-rezultate-proigrannoy-kavkazskoy-voyniy/>, (Erişim) 20 Nisan 2014.

⁶⁰ "Strategiya Rossii Na Kavkaze: Neabhadimost Spetsialnoy Politiki Po Bolshomu Kavkazu. Pozitsiya Rossii Po Situatsii Vokrug Yuzhnoy Osetii.", **İgstab**, http://www.igstab.ru/materials/black/LT_Caucasians.htm, (Erişim) 06 Nisan 2014.

tutmaktadır ve şu anda dondurulmuş vaziyette olan Karabağ probleminin bütün bölgeye yayılma ihtimali vardır.⁶¹ “Çerkes Kongresi” başkanı Murat Berzegov’un Rus Kafkas bilimci Yakov Arkadyeviç Gordin ile yapmış olduğu mülakatta söylemiş olduğu şu söz Kafkasya’daki problemlerin neden karışık, çözümü zor ve bütün bölgeyi etkileyecek şekilde olduklarını açıklaması bakımından dikkat çekmektedir; “Rusya’nın anlaması gerekir. Kafkasya tek bir organizmadır. Örnek olarak Abhaz problemini Çerkesler’den ayrı olarak çözmek imkansızdır.”⁶²

Şüphesiz Güney Kafkasya’daki güvenlik konusunda baş aktör Rusya’dır. Rusya bölgenin tarihi, politik, etno-kültürel gerçeklerini göz ardı etmiştir. İzlenen politikalar bölgedeki tarihi, etnik sınırların bozulmasına ve bölge ülkelerinin sınırları içerisinde yapay diasporalar oluşmasına yol açmıştır. Bu diasporalar bölgedeki istikrarsızlık durumunda potansiyel çatışma kaynağıdır. Söz konusu diasporalar büyük güçler tarafından kullanılabilirler.⁶³ Garnik Asatryan’ın bu tespitini doğrular şekilde Rusya Gürcistan’ın Cevaheti bölgesinde yaşayan Ermenilere Rusya Federasyonu pasaportu vermektedir. Gürcü Kafkasya uzmanı Mamuka Areshidze Rusların Ermenilere pasaport vermesi konusunun 2006 yılında başladığını söylemiştir. Öte yandan Birleşik Milli Hareket Partisi üyesi Goka Gabashvili ise Rusya’nın Cevaheti bölgesinde aynen Kırım’daki senaryoyu uygulamak niyetinde olduğunu, pasaportları verdiği kişileri tehlike altındaki vatandaşları olarak göstererek istila hareketine başlamak için bir sebep olarak kullandığını belirtmiştir. Analiz uzmanı Kakha Gogolashvili ise Gürcistan hükümetinin yapabileceği tek şeyin bu pasaportların verilmesini yasaklamak olabileceğini belirtmiştir.⁶⁴ Yakın tarihli bu gazete haberinden de anlaşılacağı üzere Rusya Güney Kafkasya’da oluşturulan yapay diasporaları bölgedeki ekonomik ve siyasi çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla kullanmaktadır.

⁶¹ Aleksandr İvanov Gavriloviç, “Politika Rossii Na Yuzhnom Kavkaze v Kontekste Problem Meshdunarodnoy Bezopasnosti”, *İstoriçeskaya i Sotsialno-Obrazovatel'naya Mysl*, No 6 (16), 2012, ss. 35-36.

⁶² Yakov Arkadyeviç Gordin, *Zaçem Rossii Nujen Bıl Kavkaz: İlluzi i Realnost*, Saint-Petersburg, Jurnal “Zvezda”, 2008, s. 67.

⁶³ Garnik Asatryan, “Armeniya i Vaprosı Bezopasnosti na Yuzhnom Kavkaze”, *Connection The Quarterly Journal*, KONNEKSCHNS, Konsortsiyum “Partnersvo Radi Mira” Voennih Akademii i Institutov po İzüçeniyu Vaprosov Bezopasnosti, Cilt 1, No:3, Temmuz 2002, s. 31.

⁶⁴ Gvantsa Gabekhadze, “Next Destination For Russian Boots”, *Weekly Georgian Journal*, Issue no.13(333) GEL2, 10-16 April 2014, s. 17.

1.4.3 Gürcistan

Gürcistan SSCB'nin yıkılmasından sonra demografik ve coğrafi konumu dolayısıyla toprak bütünlüğüne yönelik tehdit yaşamış ve sonucunda ülkede istikrarsızlık süreklilik kazanmıştır. Yeraltı kaynakları bakımından zengin olmamasına rağmen bu kaynakların pazarlara ulaştırılması konusunda transit ülke ve Karadeniz'de kıyası bulunması sebebiyle hem bölge ülkeleri hem de bölge dışı ülkeler açısından önemli bir ülke olmuştur. Ülkenin bağımsızlığını kazandıktan sonraki ilk devlet başkanı Zviad Gamsahurdiya'nın milliyetçi-demokrat politikası ülkedeki otonom bölgelerde rahatsızlığa sebep olduğu gibi Rusya Federasyonu'nun ülkenin içişlerine karışmasına da zemin hazırlamıştır. 1992 yılında Gamsahurdiya'nın ülkeyi terk etmesinin ardından SSCB'nin son dışişleri bakanı Edvard Şevardnadze devlet başkanı olmuş ve onun döneminde Gürcistan BDT üyesi olmuş ve ülkede Rus askeri üsleri kabul edilmiştir.

Şevardnadze'nin 2003 yılındaki istifasının ardından 2004 yılındaki başkanlık seçimlerini kazanan Mihail Saakaşvili ülkenin yeni devlet başkanı olmuştur, ikinci devlet başkanlığı dönemi sırasında 2008 yılındaki Rus-Gürcü Savaşı yaşanmış ve Abhazya ile Güney Osetya bağımsızlıklarını ilan ederek fiili olarak Gürcistan'dan ayrılmışlardır.⁶⁵ 2013 yılında Rusya ile ilişkilerin normalleşmesini savunan Giorgi Margvelaşvili devlet başkanı seçilmiştir. Gürcistan Rusya için güvenlik açısından bakıldığında anahtar ülkelere birisidir. Azerbaycan üzerinde baskı kurması ve Ermenistan ile kara bağlantısının tesis edilmesi açısından önemlidir.⁶⁶ Ayrıca bağımsızlığını tanıdığı Abhazya'nın Karadeniz'deki uzun sahil şeridinin Rusya'nın Karadeniz'deki hakimiyetinde önemli olması da çok önemli bir konudur. Enerji açısından bakıldığında ise boru hatları güzergahında bulunması Gürcistan'ı öne çıkarmaktadır. Bu yüzden Rusya her zaman Gürcistan'ın kendi etkisi altında kalması için çalışmış ve baskı aracı olarak ülke içindeki etnik problemleri kullanmıştır.⁶⁷

⁶⁵ Kemer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, ss. 63-65.

⁶⁶ Yelda Demirağ, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", **Rusya'nın Doğu Politikası**, Editör: Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Yayınevi, 2013, s. 252.

⁶⁷ Demirağ, **a.g.m.**, s. 259.

1.4.4 Azerbaycan

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını kazanmıştır, ilk cumhurbaşkanı Ayaz Muttalibov (1991-1992) olmuştur sonrasında ise Ebulfeyz Elçibey (1992-1993), Haydar Aliyev (1993-2003) ve İlham Aliyev (2003-) devlet başkanlığı görevini yerine getirmişlerdir.⁶⁸ Bağımsızlığından itibaren ülkenin başlıca uğraştığı sorunlar Dağlık Karabağ ve enerji kaynaklarının dış pazarlara ulaştırılması konuları olmuştur.⁶⁹ Muttalibov döneminde Rusya'ya yakın bir politika izlenmiştir fakat Karabağ savaşı sırasında Rusya'nın Ermenistan'ı desteklemesinden dolayı aleyhine yapılan gösteriler sonucunda Muttalibov ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır.

Muttalibov'un ardından Ebulfeyz Elçibey devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Elçibey Rusya'dan ziyade Türkiye ve batılı ülkelerle işbirliğini savunmuştur. Elçibey'in Azerbaycan petrolünün dış pazarlara ulaştırılmasında Rusya yerine ABD, İngiltere, Türkiye, Norveç konsorsiyumunu desteklemesi Rusya'yı rahatsız eden sebeplerden birisi olmuştur ve bir darbe ile iktidardan uzaklaştırılmıştır.⁷⁰

Elçibey'den sonra iktidara gelen Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan Rusya ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, BDT üyesi olunmuş, Karabağ Savaşında ateşkes sağlanmış ve petrolün dış pazarlara ulaştırılması konusundaki projelerine yoğunlaşmıştır.⁷¹ Rusya Azerbaycan'ı etki altında tutmak amacıyla Karabağ'daki ayrılıkçı Ermenileri desteklemiş ve Ermenistan ile yapılan savaştan yararlanmış. Azerbaycan "Asrın Anlaşmasında" Rusya'ya %10 pay vermiş ve bunun karşılığında Karabağ konusunda destek beklenmiş fakat beklenen bu destek verilmeyince de yüzünü tekrar Türkiye ve batıya dönmüştür. Rusya ile olan ilişkiler Putin'in devlet başkanı olmasıyla yakınlaşmaya başlamıştır. 2003 yılından bu yana ise İlham Aliyev devlet başkanlığı görevini sürdürmektedir.⁷²

⁶⁸ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s. 20.

⁶⁹ Kasım, **a.g.e.**, s. 18.

⁷⁰ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, ss. 20-22.

⁷¹ Kasım, **a.g.e.**, s. 23.

⁷² Yelda Demirağ, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", **Rusya'nın Doğu Politikası**, Editör: Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Yayınevi, 2013, ss. 261-262.

1.4.5 Ermenistan

Ermenistan'da bağımsızlık hareketleri SSCB dağılmadan önce başlamıştır.⁷³ İlk cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan'dır (1991-1998) sonra sırasıyla Robert Koçaryan (1998-2008) ve Serj Sarkisyan (2008-) devlet başkanlığı görevlerini üstlenmişlerdir. Petrosyan Ermenistan dış politikasının normalleşmesi için çalışmıştır. Bu kapsamda Türkiye ile diplomatik ilişkilerin kurulması ve Karabağ sorununun çözülmesinin gerektiğini düşünmüştür. Fakat bu konulardaki çabaları başarısız olmuş ve Türkiye ile ilişkileri normalleştiremediği gibi Karabağ sorununu da çözememiştir. Dış politikada çok yönlülüğü sağlayarak Rusya'ya bağımlılığı azaltma çabaları Karabağ sorunundan dolayı ülkede oluşan güvenlik kaygıları sebebiyle gerçekleşememiş aksine Rusya'ya olan bağımlılık artmıştır.⁷⁴

Petrosyan'dan sonra Taşnakların desteğiyle 1998 yılında devlet başkanlığına seçilen Karabağlı Robert Koçaryan Karabağ sorunda sürecin ilerlememesinde etkili olmuştur.⁷⁵ 11 Eylül 2001'den sonra ABD'nin Gürcistan'daki askeri varlığı Rusya'yı rahatsız etmiş ve Ermenistan'ın önemini Rusya için artırmıştır.⁷⁶

2008 yılında Ermenistan devlet başkanı olan bir başka Karabağlı Serj Sarkisyan ülkenin bağımsızlıktan sonraki üçüncü devlet başkanı olmuştur. Rusya ile olan yakın ilişkileri dolayısıyla bazı batılı devletler Ermenistan ile ilgili politikalarını sorgulamak zorunda kalmışlar ve bunun sonucu olarak Sarkisyan yönetimi batı ile ilişkilerin düzelmesi amacıyla Azerbaycan ve Türkiye ile ilişkileri düzeltmek konusunda bir takım adımlar atmaya mecbur kalmıştır. Rusya-Ermenistan ilişkileri Koçaryan dönemindeki gibi devam etmektedir.⁷⁷

Gürcistan'da bulunan ve ülkeye entegre olmayan 250 bin kadar Ermeni'nin yaşadığı Cevaheti bölgesindeki ayrılıkçı eğilimler iki ülke ilişkilerini etkilemektedir. Bu durum Gürcistan'ın dış politikasını da etkilemektedir. Gürcistan Ermenistan açısından Türkiye ve Azerbaycan ile diplomatik ilişkisi bulunmadığından dolayı

⁷³ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s. 45.

⁷⁴ Kasım, **a.g.e.**, ss. 45-47.

⁷⁵ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, ss. 48-49.

⁷⁶ Kasım, **a.g.e.**, s. 51.

⁷⁷ Kasım, **a.g.e.**, ss. 56-57.

ekonomik açıdan çok önemli bir konumdur.⁷⁸ Gürcistan'ın NATO ve AB'ye yönelmesi, Azerbaycan'ın ise denge politikası izlemesi Ermenistan'ı Rusya açısından önemli bir konuma getirmektedir. Ermenistan'ın ekonomisi, ticareti, enerji kaynakları Rusya'nın eline geçmiş durumdadır ayrıca Ermenistan'ın Türkiye ve İran sınırlarını Rus askerleri korumaktadır bu yüzden en azından kısa vadede Rusya-Ermenistan ilişkilerinin zayıflaması ve Ermenistan'ın batıya yaklaşması mümkün görülmemektedir.⁷⁹ 2010 yılında imzalanan ve Azerbaycan'ın tepkisini çeken, Rus askeri varlığının süresini uzatan anlaşma sayesinde Rusya Ermenistan ordusuna modern silahlar vermeyi ve güvenliğini ortak olarak sağlamayı taahhüt etmiştir.⁸⁰

Ermenistan'daki varlığı sayesinde Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan'ı da kontrol altında tutmaktadır. 2013 yılında Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Sergey Şoygu'nun Ermenistan'a yaptığı ziyaret sırasında yapılan açıklamalarda Rusya'nın Ermenistan'da silah ve mühimmat üretecek yedi adet tesis ile ortak silah bakım merkezleri kuracağı belirtilmiştir. Bu durumun Azerbaycan'ın da silahlanmasına yol açacağı açıktır.⁸¹ Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması'nın kanat bölgesinde yer alan ve söz konusu anlaşma uyarınca askeri anlamda sayısal kısıtlamalara tabii olan Ermenistan Türkiye'nin AKKA uygulama alanı dışında bulunan ve kendi sınırına çok yakın bir bölgede bulunan topraklarını da bu alanda Türkiye adına herhangi bir kısıtlama olmadığından dolayı tehdit olarak görmektedir.⁸² Rusya ve Kolektif Güvenlik Örgütü Güney Kafkasya'da bir çatışma yaşandığı zaman Ermenistan'a yardım etme gereği ile karşı karşıya kalacaktır.⁸³

⁷⁸ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, ss. 58-60.

⁷⁹ Yelda Demirağ, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", **Rusya'nın Doğu Politikası**, Editör: Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Yayınevi, 2013, ss. 268-271.

⁸⁰ Demirağ, **a.g.m.**, ss. 272-273.

⁸¹ Yelda Demirağ, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", **Rusya'nın Doğu Politikası**, Editör: Sezgin Kaya, Ekin Yayınevi, Bursa, 2013, s. 273.

⁸² Jak Samveloviç Manukyan, "Politika Turtsii Na Yuzhnom Kavkaze i Problemi Bezopasnosti Respubliki Armeniya 1991-2007", **Vneshniyaya Politika Respubliki Armeniya. Problemi i Vizovi.**, Nauchno-Praktičeskaya Konferentsiya, Posvyashennaya 22-letiyu Nezavisimosti RA, (17 Oktyabrya 2013), Erivan, Erivan Devlet Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 94.

⁸³ Aglaya Snetkov, "Rossiya Na Kavkaze", **İnosmi**, 26 Şubat 2014, <http://inosmi.ru/politic/20130226/206334396.html>, (Erişim) 06 Nisan 2014.

1.5. Kafkasya Bölgesindeki Güvenlik Durumu

Kafkasya bölgesinde iki kutuplu dünya düzeninde görülmeyen çatışmalar yaşanmaya başlamıştır, bu durum sistem, devlet ve birey düzeyinde analiz edilebilir. Artık iki kutuplu yapının olmaması ve SSCB'nin ardılı olan Rusya'nın bölge politikası Güney Kafkasya'da çatışmaların ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır, SSCB'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan bağımsız devletlerin yöneticileri ise ülke içindeki gerginlikleri kontrol edememiş, tutarlı bir dış politika tercih etmek yerine bölgedeki güçlü devletler arasındaki rekabetten yararlanmayı düşünmüşler bu durum Kafkasya'da istikrarlı bir yapının ortaya çıkmasını engellemiştir.⁸⁴ Güney Kafkasya'daki ülkeler kendi güvenlik mimarilerini oluşturmaya çalışmış bu ise bölgedeki gerginlikleri artırmış, anlaşmazlıkları derinleştirmiştir.⁸⁵ Ayrıca komünizmin çöküşüyle ortaya çıkan siyasi boşluğun dini-etnik temelli milliyetçilik ile doldurulması bölgedeki sıkıntıların kaynaklarından birisi olmuştur.⁸⁶

Bölge devletlerinin ekonomik ve siyasi açılardan zayıf olmaları Rusya'nın bölgedeki eski nüfuzunu yeniden kazanmaya yönelik politikalar takip etmesine sebep olmuştur.⁸⁷ İstihbarat Komitesi Başkanı Mike Rogers Rusya'nın Ukrayna sınırındaki birliklerinden hariç olarak Güney Osetya'daki birliklerini de güçlendirdiğini ve Putin'in İran ile bir karayolu bağlantısı kurmak amacıyla Gürcistan ve Ermenistan'ı istila etmeyi düşündüğünü söylemiştir. Buna ek olarak ise Gürcü analizci Khatuna Lagazidze Ukrayna konusunu Gürcistan ile bağdaştırarak "Süreç Batının yetersizliğini göstermiştir ve şimdi Rusya daha fazlasını isteyecek. Eğer Rusya saldırganlık yapmak isterse ne yazık ki gelişmiş dünyadan gerçek bir destek umamayacağız." ⁸⁸ demiş ve Batının yetersizliğinin gelecekte AB topraklarında Rus botları görmeye sebep olacağını eklemiştir.

⁸⁴ Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011, ss. 5-7.

⁸⁵ Jak Samveloviç Manukyan, "Politika Turtsii Na Yuzhnom Kavkaze i Problemi Bezopasnosti Respubliki Armeniya 1991-2007", **Vneshniyaya Politika Respubliki Armeniya. Problemi i Vizovi.**, Nauchno-Praktičeskaya Konferentsiya, Posvyashennaya 22-letiyu Nezavisimosti RA, (17 Oktyabrya 2013), Erivan, Erivan Devlet Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 99.

⁸⁶ Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası, Türkiye ve Türk Dünyası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1998, ss. 256-257.

⁸⁷ Yelda Demirağ, "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası", **Rusya'nın Doğu Politikası**, Editör: Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Yayınevi, 2013, s. 251.

⁸⁸ Gvantsa Gabekhadze, "Next Destination For Russian Boots", **Weekly Georgian Journal**, Issue no.13(333) GEL2, 10-16 April 2014, s. 17.

Güney Kafkasya'daki güvenlik problemi sadece bölgedeki üç ülkeyi değil, aynı zamanda Rusya, Türkiye, Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kazakistan'ın çıkarlarını da doğrudan etkilemektedir, bunun yanı sıra bölgedeki ABD, Avrupa Birliği ve Çin'in çıkarlarını da hesaba katmak gerekir. Bu da bölgenin dış etkilere açık olduğu anlamına gelmektedir.⁸⁹

Kafkasya'daki çatışmalar iki ana bölgede yoğunluk göstermektedir. Bunlar Güney Kafkasya'da Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya donmuş çatışma alanları, Kuzey Kafkasya'da Rus-Çeçen çatışması ve artan sefeli akımların varlığı olarak özetlenebilir.⁹⁰ Güney Kafkasya'nın güvenliği için ana tehdit Karabağ konusundaki muhtemel sıcak çatışma durumudur.⁹¹

Bölgedeki problemlerin çözülebilmesi için öncelikle silahlı çatışmalar engellenmelidir, mevcut ihtilafların silahlı çatışmaya dönüşmemesi için de sistem düzeyinde bir önlem gerekmektedir. Kafkasya'da bölgesel işbirliği birimleri yaratılmalıdır.⁹² Batı Avrupa'nın güvenliği açısından bakıldığında imzalanan güvenlik anlaşmalarının (Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması-AKKA, Viyana Belgesi-2011, Açık Semalar Anlaşması-ASA) şimdiye kadar güvenliği sağlamada önemli roller üstlenmiş oldukları görülmektedir. Bunlar da bu tezin ana konuları olacaktır.

Güvenlik anlaşmalarının ülke adına yürütülmesinden sorumlu olan Gürcistan Doğrulama Merkezinde görev yapan bir binbaşı ile yüz yüze yapılan mülakatta anlaşmaların mevcut durumu ve geleceği için ne yapılabileceği hakkında sorular sorulmuştur. Binbaşı bu soruya cevap olarak Rusya'nın geleneksel olarak yayılımacı bir politika izlediği, güçlendiği zaman kimseyi dinlemeyen ve anlaşmaz bir yapısı olduğu ve bundan dolayı Rusya'nın uluslararası toplum tarafından kontrol altında tutulması gerektiği ve mevcut güvenlik anlaşmalarının bu konuda önemli bir araç

⁸⁹ Garnik Asatryan, "Armeniya i Vaprosı Bezapasnosti Na Yuzhnom Kavkaze", **Connection The Quarterly Journal**, KONNEKSCHNS, Konsortsiyum "Partnertsvo Radi Mira" Voennih Akademii i Institutov po İzuçeniyu Vaprosov Bezapasnosti, Cilt 1, No:3, Temmuz 2002, s. 29.

⁹⁰ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2013, s. 126.

⁹¹ Elhan Nuriev, "Regionalnaya Geopolitika Posle Sabitii 11 Sentyabrya: Azerbaidjan i Novaya Obstanovka v Oblasti Bezapasnosti na Yuzhnom Kavkaze", **Connection The Quarterly Journal**, KONNEKSCHNS, Konsortsiyum "Partnertsvo Radi Mira" Voennih Akademii i Institutov po İzuçeniyu Vaprosov Bezapasnosti, Cilt 1, No:3, Temmuz 2002, s. 24.

⁹² Oral Sander, **Türkiye'nin Dış Politikası, Türkiye ve Türk Dünyası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1998, s. 257.

olduğu dolayısıyla söz konusu anlaşmalardan asla vazgeçilmemesi, özellikle AKKA'daki kanat rejiminin korunmasının önemli olduğu fakat anlaşmaların günün şartlarına uygun hale getirilmesi gerektiği, bunun özellikle bölge ülkeleri açısından önemli olduğu cevabını vermiştir.⁹³

Güvenlik anlaşmalarına taraf ülkeler arasında askeri anlamda denge ve kontrolü sağlayan bu anlaşmalar Batı Avrupa'nın güvenliği için olduğu gibi Kafkasya bölgesinin güvenliği için de önemli roller üstlenmişlerdir. Viyana Belgesi ve ASA konusunda zaman içinde yenileme çalışmalar yapılmıştır ve halen de yapılmaktadır fakat AKKA değişen şartlara göre kendisini yenileyememiştir. Bir bütün olarak bakıldığında ise söz konusu anlaşmalar bölgede güvenliği sağlamada başarısız olmuşlardır. Nitekim anlaşmalara taraf olan devletlerden Ermenistan ile Azerbaycan 1988-1994 yılları arasında, Gürcistan ile Rusya Federasyonu 2008 yılında ve en son olarak Ukrayna ile Rusya Federasyonu 2014 yılında birbirleri ile karşı karşıya gelmişlerdir. Anlaşmaların imzalanmasından itibaren Kafkasya bölgesinde yaşanan silahlı çatışmalar incelendiğinde Rusya'nın her zaman bir aktör olduğu görülmektedir. Bölge ülkeleri askeri olarak karşı karşıya gelmelerini önleme potansiyeline sahip bu anlaşmalara taraftırlar ve dolayısıyla söz konusu anlaşmaların bölgede tekrar silahlı çatışma yaşanmasını engelleyecek şekilde güncellenmesi önem kazanmaktadır.

---

⁹³ Gürcistan Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 16 Nisan 2014 tarihinde Gürcistan'da yüz yüze yapılan görüşme.

İKİNCİ BÖLÜM

SİLAHSIZLANMA VE SİLAHLARIN KONTROLÜ KAVRAMLARI VE BUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1. Silahsızlanmanın Tanımı

Ülkeler güvenliklerinin artırılmasını sağlamak, kaynak tasarrufu yapmak veya insanlığı korumak gibi amaçlarla, silahsızlanma girişimlerinde bulunmuşlardır.⁹⁴ 2.Dünya Savaşından sonra ülkelerin aşırı silahlanarak güvenliklerini sağlamayı düşünmelerinin yanı sıra kolektif savunma düşüncesinin de ortaya çıkması bloklaşmaya yol açmıştır. Bu durum dünyayı yeni bir savaşın eşiğine getirmiştir.⁹⁵ Tarih boyunca silahsızlanma ve silahların kontrolü konuları özellikle insanlık kendisini tehlikede gördüğü zamanlarda gündeme gelmiştir ve çeşitli anlaşmalar yapılmıştır. Söz konusu anlaşmaların bir kısmı halen yürürlüktedir bir kısmı ise günümüz şartlarına göre uyarlanmadıkları için uygulanmamaktadırlar.

“Silahsızlanma” kavramı devletlerin silah güçlerinde belli bir oranda azaltmaya gitmek veya ortadan kaldırmak amaçlı olarak yapılan çabalar olarak, “silahların kontrolü” kavramı ise indirim ve sınırlamaların yanı sıra silahların miktarlarının, geliştirilmelerinin ve kullanımlarının sınırlandırılmaları olarak tanımlanabilirler. Silahların kontrolü silahsızlanmaya katkıda bulunan bir unsurdur.⁹⁶ Silahların kontrolünün hedefi savaş riskini, savaşın yol açacağı yıkımı ve askeri savunma harcamalarını azaltmaktır.⁹⁷ Politikacılar nükleer konudaki silahların

---

⁹⁴ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s. 392.

⁹⁵ T.C.Genelkurmay Başkanlığı, **Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ile Güven Güvenlik Artırıcı Önlemler Kapsamındaki Anlaşma, Sözleşme ve Belgelerle İlgili TSK’da Uygulama ve Sorumluluklar**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2001, s. 1.

⁹⁶ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınevi, 2000, s. 617.

⁹⁷ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, “Avrupa’da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014, s. 25.

kontrolü çabalarına konvansiyonel alandaki kontrol çabalarından daha fazla önem ve öncelik vermişlerdir.⁹⁸

1957 yılında SSCB kıtalararası füze sistemlerini geliştirerek nükleer olarak dünyada tekel konumunda bulunan ABD ile bu konuda denge sağlamıştır. Bu durum ise söz konusu devletlerin nükleer bir savaşın yol açacağı yıkıntı karşısında endişe ve korku duymalarına yol açmış ve barış içinde birlikte yaşama çareleri aramaya yöneltmiştir.⁹⁹ Bu anlayışın da etkisiyle AGİT, BM gibi uluslararası organizasyonların çatısı altında silahsızlanma, silahların kontrolü, güven ve güvenlik artırıcı önlemler gibi konularda bir takım anlaşmalar imzalanmış ve rejimler hayata geçirilmiştir.¹⁰⁰

Fakat her ne kadar iyi niyetli olarak silahsızlanma alanında çalışmalar yapılmış olsa da silahsızlanma girişimlerinin tarihi pek çok başarısızlık ve buna karşılık az miktarda başarı ile doludur ve bu çalışmalar bize çok temel bir sorunu da göstermiştir.¹⁰¹ Devletlerin kendi aralarındaki siyasi problemler çözülüp uzlaşmaya varılmadan silahsızlanma konusunun çözülmesi imkansızdır.¹⁰² Silahsızlanma ve silahların kontrolü faaliyetleri sadece askeri değil siyasi ilişkilere de yön veren bir durumdadır, söz konusu alanlarda yapılan faaliyetler siyasal uzlaşma için amaç değil araçtır, amaç ise siyasal işbirliğidir.¹⁰³ Silahların kontrolü bir uluslararası ilişkiler ve diplomasi aracıdır, ülkeler arasındaki düşmanlıkların ve çatışmaların sona erdirilmesi, durumlarında değişiklik yapılması ile ilgili olarak sadece mütevazı bir gücü vardır.¹⁰⁴ Güvenlik endişelerinin arkasında yatan şeyler siyasal problemler,

⁹⁸ Anatoliy Anin, Rodion Aymov, “Dovse-Vchera, Segodnya..Zavtra?...”, **İndeks Bezopasnosti**, No: 1 (96), Cilt 17, s. 61.

⁹⁹ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, İstanbul, Der Yayınları, 2013, s. 980.

¹⁰⁰ T.C.Genelkurmay Başkanlığı, **Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ile Güven Güvenlik Artırıcı Önlemler Kapsamındaki Andlaşma, Sözleşme ve Belgelerle İlgili TSK'da Uygulama ve Sorumluluklar**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2001, s. 1.

¹⁰¹ Hans Joachim Morgenthau, **Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace**, New York, Alfred A.Knopf, 1948, s. 311.

¹⁰² Morgenthau, **a.g.e.**, s. 323.

¹⁰³ T.C.Genelkurmay Başkanlığı, **Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ile Güven Güvenlik Artırıcı Önlemler Kapsamındaki Andlaşma, Sözleşme ve Belgelerle İlgili TSK'da Uygulama ve Sorumluluklar**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2001, s. 5.

¹⁰⁴ William Graham, “Session 1: An Overview Of The Role Of Science And Technology In Shaping National Security Policy”, **Science And Security: The Future Of Arms Control, Colloquium Proceedings 1986**, Editör: W.Thomas Wander, Kenneth N.Laungo, Washington D.C., AAAS Publication No.87-17, 1987, s. 5.

yanlış algılamalar korkulardır fakat bir savaşın çıkmasını tetikleyecek unsur olarak silahsızlanma yarışı öne çıkarılmakta, bunlara ise çok fazla önem verilmemektedir.¹⁰⁵

2.2. Silahsızlanmanın Tarihi

İlk silahsızlanma adımları Viyana Kongresinin ardından 1816 yılında Rus Çarının İngiltere Hükümetine silahlı kuvvetlerde indirim yapılması önerisiyle başlamıştır. Avusturya ve Fransa da bu öneriye sıcak yaklaşmıştır fakat bu girişimden herhangi bir sonuç alınmamıştır. 1831 yılında bu sefer Fransa hükümeti benzer bir öneriyle gelmiş fakat diğer güçler tarafından olumlu karşılanan bu öneri hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır. III. Napolyon tarafından da 1863, 1867, 1869 yıllarında silahsızlanma konusunda teklifler yapılmış fakat bu önerilerde kendinden öncekilerle aynı akıbete uğramış ve herhangi bir çalışma yapılmamıştır. 1870 yılındaki Fransız-Alman savaşı patlak vermeden hemen önce İngiltere Prusya hükümetine silahların indirimi konusunda başarıya ulaşmayan bir çağrı yapmıştır, bunu İtalya'nın 1877 yılında yine Prusya'ya yapmış olduğu çağrı izlemiştir ve bu öneri de Prusya tarafından reddedilmiştir.

1899 yılında amacı silahların ve askeri bütçelerin sınırlanması olan ve aralarında büyük güçlerinde bulunduğu 28 ülkenin katıldığı I. Lahey Barış Konferansı düzenlenmiştir ve konferans kara, deniz kuvvetleri ile askeri bütçelerin sınırlandırılması konusundaki dileklerin devletler tarafından dikkate alınacağı şeklinde bir bildiriyle sonuç alınmadan dağılmıştır. II. Lahey Barış Konferansı 1907 yılında 44 ülkenin katılımıyla yapılmıştır, birinci konferansın yapıldığı zamandan bu konferansın yapıldığı zamana kadar geçen sürede ülkelerin askeri harcamaları ciddi oranda artmış ve konferans hükümetlerin bu sorunun incelenmesi konusunda fazlasıyla arzulu olduklarını belirten bir bildiriyle sona ermiştir.¹⁰⁶

1922 yılında deniz kuvvetlerini sınırlamak amacıyla ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya arasında Washington Deniz Anlaşması imzalanmıştır. 1930 yılında ise gemi tonajına sınır getirmek amacıyla ABD, İngiltere, Japonya arasında Londra

¹⁰⁵ Güliden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, s. 8.

¹⁰⁶ Hans Joachim Morgenthau, **Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace**, New York, Alfred A.Knopf, 1948, ss. 311-312.

Deniz Anlaşması imzalanmıştır.¹⁰⁷ 1932 tarihinde Cenevre’de Dünya Silahsızlanma Konferansı toplanmış fakat Almanya görüşmelerden 1933 Ekiminde çekilmiştir, 1934 yılında son kez toplanan konferans resmi herhangi bir sonuca varamamıştır.¹⁰⁸ 1936 yılına gelindiğinde ise aynı zamanda bir silahsızlanma anlaşması olarak da tanımlanabilecek olan boğazlar rejimi ile ilgili Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu anlaşma ile savaş gemileri, uçak gemileri, hafif su üstü gemileri, denizaltılar, küçük savaş gemileri, yardımcı gemiler tanımlanmış¹⁰⁹ ve İstanbul ile Çanakkale boğazlarını kullanmaları belli bir rejime bağlanarak geçişlerine sınırlamalar getirilmiştir ve böylece boğazlar ve Karadeniz’de oluşabilecek muhtemel tehditlerin azaltılması sağlanmıştır.

II. Dünya Savaşı sebebiyle kesintiye uğrayan silahsızlanma süreci savaşın sona ermesinden sonra da devam etmiştir. Birleşmiş Milletler çatısı altında Güvenlik Konseyi’nin denetimi altında çalışmalarını yürüten "Silahsızlanma Komisyonu" kurulmuş ve 1952-1965 yılları arasında görev yapmıştır.¹¹⁰ 1959 yılına gelindiğinde ise Antartika’nın silahsızlandırılması anlaşması imzalanmıştır.¹¹¹

Küba füze krizinin ardından 1963 yılında ABD, SSCB ve İngiltere arasında yer altı denemeler hariç olmak üzere atmosferde, uzayda ve sualtında yapılan nükleer denemelerin durdurulmasına dair anlaşma imzalanmıştır. 1967 yılında ise “Dış Uzay Anlaşması” imzalanmıştır, bu anlaşma ile Ay ve gezegenlerde nükleer silahların kullanılması ve depolanması yasaklanmıştır. Daha sonraki yıllarda ise sırasıyla 1968 yılında ABD, SSCB ve İngiltere arasında “Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması”, 1971 yılında deniz altında nükleer silahlar ve kitle imha silahlarının yapımı, kullanımı, denenmesi ve depolanmasını yasaklayan “Deniz Yatağı Anlaşması”, 1972 yılında ise bakteriyolojik ve toksik silahların geliştirilmesi, üretilmesi ve depolanmasını yasaklayan, mevcut olanların ise yok edilmesini öngören anlaşmalar imzalanmışlardır.¹¹²

¹⁰⁷ Evan Luard, “The Background Of The Negotiations To Date”, **First Steps To Disarmament**, London, Thames and Hudson, 1965, s. 45.

¹⁰⁸ Hans Joachim Morgenthau, **Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace**, New York, Alfred A.Knopf, 1948, s. 312.

¹⁰⁹ **Montrö Boğazlar Sözleşmesi**, EK-II, ss. 13-14.

¹¹⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2007, s. 462.

¹¹¹ Evan Luard, “The Background Of The Negotiations To Date”, **First Steps To Disarmament**, London, Thames and Hudson, 1965, s. 45.

¹¹² Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2012, ss. 766-767.

SSCB ve ABD tarafından 17 Kasım 1969 yılında SALT-I görüşmeleri başlatılmıştır ve iki buçuk yıl süren görüşmelerden sonra iki ülke sahip oldukları nükleer silahlara sınırlama getiren SALT-I anlaşmasını 26 Mayıs 1972 tarihinde Moskova'da imzalamışlardır. Anlaşmanın imzalanmasından altı ay sonra SALT-II anlaşması için görüşmeler başlamıştır. 1979 tarihinde SALT-II anlaşması imzalanmıştır fakat söz konusu anlaşma ABD Kongresi tarafından onaylanmadığından dolayı yürürlüğe girmemiştir.¹¹³

1960'lı yıllardan itibaren silahsızlanma konusunda yapılan çalışmalar bloklar arasında bir yumuşama havası yaratmakta başarılı olmuşsa da çok önemli sonuçlar elde edilememiştir. Konvansiyonel silahlar konusunda bir anlaşma gerçekleştirilememiş ve taraflar nükleer silahsızlanmaya yönelmişlerdir. Bunun sebebi devletlere tahsis edilecek silah miktarı ve söz konusu silah miktarlarının kontrol edilmesi hususunda anlaşılammış olmasıdır.¹¹⁴

2.3. II. Dünya Savaşından Sonra Konvansiyonel Silahların Kontrolü ve Silahsızlanmaya Doğru Atılan Adımlar

2.3.1 Karşılıklı Dengeli Kuvvet İndirimi (KDKİ) Toplantıları

Avrupa'da konvansiyonel kuvvetler konusunda yapılan önemli çalışmalardan birisi Karşılıklı Dengeli Kuvvet İndirimi müzakereleridir. Görüşmeler 1973 yılında Viyana'da başlamıştır. Müzakerelere on dokuz ülke katılmıştır.¹¹⁵ Türkiye söz konusu müzakerelere özel statülü ülke olarak katılmıştır. 1989 yılında müzakereler herhangi bir sonuca ulaşmadan son bulmuştur. 1986 yılında KDKİ müzakerelerinin sonuçsuz kalacağı anlaşıldığı dönemde SSCB lideri Gorbaçov tarafından Atlantik'ten Ural'lara kadar olan bölgede silahsızlanma görüşmeleri yapılması önerisi

¹¹³ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, İstanbul, Der Yayınları, 2013, ss. 985-986.

¹¹⁴ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2012, ss. 762-764.

¹¹⁵ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 1994, s. 30.

getirilmiştir. NATO ise aynı yıl yayınladığı Halifax Bildirisi ile SSCB'nin önerisini kabul ettiğini bildirmiştir.¹¹⁶

2.3.2 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Toplantıları

II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da konvansiyonel silahlı kuvvetlerin denetimi konusundaki ilk ve en önemli adım kuvvet kullanımının yasaklanması konusu üzerinde duran 1975 yılında Helsinki Nihai Senedinin imzalanması olmuştur.¹¹⁷ İmzalanan senet günümüzde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) olarak anılan örgütün temel belgesidir.¹¹⁸

1973 tarihinde Helsinki'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) başlatılmıştır, Helsinki süreci olarak da bilinen bu konferansa Arnavutluk haricindeki 33 Avrupa Devleti, ABD ve Kanada katılmıştır. 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi ile belirlenmiş olan tavsiye niteliğindeki kararlar üç bölümde düzenlenmiştir.

Birinci bölümde güvenliğin politik-askeri yönünü ele alan ve askeri olarak güven artırıcı önlemleri içeren on temel prensip bulunmaktadır. Bunlar;

- Devletlerin eşit olarak egemen oldukları ve egemenlik haklarına saygı,
- Tehdit veya kuvvete başvurmama,
- Sınırların dokunulmazlığı,
- Ortaya çıkan uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi,
- Ülkelerin toprak bütünlüklerine saygı,
- Ülkelerin içişlerine karışmama,
- İnsan haklarına ve temel hürriyetlere saygı,
- Halkların eşitliği ve kendi kaderlerini tayin hakkı,
- Devletler arasında işbirliği,
- Hukuk çerçevesinde üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesidir.

¹¹⁶ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Alanındaki Gelişmeler**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1991, ss. 1-2.

¹¹⁷ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, ss. 25-27.

¹¹⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirli-teskilati-agit_tr.mfa, (Erişim) 11 Mayıs 2014.

İkinci bölüm; ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konularını içeren işbirliği alanları ile ilgili konuları içermektedir.

Üçüncü bölüm ise insani boyut ile ilgili olan ve Akdeniz bölgesine ilişkin bir takım tavsiyelerin bulunduğu kısımdır.¹¹⁹

Helsinki Nihai Senedi ile devletler arasında ilk defa olarak gönüllülük esasına dayalı beş adet güven ve güvenlik artırıcı önlem tespit edilmiştir. Bunlar:

- Tatbikat ve askeri manevralarda gözlemci değişimi,
- Büyük çaptaki askeri hareketliliklerin önceden bildirim,
- Personel sayısı 25.000'i geçen askeri manevraların en az 21 gün önceden taraf devletlere bildirilmesi,
- Diğer güven artırıcı önlemler,
- Diğer askeri manevraların bildirilmesi,

Ayrıca bu belge ile katılımcı ülkeler içerisinde Avrupalı olmayan ülkelerle sınırı olan tek ülke olan Türkiye'nin Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) konusundaki uygulama alanı da tespit edilmiştir.¹²⁰

Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasını müteakip 1977-1978 yılları arasında Belgrad'da birinci gözden geçirme konferansı, 1980-1983 yılları arasında ise Madrid'de ikinci gözden geçirme konferansı icra edilmiştir. Bu konferanslarda barış ve güvenliği güvence altına almak amacıyla çeşitli kararlar alınmıştır. 1984 yılından 1986 yılına kadar Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler konusunda Stokholm Konferansı yapılmıştır. Bu konferans sonucunda "tehdit ve kuvvet kullanımından kaçınma", "askeri faaliyetlerin gözlemlenmesi", "askeri faaliyetlere katılacak kuvvet sayısının bildirilmesi", "askeri hazırlıkların önceden duyurulması" gibi konularda kararlar alınmıştır. Bu önlemler uygulama alanı içerisinde askeri manevraların yanlış anlaşılmasını ve baskın tarzındaki hücumların yapılmasını önlemiştir.

Üçüncü gözden geçirme konferansı 1986 yılında Viyana'da başlamış ve 1989 yılında sona ermiştir. Bu konferansın sonucunda AGİK bünyesinde Avrupa'da konvansiyonel kuvvetlerde indirim yapılması konusunda anlaşılmıştır ve 1989 yılında Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri (AKKUM) adı verilen süreç

¹¹⁹ T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011, ss. 5-6.

¹²⁰ **Helsinki Final Act**, Helsinki, 1975, ss. 11-13.

başlamıştır. AKKUM süreci 20 ay sürmüştü ve NATO ile Varşova Paktına üye 23 ülke arasında yapılmıştır.¹²¹

AGİK sürecinde 1975 yılında Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasından sonra kurumsallaşma konusunda adımlar atılmış ve çeşitli zirveler yapılmıştır. 1990 yılında SSCB lideri Gorbaçov'un önerisiyle AGİK çerçevesinde Helsinki Zirvesinden sonraki ikinci zirve olan Paris Zirvesi düzenlenmiştir. Helsinki Nihai Senedinin temel ilkeleri teyit edilmiş, politik konular için bir takım mekanizmaların teşkiline ve Paris Şartının kabulüyle AGİK'in konferans süreci olmaktan çıkarılıp kurumsallaşmasına karar verilmiş, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA) ve 1990 Viyana Belgesi imzalanmıştır.

1992 yılına gelindiğine ise AGİK Helsinki Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartının teyit edildiği zirvede AGİK kendisini bölgesel bir düzenleme olarak ilan etmiş, Vancouver'dan Vladivostok'a kadar uzanan coğrafyada bir ortak değerler topluluğu olmayı hedeflemiştir. 1994 yılında gerçekleştirilen Budapeşte Zirvesinde "Yeni Bir Dönemde Gerçek Bir Ortaklığa Doğru" isimli belge imzalanmış ve AGİK bir konferans olmaktan çıkıp Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını alarak örgüt niteliği kazanmıştır. Ayrıca silahlı kuvvetleri yönlendirecek prensipler olarak nitelendirilebilecek Davranış İlkeleri Rehberi (DİR), Viyana Belgesi ile de Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler ortaya konmuştur.

İki yıl sonra 1996 yılında yapılan Lizbon Zirvesinde AGİT'in insani ve ekonomik alandaki faaliyetleri gibi konuların yanı sıra yeni ortaya çıkan risk ve tehditlere karşı ortak mücadele konusu görüşülmüş ve Avrupa güvenlik modeli üzerine yapılmış olan bir bildiri olan "Lizbon Bildirisi" imzalanmış. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Forumu (AGİF), Milli Azınlıklar Yüksek Komisyonu, Ekonomik Forum gibi yeni teşkilatlar kurulmuştur.¹²²

AGİT'in 1999 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen zirvesinde Uyarlanmış AKKA ve Viyana Belgesi-1999 imzalanmış, Avrupa Güvenlik Şartı belgesi yayınlanmıştır. Yedinci zirve ise 2010 yılında Astana'da düzenlenmiş, Rusya'nın

¹²¹ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2012)**, İstanbul, Der Yayınları, 2013, ss. 1140-1143.

¹²² Uğur Özgöker, **Uluslararası Siyasi, Askeri Ve Ekonomik Örgütler**, İstanbul, Der Yayınları, 2006, ss. 44-46.

Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ile ilgili çekinceleri ve Özbekistan'ın sonuç bildirgesini imzalamaması gibi sebeplerden dolayı söz konusu zirve önemli sonuçlar çıkmadan tamamlanmıştır.¹²³

Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler konusunda imzalanmış olan Viyana Belgesi 1990 ve 1999 yılları arasında üç kez güncellenmiştir.¹²⁴ 2010 tarihli No.1/10 numaralı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Forumu (AGİF) kararıyla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyesi ülkeler her beş yılda bir Viyana Belgesinin güncellenmesi konusunda anlaşmışlardır. 30 Kasım 2011 tarihinde Viyana'da gerçekleştirilen 665'inci AGİF toplantısında Viyana Belgesi-2011 (VB-11) yürürlüğe girmiştir.¹²⁵

2012 yılında ise AGİT dışişleri bakanları dönem başkanı İrlanda'nın Dublin kentinde toplanmış Helsinki +40 süreci başlatılmıştır. Başlatılan bu süreçle beraber AGİT yükümlülüklerini uygulama hedefine bağlılık teyit edilmiş ve Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasının kırkuncu yıldönümü olan 2015 yılında güvenlik topluluğu oluşturulması hedefi konuşmuş ve bu hedefe ulaşmak için verilen işbirliği taahhütleri hatırlatılmış, 2015 yılının güvenlik bakımından katılımcı devletler için önemli bir fırsat olduğu vurgulanmıştır.¹²⁶

2.3.3 Silahların Kontrolü ve Silahsızlanma Çalışmalarını Etkileyen Faktörler

Silahsızlanma ve silahların kontrolü çabalarını etkileyen faktörlerin incelenmesi, yapılacak olan müzakerelerin başarıyla sonuçlandırılması için önemlidir.¹²⁷ Morgenthau'nun da belirttiği gibi silahsızlanma ve silahların kontrolü

¹²³ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011, s. 7.

¹²⁴ Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.osce.org/fsc/104041>, (Erişim) 11 Mayıs 2014.

¹²⁵ Defense Treaty Inspection Readiness Program Resmi İnternet Sitesi, <http://dtirp.dtra.mil/tic/synopses/vdoc99.aspx>, (Erişim) 11 Mayıs 2014.

¹²⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-agit.tr.mfa>, (Erişim) 11 Mayıs 2014.

¹²⁷ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, s. 41.

konusunda anlaşmaya varabilmek için öncelikle siyasi problemler çözüme kavuşturulmalıdır.¹²⁸

Silahsızlanma ve silahların kontrolü çalışmalarını etkileyen birkaç önemli unsur vardır. Bunlar;

- Güvenlik endişeleri,¹²⁹
- Mevcut uluslararası statükonun kabulü,
- Denetim sorunu,¹³⁰
- Özel dış politikalar,
- Genel diplomatik ortam,¹³¹
- Askeri imkan ve kabiliyetlerdeki asimetri,
- Uygun kriterlerin saptanmasıdır.¹³²

Güvenlik endişesi nedeniyle kendine yönelik tehdit hissedilen ülkeler silahsızlanma çabalarını desteklememektedirler. Bu güvensizlik geçmişten gelen bir takım önyargılardan da kaynaklanabilmektedir. Askeri gücün mevcut statükoyu değiştirmek için bir araç olarak görülmesi de ülkeler arasındaki silahsızlanma çalışmalarını etkilemektedir. Silahlanma ve askeri güç uluslararası ortamda ülkelerin pazarlık yapma gücünü etkileyen faktörler olarak görülmektedir.¹³³

Güvenlik endişesinin devam etmesi ve statükonun kabul edilmemesi silahsızlanma ve silahların kontrolü konusunda anlaşma imzalanırsa dahi kurallara uyulup uyulmadığının denetlenmesi konusunda sıkıntı yaratacaktır. Ayrıca taraflar arasında denetim konusunda uzlaşmaya varılsa dahi anlaşmaya uymayan taraflara karşı ortak bir eylem gerçekleştirilmesi için kurulacak mekanizma da çok önem taşımaktadır. Ülkelerin uyguladıkları özel politikalar da silahsızlanma ve silahların kontrolü konularında anlaşma yapılmasını etkileyen faktörlerdir.¹³⁴

¹²⁸ Hans Joachim Morgenthau, **Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace**, New York, Alfred A.Knopf, 1948, s. 323.

¹²⁹ Gülten Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, ss. 41-42.

¹³⁰ Ayman, **a.g.e.**, ss. 45-46.

¹³¹ Gülten Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, s. 53.

¹³² Ayman, **a.g.e.**, ss. 55-56.

¹³³ Ayman, **a.g.e.**, ss. 41-45.

¹³⁴ Ayman, **a.g.e.**, ss. 48-49.

Genel diplomatik ortam yani bir ülkenin anlaşma yapmak amacıyla masaya oturacağı ülke veya ülkeler grubuyla olan ilişkileri de önem arz etmektedir.¹³⁵

Askeri kapasitelerdeki farklılıklar anlaşmaya varılmasını etkileyen diğer bir faktördür. Güçlü ülkeler silahsızlanma ve silahların kontrolü konularında anlaşmaya varmaya zayıf olanlardan daha istekli olabilirler bu güçlü olan tarafın silahların kontrolü konusunu üstünlüğünü devam ettirecek bir mekanizma olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Eşit kapasiteye sahip ülkeler bu konuyu askeri harcamaları azaltıcı, gerilim giderici unsur olarak görebilirler.¹³⁶

Uygun kriterlerin saptanması da silahların kontrolü konusunda etkili bir unsurdur. Silahsızlanma veya silahların azaltılmasının hangi çerçevede yapılacağını belirlenmesi gerekmektedir. Yani silahlı kuvvetler arasında sayısal denge mi, niteliksel denge mi kullanılacaktır, ülkeler arasındaki sayısal denge ülkelerin coğrafi, nüfus olarak büyüklüğüyle, stratejik konumu ile uyumlu mudur gibi sorulara cevap verilmesi gerekmektedir.¹³⁷

Ayrıca üzerinde önemle durulması gereken başka bir nokta da silahsızlanma veya silahların kontrolü konusunda görüş birliğine varılıp anlaşma yapıldığı ve uygulamaya konulduğunda söz konusu anlaşmaya uymayan tarafa karşı yapılacak yaptırımlar konusudur. Anlaşmaya uymayan devlete yapılacak yaptırımların ihtilafları genişletme ve güven krizini derinleştirme riski vardır.¹³⁸ Bu konu şu anda özellikle AKKA ve VB-11 konularında karşılaşılan bir problemdir.

---

¹³⁵ Gülden Ayman, **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994, s. 53.

¹³⁶ Ayman, **a.g.e.**, ss. 55-56.

¹³⁷ Ayman, **a.g.e.**, ss. 56-57.

¹³⁸ Burak Akçapar; **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Munich, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1996, s. 226.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİĞİNİ SAĞLAMAK AMACIYLA İMZALANMIŞ OLAN ANTLAŞMALAR VE BU ANTLAŞMALARIN GÜNEY KAFKASYA'DAKİ DURUMU

3.1. Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)

NATO ve Varşova Paktı arasında 1973 yılında “Karşılıklı ve Dengeli Kuvvet İndirimleri” müzakereleri başlamış fakat on beş yıl süren müzakerelerde herhangi bir sonuca ulaşamamıştır. 1987 yılında ise toplam 23 ülkenin katılımıyla “Avrupa’da Konvansiyonel Kuvvet İndirim Müzakereleri” (AKKUM) başlamıştır. Bu müzakereler 16 Kasım 1990’da sona ermiş akabinde 19 Kasım 1990 tarihinde “Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması” (AKKA) imzalanmıştır. Anlaşma on altı NATO ve altı Varşova Paktı üyesi ülke tarafından imzalanmış, SSCB’nin dağılması ve Çekoslovakya’nın bölünmesi ile taraf ülkelerin sayısında artarak otuza çıkmıştır.¹³⁹ Anlaşma ile ilgili olarak yapılan görüşmeler esnasında anlaşmaya taraf olan devletler tarafından Estonya, Letonya ve Litvanya’nın anlaşmanın uygulama alanına girmediği konusunda uzlaşmıştır.¹⁴⁰ SSCB’nin dağılmasını müteakip anlaşmanın uygulama alanında sekiz adet yeni devlet ortaya çıkmıştır, bunlar eski SSCB bağlı olan Moldova, Beyaz Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Rusya Federasyonudur.

---

¹³⁹ Burak Akçapar; **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Munich, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1996, s. 117.

¹⁴⁰ Vitali İgoreviç Gonçarov, “Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Običnimi Vooruzheniyami”, **Obozrevatel/Observer**, 2009, s. 49.

Harita 3.1. AKKA Uygulama Alanı

Söz konusu ülkeler arasında yapılan uzun müzakerelerden sonra AKKA'nın uygulanması ve prensipleri ile ilgili olarak 15 Mayıs 1992 yılında Taşkent Anlaşması imzalanmıştır.¹⁴¹ Bu anlaşma ile ülkeler SSCB'ye tahsis edilen silah tavanlarını paylaşmışlardır.

Tablo 3.1. Taşkent Anlaşmasına göre Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Güney Kafkasya ülkelerine tahsis edilen anlaşmayla sınırlandırılmış silah mevcutları.

	Rusya Federasyonu	Ukrayna	Azerbaycan	Ermenistan	Gürcistan
Tank	6400	4080	220	220	220
Top	6415	4040	285	285	285
ZMA	11480	5050	220	220	220
Taarruz Helikopteri	890	330	50	50	50
Savaş Uçağı	3450	1090	100	100	100

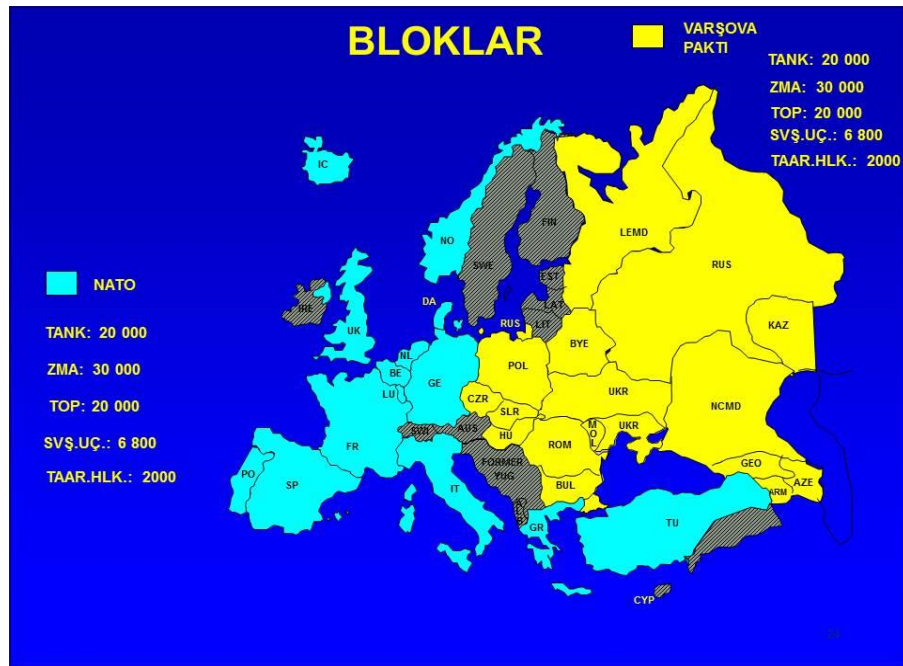
Kaynak: (Erişim) <http://dosfan.lib.uic.edu/acda/factshee/conwpn/tashkent.htm>,

24 Mayıs 2014

¹⁴¹ Anatoliy Anin, Rodion Aymov, "Dovse-Vchera, Segodnya...Zavtra?...", **İndeks Bezopasnosti**, No: 1 (96), Cilt 17, Analiz, s. 68.

AKKA'nın giriş kısmında anlaşmanın amaçları, uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımından veya kullanma tehdidinden kaçınmak, Avrupa'da konvansiyonel kuvvetlerde istikrarlı bir denge yaratmak, istikrar ve güvenliği bozan eşitsizlikleri gidermek, ülkelerin baskın tarzındaki ve geniş çaplı taarruzları başlatma kabiliyetlerini ortadan kaldırmak olarak gösterilmiştir.¹⁴²

AKKA'da beş ana kategorideki silah sistemlerinde sayısal eşitlik sağlanması amacıyla "tavan" adı verilen sınırlamalar belirlenmiştir. Buna göre her blokta 20.000 tank, 30.000 Zırhlı Muharebe Aracı (ZMA), 20.000 top, 6.800 savaş uçağı, 2.000 taarruz helikopteri tavan olarak belirlenmiştir.¹⁴³

Harita 3.2. AKKA'daki Bloklar

3.1.1 AKKA Uygulama Alanları

Uygulama alanı dört bölgeye ayrılmıştır ve her bölgede bulundurulabilecek olan silah miktarları belirlenmiştir.¹⁴⁴ Bu bölgeler;

¹⁴² Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, s. 1.

¹⁴³ Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Madde 4, s. 7.

¹⁴⁴ Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Madde 4, ss. 8-9.

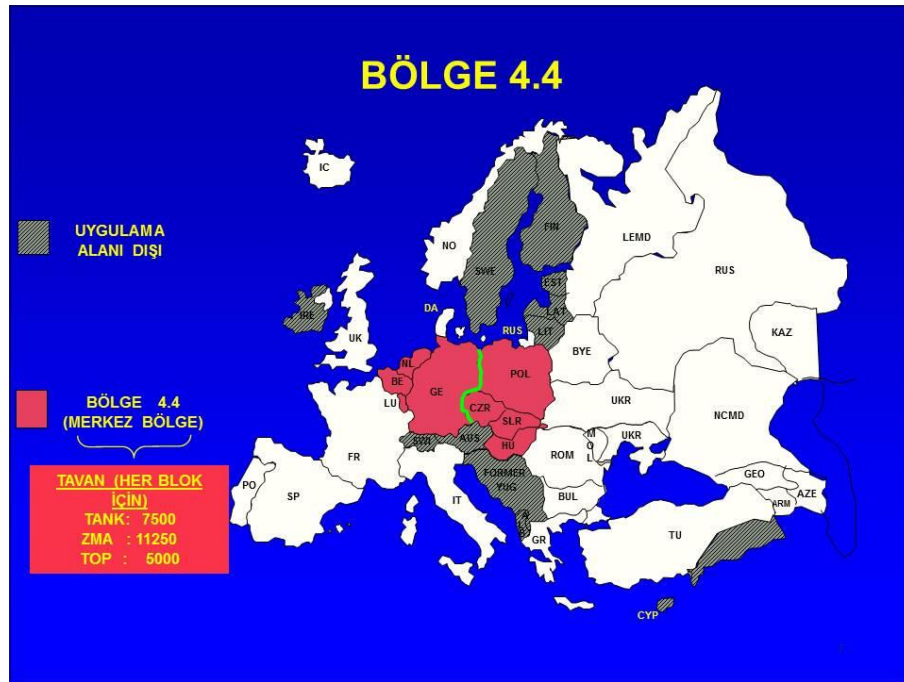

3.1.1.1. Kanat Bölgesi

Kanat Bölgesinde (5.1), Türkiye, Norveç, İzlanda, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve Eski Sovyetler Birliği'nin Leningrad, Odessa, Kuzey ve Trans-Kafkasya askeri bölgeleri bulunmaktadır. Her blok söz konusu bölgede 4.700 tank, 5.900 ZMA ve 6.000 topçu sistemi bulundurabilecektir.

3.1.1.2. Merkez Bölge

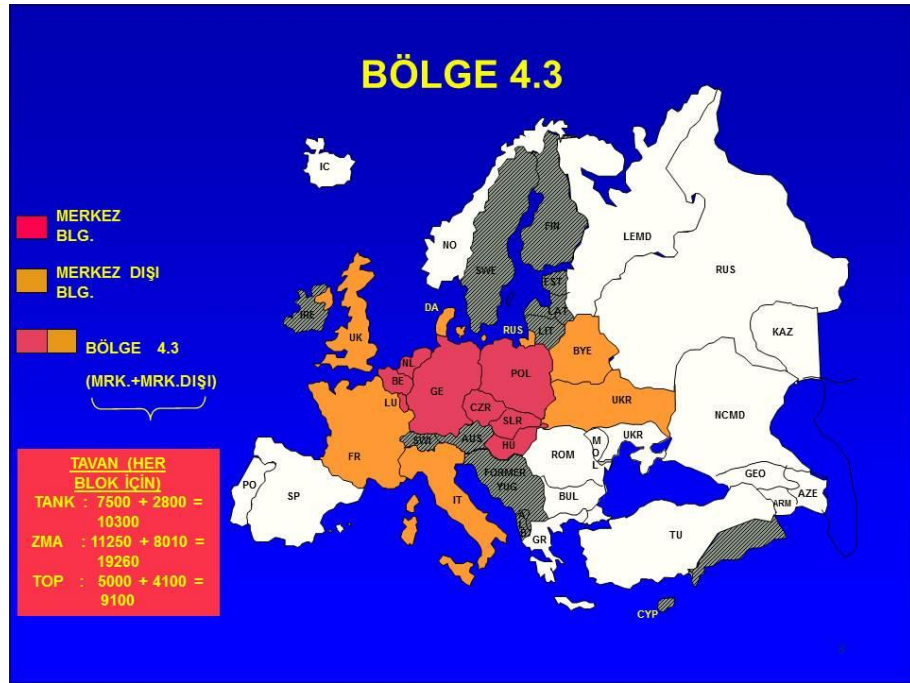
Merkez bölgede (4.4), Belçika, Çek ve Slovak Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, Lüksemburg, Hollanda, Polonya bulunmaktadır. Her blok bölgede 7500 tank, 11250 ZMA, 5000 topçu sistemi bulundurabilecektir.

Harita 3.3. AKKA'daki 4.4 Numaralı Bölge

3.1.1.3. Merkez+Merkez Dışı Bölge

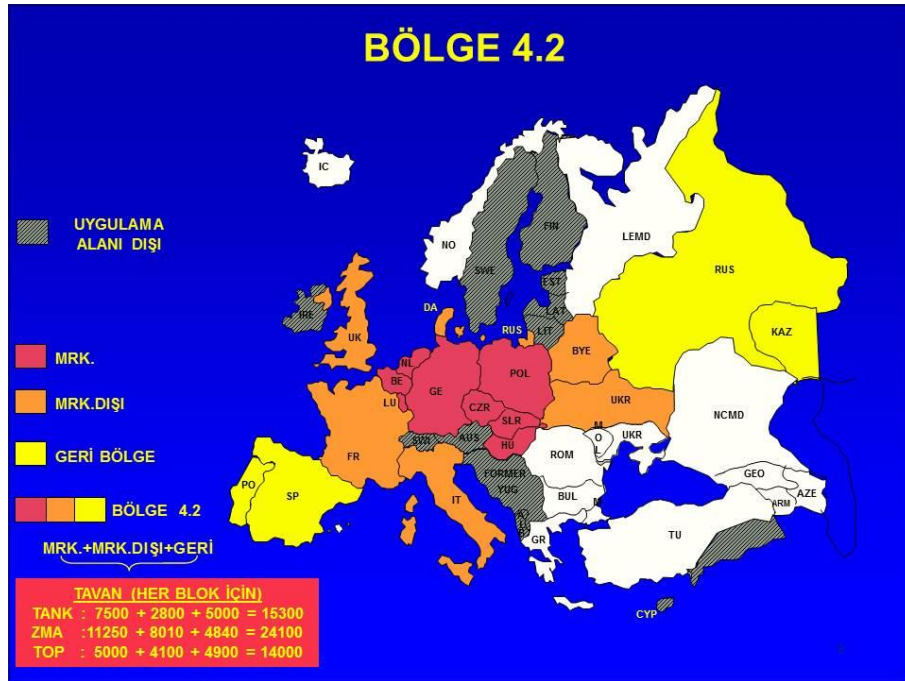
Merkez+Merkez Dışı bölgede (4.3), Belçika, Çek ve Slovak Cumhuriyeti, Faroe Adaları dahil Danimarka, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Baltık, Beyaz Rusya, Karpatlar ve Kiev Askeri Bölgesini kapsayan, Avrupa'daki adalardan oluşan alandır. Her blok 10300 tank, 19260 ZMA, 9100 topçu sistemi bulundurabilecektir.

Harita 3.4. AKKA'daki 4.3 Numaralı Bölge

3.1.1.4. Merkez+Merkez Dışı+Geri Bölge

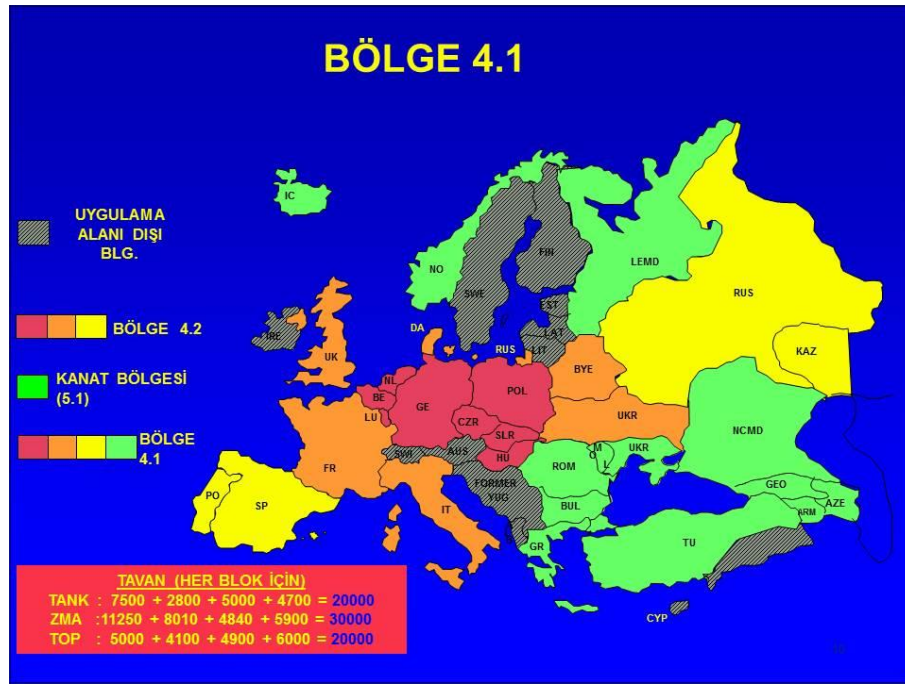
Merkez+Merkez Dışı+Geri bölgede (4.2), Belçika, Çek ve Slovak Cumhuriyeti, Faroe Adaları dahil Danimarka, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Azor ve Madeira Adaları dahil Portekiz, Kanarya Adaları dahil İspanya, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, SSCB'nin, Ural Dağları'nın batısındaki Baltık, Beyaz Rusya, Karpatlar, Kiev, Moskova ve Volga-Ural Askeri Bölgelerini kapsayan, Avrupa'daki tüm adalar dahildir. Her blok 15300 tank, 24100 ZMA, 14000 topçu sistemi bulundurabilecektir.

Harita 3.5. AKKA'daki 4.2 Numaralı Bölge

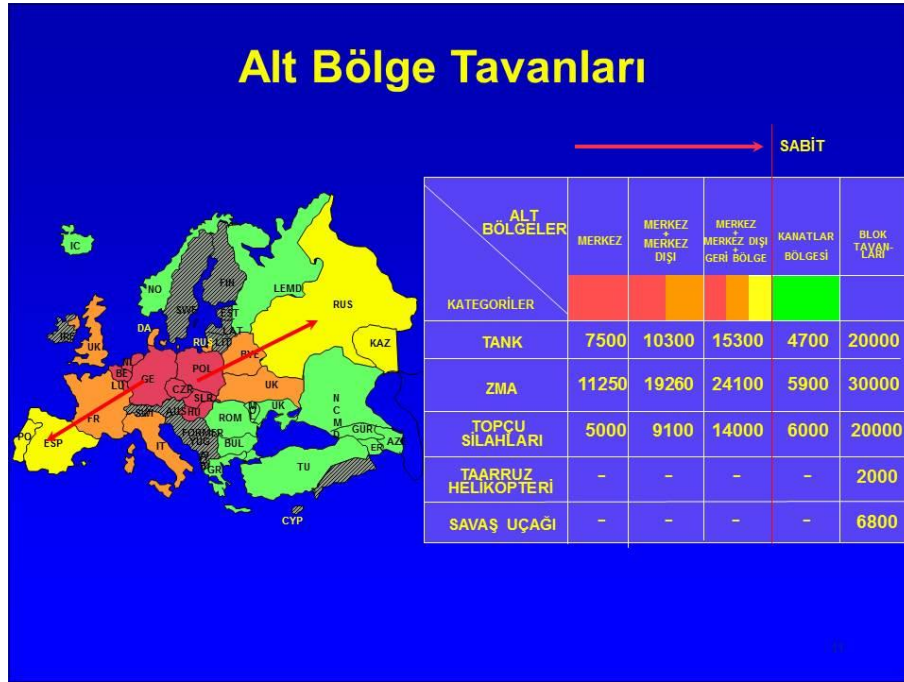
3.1.1.5. Merkez+Merkez Dışı+Geri+Kanat Bölgesi

Merkez+Merkez Dışı+Geri+Kanat bölgesi (4.1), uygulama alanının tamamını ifade etmektedir. Kanat bölgesini de kapsamaktadır. Uygulama alanında her blok toplam olarak 20000 tank, 30000 ZMA, 20000 topçu sistemi, 2000 taarruz helikopteri ve 6800 savaş uçağı bulundurma hakkına sahiptir. Taarruz helikopteri ve savaş uçağı kategorilerinde alt bölge sınırlaması bulunmamaktadır.¹⁴⁵

Harita 3.6. AKKA'daki 4.1 Numaralı Bölge (Uygulama alanının tamamını ifade etmektedir.)

¹⁴⁵ Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Madde 4, ss.7-9.

Harita 3.7. AKKA'daki Alt Bölge Tavanları

3.1.2. AKKA Protokolleri

AKKA Anlaşması 23 maddelik bir metin bölümü ve anlaşmanın uygulamaları ile ilgili usullerin yazılmış olduğu sekiz adet protokolden oluşmaktadır. Bu protokoller;

3.1.2.1. Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın Mevcut Tipleri Hakkında Protokol

“Mevcut Tipler Protokolü” olarak da bilinen bu protokol, anlaşmayla sınırlandırılmış olan silah ve teçhizattan ülkelerin elinde bulunan tip ve modellerin listesidir.¹⁴⁶ AKKA kapsamında yapılan denetlemelerde bu protokolde bulunan silahlar ve teçhizat denetlenir, protokolde yer almayan silah ve teçhizat ise anlaşmaya dahil olmadığından dolayı denetlenemez.

¹⁴⁶ “Protocol On Existing Types Of Conventional Armaments And Equipment”, **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 24.

3.1.2.2. Muharebe Yetenekli Eğitim Uçaklarının Belirli Modellerinin ve Versiyonlarının Silahsız Eğitim Uçağı Olarak Yeniden Sınıflandırılmasında Uyulacak Usuller Hakkında Protokol

Bu protokol “Uçakların Yeniden Sınıflandırılması Protokolü” olarak da anılmaktadır. Muharebe yeteneğine sahip uçakların, nasıl ve ne şekilde eğitim uçağı olarak yeniden sınıflandırılacağı ve böylece sayısal sınırlamaların dışına çıkartılabileceğı konusundaki hususlarla ilgilidir.¹⁴⁷

3.1.2.3. Anlaşmayla Sınırlandırılan Konvansiyonel Silah ve Teçhizatın İndiriminde Uyulacak Usuller Hakkında Protokol

Söz konusu protokol “İndirim Protokolü” diye de anılmaktadır. Anlaşmanın getirmiş olduğı sayısal sınırlamaların üzerinde kalan miktardaki silah ve teçhizatın indiriminin ne şekilde gerçekleştirileceğı ile ilgilidir.¹⁴⁸

3.1.2.4. Muharebe Helikopterlerinin Sınıflandırılmasında ve Çok Maksatlı Taarruz Helikopterlerinin Yeniden Sınıflandırılmasında Uyulacak Usuller Hakkında Protokol

Kısaca “Helikopterlerin Yeniden Sınıflandırılması Protokolü” olarak bilinmektedir. Uçaklardakine benzer şekilde çok maksatlı saldırı helikopterlerinin ne şekilde muharebe destek helikopterine dönüştürülebileceğı ve böylece indirim tabi tutulabileceğı hususu ile ilgilidir.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ “Protocol On Procedures Governing The Reclassification Of Specific Models Or Versions Of Combat-Capable Trainer Aircraft Into Unarmed Trainer Aircraft”, **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 38.

¹⁴⁸ “Protocol On Procedures Governing The Reduction Of Conventional Armaments And Equipment Limited By The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe”, **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 42.

¹⁴⁹ “Protocol On Procedures Governing The Categorisation Of Combat Helicopters And The Recategorisation Of Multi-Purpose Attack Helicopters”, **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 58.

3.1.2.5. Bildirim ve Bilgi Değişimi Hakkında Protokol

“Bilgi Değişim Protokolü” olarak anılan bu protokol ise, anlaşmada kullanılan bildirim formatlarının ve gerçekleştirilen bilgi değişimlerinin ne şekilde yapılması gerektiği ile ilgilidir. Bu Protokol ayrıca, verilecek bilgilerin sistemleştirilmesini sağlayabilmek için, bildirimlerde kullanılacak çizelgeleri saptayan bir format eki içermektedir.¹⁵⁰

3.1.2.6. Denetim Protokolü

Anlaşmanın en önemli unsurlarından birisi olan denetimlerin ne şekilde gerçekleştirileceğini ve uygulama yöntemlerini düzenleyen protokoldür.¹⁵¹ Bu protokolde çeşitli tanımlar, yükümlülükler, denetleme öncesi yerine getirilecek hususlar, denetleme niyetinin bildirimi, giriş/çıkış noktasındaki işlemler, denetimlerin yürütülmesi ile hakkındaki genel kurallar gibi denetimlerle ilgili işlemlerin nasıl yapılacağı konusu anlatılmıştır.

3.1.2.7. Ortak Danışma Grubu Hakkında Protokol

Anlaşmanın uygulanmasında bir danışma konseyi olarak görev yapan Ortak Danışma Grubunun çalışma usulleri ile ilgili protokoldür. Her ülkeden temsilcilerin katılımıyla oluşturulan Ortak Danışma Grubu yılda iki kez Viyana’da toplanmaktadır.¹⁵²

---

¹⁵⁰ “Protocol On Notification And Exchange Of Information”, **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 61.

¹⁵¹ “Protocol On Inspection”, **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 84.

¹⁵² “Protocol On The Joint Consultative Group”, **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 115.

3.1.2.8. AKKA'nın Bazı Hükümlerinin Geçici Uygulanması Hakkında Protokol

Anlaşmanın yürürlüğe girişinden önceki 12 aylık süreç içerisinde geçici olarak uygulanacak hükümler bulunmaktadır. 12 ay yürürlükte kalmıştır.¹⁵³

AKKA'nın 9 Kasım 1992 tarihinde yürürlüğe girmesi ile beraber anlaşmanın blok temeli üzerine kurulmasından ve anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte ise artık blok kavramının tarihe karışmış olmasından dolayı çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Sorun olarak ortaya çıkan konular Rusya Federasyonu tarafından dile getirilmiştir. Bunun sebebi ise sorunların eski SSCB coğrafyasında ortaya çıkması ve Rusya'yı direkt olarak ilgilendirmesi, ülkelerin siyasi ve ekonomik çıkarlarının Güney Kafkasya gibi bölgelerde çakışmasıdır.

3.1.3. AKKA Uygulama Sorunları

Avrupa güvenliğinde önemli bir yeri olan AKKA'da diğer anlaşmalarda yaşanmayan çeşitli uygulama sorunları bulunmaktadır ve bu durum anlaşmanın işlerliği konusunda sıkıntı yaratmaktadır. Uygulama ile ilgili sıkıntılar;

3.1.3.1. Mevcut Tipler Protokolünün Güncelleştirilmesi

Mevcut Tipler Protokolünün güncelleştirilmesi konusu AKKA'daki önemli konulardan birisidir ve özellikle günümüzde yeni silah sistemlerinin ortaya çıkması ile daha da önemli bir hale gelmektedir. Silahlı kuvvetlerde bulunan her türlü silah ve teçhizat önemlidir ve bir çatışma veya savaş esnasında anlaşmadaki Mevcut Tipler Protokolünde bulunsun veya bulunmasın bu silahlar kullanılacaktır, dolayısıyla ülkelerin silahların kontrolü kapsamında gerçekten denetlenebilmesi elindeki silahların anlaşma kapsamında değerlendirilmeleri ile mümkündür. Anlaşmanın silah ve teçhizatlar ile ilgili bazı maddelerinin tam olarak açık olmaması sebebiyle maddeleri yorumlamada farklılıklar yaşanmaktadır, bu yüzden ZMA benzerleri

¹⁵³ "Protocol On The Provisional Application Of Certain Provisions Of The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe", **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, s. 117.

kategoriisinde yer almayan teçhizat karışıklıklara sebep olmaktadır. Örnek vermek gerekirse ABD'nin M-577 Zırhlı Personel Taşıyıcı (ZPT) benzeri olan aracı söz konusu protokolde yer almamaktadır. Dolayısıyla denetimler esnasında sayımı yapılamamaktadır. Mevcut Tipler Protokolünde yer almayan teçhizat konusu uygulama problemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.3.2. Kanat Bölgelerinde Anlaşma ile Belirlenen Tavanların Aşılması

AKKA uygulama alanı alt bölgelere ayrılmış ve her bölgede bulundurulabilecek silah sayıları tespit edilmiştir. Mevcut anlaşmanın 5.maddesi uyarınca kanat bölgesinde Bulgaristan, Yunanistan, İzlanda, Norveç, Romanya ve Türkiye'nin anlaşma uygulama alanı içindeki toprakları ile SSCB'nin Leningrad (şimdiki Rusya Federasyonu), Odessa (şimdiki Ukrayna, Moldova), Güney Kafkasya (şimdiki Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan) ve Kuzey Kafkasya Askeri Bölgelerini (şimdiki Rusya Federasyonu) kapsamaktadır. 1996 yılındaki I. Gözden Geçirme Konferansında ise Rusya Federasyonu ve Ukrayna'nın Kanat Bölgesinde bulunan toprakları ve tavanları yeniden belirlenmiştir ve daraltılmış kanat olarak adlandırılmıştır. Anlaşmanın uygulama alan olan diğer bölgelerde herhangi bir suretle tavan aşımı yaşanmazken Kafkasya bölgesinde kanat aşımı yaşanmaktadır, bunun en büyük sebebi anlaşma kapsamında denetleme yapılamayan bölgelere yerleştirilen silahlardır.

3.1.3.3. ZPT'lerin Ambulans Olarak Gösterilmesi

Anlaşmanın II.maddesi I.fikrası (S) bendine göre “Zırhlı Personel Taşıyıcı Benzeri (ZPT)” ve “Zırhlı Piyade Muharebe Aracı Benzeri (ZPMA)” araçları Zırhlı Personel Taşıyıcı ve Zırhlı Piyade Muharebe Araçlarıyla aynı şasiye sahip, dış görünüşleri benzer, 20 mm ve daha büyük çapta topu veya tüfeği bulunmayan ve piyade mangasının taşınmasına imkan vermeyecek şekilde inşa veya tadil edilen bir zırhlı araç olarak tanımlanmaktadır. Cenevre Sözleşmesi uyarınca ambulanslar özel bir statüye sahiptir ve ZPT şasisindeki ambulanslar ZPT veya ZPT benzeri olarak

sayılmamaktadır. Ermenistan zaman zaman MT-LB tipi ZPT'lerin üzerine Kızıl Haç işareti koymak suretiyle söz konusu araçların ambulans olduklarını ve dolayısıyla anlaşmaya tabi olmadıklarını söyleyerek taraf devletleri ikna etmeye çalışmaktadır.

3.1.3.4. Ev Sahibi Ülke Rızası

Ev sahibi ülke rızası anlaşmanın uygulanmasına engel olan önemli konulardan bir tanesidir. Gürcistan'ın Abhazya, Güney Osetya bölgelerinde, Ukrayna'nın Kırım bölgesinde ve Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde denetim yapılamamaktadır. Söz konusu bölgelerde AKKA veya VB-2011 kapsamında denetim yapma hakkı olmasına rağmen, denetimi yapacak olan ülkenin muhatabı kuvvet konuşlandıran ülke değil ev sahibi ülke olduğundan dolayı (söz konusu bölgelerde ise ayrılıkçı unsurlar), devletler ile bölgelerdeki ayrılıkçı unsurlar arasında diplomatik bir çözüme ulaşılmadan denetim yapılması mümkün değildir.

3.1.3.5. Silahların Bildirimlerinin Yapılmaması

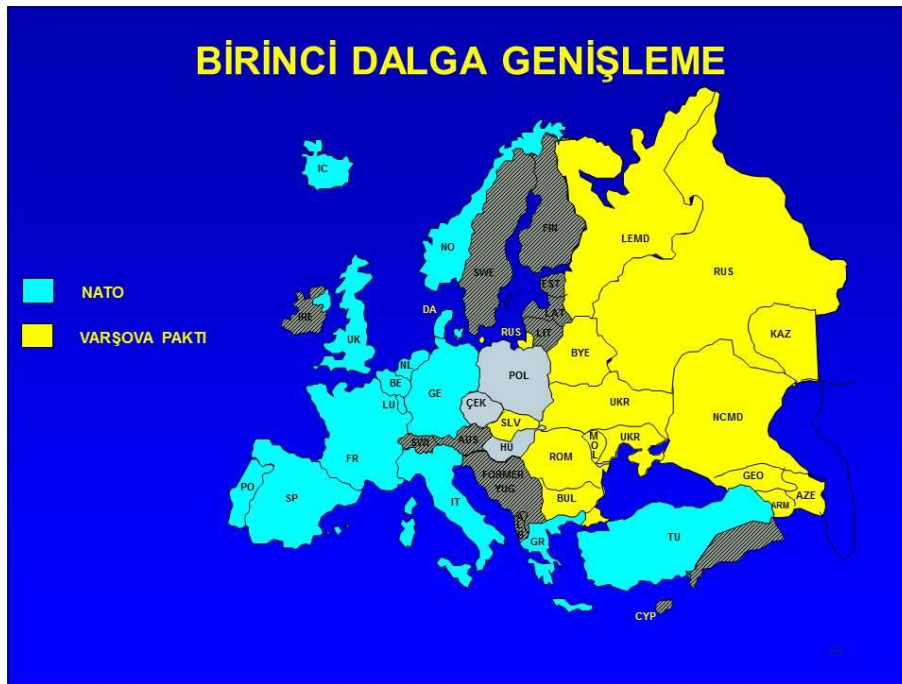
AKKA hükümleri gereğince bildirim yapılması gereken tüm silah ve teçhizatın anlaşmada belirtilen şekli ile bildirimlerinin yapılması gereklidir. Fakat özellikle Ermenistan Rusya Federasyonu'ndan almış olduğu tankları ve Zırhlı Muharebe Araçlarını ya bildirmemekte ya da geç bildirmektedir.

3.1.4. AKKA Hakkında Ülkelerin Görüşleri

Rusya Federasyonu'nu SSCB'nin yıkılmasından sonra pek çok konuda sıkıntıları dile getirmiştir, bu konular; AKKA'daki kanat rejimi, eski Varşova Paktı üyesi ülkelerin NATO'ya üye olmalarıyla beraber halen doğu bloğunun tavanlarına dahil olmaları, ABD'nin silahlı kuvvetlerini NATO'ya yeni katılan ülkelere konuşlandırması, UAKKA'nın onaylanmaması, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya'nın anlaşmaya katılmaması, "Büyük askeri kuvvetler" teriminin ne kadar

büyüklerdeki bir askeri güce tekabül ettiğinin halen açık olmaması,¹⁵⁴ ABD'nin Avrupa'da stratejik füze savunma sistemleri konuşlandırma çabaları,¹⁵⁵ NATO'nun genişlemesi ve askeri altyapısının Rusya sınırlarına yaklaşmasıdır.¹⁵⁶

Bu konuların çözümlenmesini isteyen Rusya Federasyonu herhangi bir ilerleme sağlanmadığını söyleyerek 12 Aralık 2007 tarihinde moratoryum ilan etmiş ve anlaşmayı askıya almıştır.¹⁵⁷ NATO anlaşmanın uygulama alanı içerisinde gerçekleştirmiş olduğu genişleme ile eski Varşova Paktı ülkelerini bünyesine katmıştır. İlk genişleme ile Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, ikinci genişleme ile ise Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya NATO'ya dahil olmuştur.

Harita 3.8. NATO'nun Birinci Dalga Genişlemesi

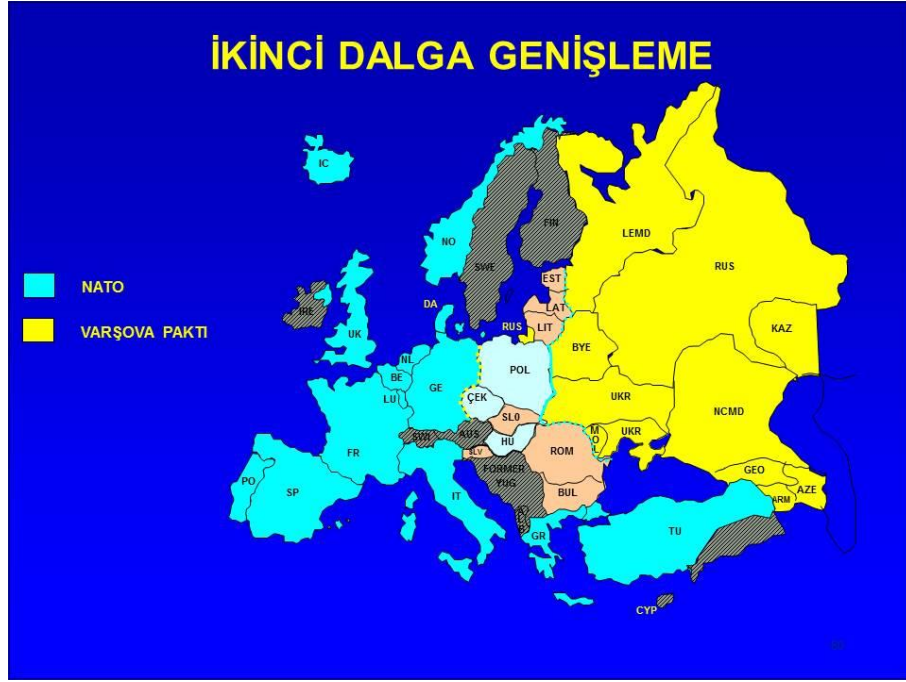
¹⁵⁴ Vitali İgoreviç Gonçarov, "Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Običnımi Vooruzenhiyami", **Obozrevatel/Observers**, 2009, ss. 51-56.

¹⁵⁵ Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü, **Written Contribution By The Secretariat Of The Collective Security Treaty Organization At The 2013 Annual Security Review Conference PC.DEL/532/13**, 2013, s. 1.

¹⁵⁶ Delegation Of The Russian Federation To The Vienna Negotiations On Military Security And Arms Control, **Otveti Rossiiskoy Federatsii Ha Voprosnik Po Kodeksu Povedeniya, Kasayuschemusya Voenno-Politiçeskih Aspektov Bezopasnosti**, FSC.EMI/94/13, 2013, s. 24.

¹⁵⁷ Yevgeni Primakov, **Rusyasız Dünya**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 199.

Bu ülkelerden Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovenya AKKA'ya taraf ülkeler değildir. Bu dört ülkenin AKKA'ya taraf olmaması Rusya tarafından büyük bir sorun olarak görülmektedir.

Harita 3.9. NATO'nun İkinci Dalga Genişlemesi

Ayrıca NATO'ya katılan devletler halen eski doğu bloğunun tavanlarına dahil durumdadırlar ve bundan dolayı taraflar arasında silah sayıları anlamında eşitsizlik oluşmuştur. İki dalga halinde gerçekleşen genişlemenin sonucunda silah sayılarında hemen hemen 5800 tank, 9000 ZMA, 5200 top, 1400 savaş uçağı, 1470 taarruz helikopteri fark oluşmuş ve bu silahlar NATO'ya geçmiştir. Rusya Federasyonu ile NATO arasında Rusya'nın aleyhine olacak şekilde değişik kategorilerde 2,5:1'den 4,2:1'e kadar olan oranlarda dengesizlik baş göstermiştir.¹⁵⁸ Bu ülkelerin NATO'ya katılması ile NATO'ya ait silah tavanları aşılmıştır. NATO'nun lehine gerçekleşen

¹⁵⁸ Vitali İğoreviç Gonçarov, "Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obichnimi Vooruzheniyami", *Obozrevhatel/Observer*, 2009, s. 48.

bu durum ise Rusya'nın askeri stratejisinde nükleer silahların öneminin artmasına neden olmuştur.¹⁵⁹

Rusya açısından problem olarak görülen bir diğer konu ABD'nin Romanya ve Bulgaristan'da asker konuşlandırması konusudur. Uyarlanmış AKKA'nın NATO ülkelerince onaylanması konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmemeleri ve Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın NATO'ya katılmayı müteakip düzeltmeleri gereken ülkesel tavanlarında herhangi bir çalışma yapmamış olmaları da Rusya'nın rahatsız olduğu konulardır. İstanbul Zirvesinde alınan karar gereği;

Polonya'nın 1730 tank, 2150 ZMA, 1610 TOP, 460 savaş uçağı, 130 taarruz helikopteri bulunmaktaydı ve 1362 tank, 1924 ZMA ve 1319 topçu silahı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Çek Cumhuriyeti'nin 957 tank, 1367 ZMA, 767 top, 230 savaş uçağı, 50 taarruz helikopteri bulunmaktaydı ve 754 tank, 1223 ZMA ve 629 topçu silahı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Macaristan'ın 835 tank, 1700 ZMA, 840 top, 180 savaş uçağı, 108 taarruz helikopteri bulunmaktaydı ve 658 tank, 1522 ZMA ve 688 topçu silahı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.¹⁶⁰

“Büyük askeri kuvvetler” teriminin altındaki miktarın ne olduğu da yaşanan sıkıntılardan bir tanesidir. Taraflar 1997'de imzalanan NATO-Rusya Kurucu Senedine göre büyük sayıdaki askeri kuvvetlerin genişletilmesinden vazgeçmeyi taahhüt etmişlerdir. Fakat bu rakam olarak ne kadar bir gücü belirtmektedir bu konu halen açık değildir. Rusya Federasyonu bu konuda tugay seviyesindeki birliği¹⁶¹ veya hava alayı, helikopter taburu/alayı veya daha üst seviyedeki bir birliği veya anlaşmayla sınırlandırılmış silah ve teçhizatlardan herhangi birisine sahip olan (41 tank, 188 ZMA, 100 mm.den yüksek kalibreli 90 topçu silahı, 24 savaş uçağı veya 24

¹⁵⁹ Michael Brzoska, Anne Finger, Oliver Meier, Götz Neuneck, Wolfgang Zellner, **Prospects for Arms Control in Europe**, Hamburg, Institute For Peace Research And Security Policy At The University Of Hamburg, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011, s. 5.

¹⁶⁰ AGIT, “Adapted Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Protocol On National Ceilings For Conventional Armaments And Equipment Limited By The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe”, **Istanbul Document 1999**, ss. 138-139.

¹⁶¹ Yevgeni Primakov, **Rusyasız Dünya**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 200.

taarruz helikopteri ve üstü) birliklerin belirtilmesi gerektiğini düşünmektedir.¹⁶² Rusya'yı en çok rahatsız eden konu ise anlaşmadaki kanat rejimidir.

Rusya Federasyonu'nun AKKA konusunda ne düşündüğünü en iyi olarak AGİT çerçevesinde yapmış olduğu açıklamalarda görebiliriz. Dönemin dışişleri bakan yardımcısı Aleksandr Grushko 2007 yılında AGİT Yıllık Güvenlik Gözden Geçirme Konferansında yapmış olduğu konuşmada eski anlaşmanın politik-askeri gerçeklerle çatışmaya başladığı ve yeni anlaşmanın yani Uyarlanmış AKKA'nın da yürürlüğe girmemesi durumunda atıl bir hale geleceğini belirtmiştir. Ayrıca sadece anlaşmanın yenilenmesi değil aynı zamanda bu konularla ilgili olarak AGİT üyesi ülkelerin güvenlik çıkarlarını da dikkate alarak sistematik diyalogların yeniden başlaması gerektiğini eklemiştir.¹⁶³ 2008 yılında yapılan AGİT Yıllık Gözden Geçirme Konferansında Rusya Federasyonu Dışişleri bakan Yardımcısı Aleksandr Grushko Rusya Federasyonu'nun Avrupa Güvenliği Anlaşması isimli hukuki bağlayıcılığı olan yeni bir anlaşmanın hayata geçirilmesini istediğini belirtmiştir,¹⁶⁴ Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ise aynı konuyu 2009 yılında AGİT Yıllık Gözden Geçirme Konferansında tekrar dile getirmiştir.¹⁶⁵ 2013 yılında ise bu konuyla ilgili olarak Rusya Federasyonu silahların kontrolü ile ilgili yeni bir anlaşmaya katılabileceğini belirtmiştir.¹⁶⁶ 2013 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Forumu'nda yapılan açıklamada Rusya Federasyonu'nu gelecekteki bir güvenlik anlaşmasında deniz kuvvetlerinin silahlarının da anlaşmaya dahil edilmesinin, mevcut anlaşmada sınırlamalara tabii olmayan silahların (İnsansız Hava Araçları, stratejik olmayan füzeler), silahların konuşlandıkları coğrafi bölgelerin, doğrulama

¹⁶² Vitali İgoreviç Gonçarov, "Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obichnymi Vooruzheniyami", **Obozrevatel/Observer**, 2009, ss. 56-57.

¹⁶³ Alexander Grushko, **Statement By Mr. Alexander Grushko, Deputy Minister For Foreign Affairs Of The Russian Federation, At The Opening Session Of The OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/596/07, 2007, s. 2.

¹⁶⁴ Alexander Grushko, **Statement By Mr. Alexander Grushko, Deputy Minister For Foreign Affairs Of The Russian Federation, At The Opening Session Of The OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/547/08, 2008, s. 2.

¹⁶⁵ Sergey Lavrov, **Statement By Mr. Sergey Lavrov, Minister For Foreign Affairs Of The Russian Federation, At The Opening Session Of The OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/480/09, 2009, ss. 2-5.

¹⁶⁶ Delegation Of The Russian Federation To The Vienna Negotiations On Military Security And Arms Control, **Otveti Rossiiskoy Federatsii Ha Voprosnik Po Kodeksu Povedeniya, Kasayuschemusya Voennno-Političeskih Aspektov Besopasnosti**, FSC.EMI/94/13, 2013, s. 23.

yani denetim faaliyetlerine odaklanmanın anlaşmada bulunması gereken konular olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁷

Rusya Federasyonu sürekli olarak AKKA ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirdiğini ve NATO'nun üzerine düşeni yapmadığını belirtmektedir. Bu konu Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 12 Şubat 2013 tarihinde onayladığı "Rusya Federasyonu Dış Politika Konseptinde" de 32. madde a alt başlığında, "Uluslararası Güvenliğin Güçlendirilmesi" bölümünde, Rusya Federasyonu'nun silahların kontrolü alanındaki uluslararası anlaşmalar çerçevesindeki yükümlülüklerine uymakta olduğu, askeri alanda güveni güçlendirmek için çalıştığı ve ortaklarından da aynı şeyi talep ettiği şeklinde vurgulanmıştır.¹⁶⁸

AKKA konusunda batılı devletlerin tutumlarına bakıldığında ise ülkelerin ittifak olarak hareket etmekten öte kendi milli çıkarları doğrultusunda hareket etmekte oldukları görülmektedir. Almanya ve Fransa'nın başını çektiği Avrupa ülkeleri Rusya Federasyonu'na esneklik göstermekte ve sorunun bir an önce aşılmasını arzu etmektedirler. ABD Rusya Federasyonu'nun taleplerine doğrudan karşı çıkmamaktadır ve konuyu genel olarak enerji güvenliği, füze savunma sistemi, kendi ulusal çıkarları çerçevesinde değerlendirmektedir.¹⁶⁹

3.1.5. Kanat Rejimi

AKKA'da antlaşma ile sınırlandırılmış olan silah sistemlerinin bloklar arasındaki dağılımında silah tavanları belirlenmiştir. Bu tavanların bloklara dağıtılması esnasında önem verilen konu bölgeler olmuştur daha önce de anlatıldığı gibi uygulama alanı toplam dört bölgeye ayrılmıştır, bu bölgeler uygulama alanı içinde konvansiyonel silahların sayısal olarak istikrarı bozacak şekilde herhangi bir bölgede toplanmasını ve yoğunlaşmasını engellemek amacıyla oluşturulmuştur. Söz konusu bu bölgeler Orta Avrupa'da bulunan merkez bölgeden dış bölgelere doğru büyümektedir. Bölgeler halinde yapılan bu düzenleme, gerek Orta Avrupa'da ve

¹⁶⁷ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/729, ss. 2-3.

¹⁶⁸ Rusya Federasyonu Hükümeti, **Konseptsiya Vneshney Politiki Rossiiskoy Federatsii**, Madde 32, A alt Maddesi, Moskova, 2013, s. 8.

¹⁶⁹ T.C. Genelkurmay Başkanlığı; **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011, ss. 36-37.

gerekse Güney Kafkasya'nın da içinde bulunduğu kanat bölgelerinde kuvvet toplanmasını ve yoğunlaşmayı engellemiştir. Bu düzenlemenin amacı silahların sayısal olarak yığılmalarını engellemek suretiyle anlaşmaya taraf olan ülkelerin güvenliklerinin olumsuz şekilde etkilenmesinin önüne geçmektir.¹⁷⁰ Kanat rejiminin de amacı merkez bölgeden silahların anlaşma uygulama alanının en dışındaki bölgelerde (uygulama alanının kuzey ve güneyi) bulunan ülkelerin bulunduğu alanda yığılmasını engellemektir. Söz konusu kanat bölgesinde anlaşma ile sınırlanan silahlar sadece tank, ZMA ve top kategorileridir.¹⁷¹

AKKA'nın Türkiye, Yunanistan, Norveç, İzlanda, Bulgaristan, Romanya ve SSCB'nin Leningrad, Odessa, Kuzey ve Transkafkasya askeri bölgelerinin (anlaşmada geçtiği şekli ile) bulunduğu kanat bölgeleriyle ilgili V. maddesi gereğince kanatlar bölgesinde her bloğun en fazla 4.700 tank, 5.900 ZMA ve 6.000 top bulundurabileceği belirtilmiştir.

Ayrıca bir taraf devlet veya taraf devletlerin aynı blok içinde ve kanat bölgesi içinde bulunan başka devletlerin topraklarına geçici olarak ilave 459 tank, 723 ZMA, 420 topçu sistemi yerleştirebileceği, aynı bölgedeki sadece bir ülkeye ise 153 tank, 241 ZMA, 140 topçu sistemi yerleştirebileceği hükme bağlanmıştır.¹⁷²

1990'lı yılların başında Rusya Federasyonu güney bölgesinde yaşanan istikrarsızlık dolayısıyla ülke savunmasının zarara uğradığını belirtmiş ve Kafkasya bölgesindeki silah tavanı limitlerinin indirim dışında tutulması gerektiğini savunmuştur.¹⁷³

Rusya Federasyonu gerek Kuzey Kafkasya'daki ve gerekse Güney Kafkasya'daki istikrarsız durumu milli güvenliği için tehdit olarak algılamış ve bölgede kanat rejimi ile belirlenmiş olan tavanları aşmıştır. Kanatlarla ilgili problem NATO'nun genişlemesi, Kafkasya'daki durum, Varşova Paktının dağılması ve eski Varşova Paktı üyesi bazı ülkelerin NATO'ya katılımıyla bloklar arasında ortaya çıkan dengesizlik ile doğrudan bağlantılı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Rusya

¹⁷⁰ Nurşin Ateşoğlu Güney, "AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği", **En Uzun On Yıl**, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 1998, s. 173.

¹⁷¹ Zdzisław Lachowski, **The Adapted CFE Treaty And The Admission Of The Baltic States To NATO**, Stockholm, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2002, s. 11.

¹⁷² **Treaty On Conventional Armed Forces In Europe**, Madde 5, ss. 9-10.

¹⁷³ Esra Çayhan, Nurşin Ateşoğlu Güney, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1996, s. 67.

Federasyonu NATO'nun genişlediği dönemlerde konuyla ilgili çekincelerini belirtmiş ve bunların dikkate alınmaması durumunda AKKA'yı askıya alabileceğini her fırsatta dile getirmiştir.¹⁷⁴ Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1992 tarihinden itibaren Rusya Federasyonu güvenlik endişeleri nedeniyle kendisi için tespit edilen silah tavanlarına uyamadığını ifade ederek konunun ele alınmasını talep etmiştir. 1996 yılındaki I. Gözden Geçirme Konferansından sonra Rusya Federasyonu ve Ukrayna için kanat bölgesi ve tavanları yeniden belirlenmiştir.

AKKA'nın 5'inci maddesi ile belirlenmiş olan Rusya Federasyonu'na ait kanat bölgesinden (anlaşmadaki adıyla Kuzey Kafkasya ve Leningrad Askeri Bölgeleri) Pskov, Volgograd, Astrakhan, Rostov'un Kushchevskaya-Volgodonsk-Volgograd hattının doğusunda kalan bölümü (Volgodonsk, Kushevskaya ve Krasnodar'dan Kushchevskaya'ya uzanan dar koridoru da içermek üzere) çıkartılmış ve söz konusu bölgeler için ayrı tavan limitleri belirlenmiştir¹⁷⁵ Daraltılmış Kanat Bölgesi olarak adlandırılan yeni bölgede Taşkent Anlaşmasıyla belirlenmiş olan sayısal sınırlamalar muhafaza edilmiştir.

Tablo 3.2 Rusya Federasyonu'nun Daraltılmış Kanat Bölgesindeki Silah Miktarları

		Tank	ZMA	Topçu Sistemi
Rusya Federasyonu (Daraltılmış Kanat Bölgesi)	Aktif	700	580	1280
	Depo	600	800	400
	Toplam	1300	1380	1680

Kaynak: (Erişim) <http://dosfan.lib.uic.edu/acda/factshee/conwpn/tashkent.htm>,

24 Mayıs 2014

Yapılmış olan düzenlemeye karşılık Rusya Federasyonu'na bazı yükümlülükler getirilmiştir. Bu yükümlülüklere göre; Rusya Federasyonu kanat bölgesinden çıkarılmış olan alanda (Volgograd, Astrakhan, Kuçevskaya, Doğu

¹⁷⁴ Nurşin Ateşoğlu Güney, "AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği",

En Uzun On Yıl, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 1998, s. 176.

¹⁷⁵ AGİT, "Adapted Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Protocol On Territorial Ceilings For Conventional Armaments And Equipment Limited By The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe", **Istanbul Document 1999**, s. 140.

Rostov) yılda 10 adet ilave (paralı denetim)¹⁷⁶ denetim yapılmasına izin verecektir, genel olarak kanat bölgesi ile ilgili olarak yılda iki kez, Kuçevskaya için ise dört defa bilgi verecektir,¹⁷⁷ kanat bölgesinden çıkarılmış olan alanda bulundurabileceği azami ZMA sayısı Pskov'da 600 adet, Volgograd'da 552 adet, Astrakhan'da 552 adet, Doğu Rostov'da 310 adetten¹⁷⁸ fazla olamayacaktır.

Ukrayna ile ilgili olarak ise Odessa idari bölgesi kanattan çıkartılmış, ve bu bölge için ilave sınırlamalar getirilmiştir. Genel olarak kanat bölgesine dair sınırlamalarda ise herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.¹⁷⁹

Tablo 3.3 Ukrayna'nın Kanat Bölgesinden Çıkarılan Odessa Bölgesindeki Silah Tavanları

	Tank	ZMA	Topçu Sistemi
Ukrayna (Kanat bölgesinden çıkartılan Odessa bölgesine dair tavanlar)	400	400	350

Kaynak: (Erişim) <http://fas.org/nuke/control/cfe/text/cfeadd.htm>, 12 Temmuz 2014

Rusya Federasyonu yapılmış olan düzenlemeye rağmen kanatlarla ilgili tavan konusunu sıcak tutmuştur ve tavanlarını artırma gayreti içinde olmuştur. Rusya Federasyonu 1996 yılındaki kanat rejimi ile ilgili belgeye uymayacağını beyan etmiştir. 1999 yılında ise kanat bölgesi ile ilgili tavanları aşmak zorunda kaldığını belirtmiştir. NATO ülkeleri ise iki ana sebepten dolayı Rusya'nın bu davranışını onaylamışlardır. Birinci sebep söz konusu ihlalin Orta Avrupa bölgesindeki devletleri endişeye sevk etmemesi, ikincisi sebep ise Rusya'nın güney kanat bölgesindeki güvenlik kaygılarını bir dereceye kadar kabul etmeleridir.¹⁸⁰ 1999

¹⁷⁶ Anlaşmaya göre denetim masrafları ülkesinde denetimi kabul eden taraf devlete aittir. Fakat paralı denetimlerde ise masraflar denetimi yapan taraf devlete aittir.

¹⁷⁷ AGİT, "Adapted Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Protocol On Inspection", **Istanbul Document 1999**, s. 185.

¹⁷⁸ **Flank Document Agreement**, http://www.bits.de/NRANEU/docs/CFE/Flank_Document.htm, (Erişim) 1 Haziran 2014.

¹⁷⁹ AGİT, "Adapted Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Protocol On Territorial Ceilings For Conventional Armaments And Equipment Limited By The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe", **Istanbul Document 1999**, ss. 140-141.

¹⁸⁰ Zdzislaw Lachowski, **The Adapted CFE Treaty And The Admission Of The Baltic States To NATO**, Stockholm, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2002, s. 11.

yılında Rusya Federasyonu'nun kanat bölgesi ile ilgili tavanı ZMA için 2140 olarak yeniden belirlenmiştir. Böylece yeni kanat tavanları oluşmuştur; tank 1300, ZMA 2140, topçu sistemi 1680.¹⁸¹

Blok yapısının ortadan kalkması sebebiyle 1999 yılında imzalanmış olan Uyarlanmış AKKA ile mevcut anlaşmadaki bölgesel yapı kaldırılarak yerine ulusal tavan ve ülkesel tavan yapısı getirilmiştir.

AKKA V'inci maddesinde belirlenmiş olan kanat rejimi Uyarlanmış AKKA ile uyumlu hale getirilmiştir. Kanat bölgesindeki ülkeler için de ulusal ve ülkesel tavanlar getirilmiştir ve ayrıca ilave unsurlar eklenmiş böylece kanat rejiminin içerdiği temel hususlar korunmuştur. Buna göre; kanat bölgesinde bulunan ülkelerin ulusal ve ülkesel silah tavanları birbirine eşit ve mevcut AKKA'da öngörülen seviyeler itibarıyla belirlenmiştir. Kanat bölgesinde bulunan ülkelerin ülkesel tavan değişiminin sadece kendi aralarında yapılabileceği kriteri getirilmiştir ve bu sayede bölgedeki toplam silah ve araç seviyesinde artış olması ihtimali engellenmiştir. Kanat bölgesindeki ülkeler için geçerli olan geçici konuşlandırma hakkı temel geçici konuşlandırma olarak (153 tank, 241 ZMA ve 140 topçu sistemi) mevcudiyetini devam ettirmiş ve bu bölge ülkelerinde olağanüstü geçici konuşlandırma (459 tank, 723 ZMA ve 420 topçu sistemi) yapılamayacağı kabul edilmiştir.¹⁸² Rusya Federasyonu ve Ukrayna'nın kanat bölgesinde kalan toprakları için ülkesel alt tavan kavramı öngörülmüştür ve bu ülkelerin kanat bölgesindeki silah ve teçhizatının diğer kanat ülkeleri için geçerli olan düzenlemeye tabi olmaları sağlanmıştır. Rusya Federasyonu; 1300 tank, 2140 ZMA, 1680 topçu sistemi, Ukrayna; 400 tank, 400 ZMA, 350 topçu sistemi.¹⁸³

UAKKA ile beraber kanat rejimi konusunda bir takım kriterler getirilmiştir. Bunlar; yükümlülüklerin hukuki olarak bağlayıcı olması, birlik yığınaklanmasının önlenmesi, kanat ülkelerinin ulusal ve ülkesel tavanları birbirine eşit ve mevcut AKKA'da öngörülen seviyeler itibarıyla belirlenmesi, ülkesel tavan değişimlerinin

¹⁸¹ AGİT, "Adapted Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Protocol On Territorial Ceilings For Conventional Armaments And Equipment Limited By The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe", **Istanbul Document 1999**, s. 140.

¹⁸² AGİT, "Adapted Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Madde 7", **Istanbul Document 1999**, s. 128.

¹⁸³ AGİT, "Adapted Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, Protocol On Territorial Ceilings For Conventional Armaments And Equipment Limited By The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe", **Istanbul Document 1999**, s. 140.

sadece kanat bölgesindeki ülkelerin kendi aralarında yapabilecekleri kriterinin getirilmesiyle söz konusu bölgedeki toplam silah miktarlarındaki artışın önüne geçilmesi, kanat bölgesinde sadece tugay seviyesinde geçici konuşlandırma hakkı (temel konuşlandırma: 153 tank, 241 ZMA, 140 topçu sistemi) yükümlülüğü getirilmesi ve kanat bölgesinde bulunan ülkelerde olağanüstü geçici konuşlandırma (459 tank, 723 ZMA, 420 topçu sistemi) yapılamayacağını kabul edilmesi, artırılmış bir doğrulama ve bilgi değişimi rejimi oluşturulması, Rusya ve Ukrayna'nın kanat bölgelerinde kalan toprakları için ülkesel alt tavan kavramı geliştirilmesi ve söz konusu ülkelerin diğer kanat ülkeleri için de geçerli olan düzenlemelere (ulusal ve ülkesel tavanlar) tabii olmalarının sağlanması, Rusya Federasyonu'nun kanat bölgesinde 2140 olan ZMA tavanını geçici konuşlandırma veya askeri tatbikat yoluyla aşamayacağı kriterinin getirilmesi.¹⁸⁴

3.1.6. Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (UAKKA)

Avrupa'da NATO ve Varşova Paktı arasında konvansiyonel silahlarda sayısal denge oluşturmak amacıyla imzalanmış olan Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) taraf ülkelerin parlamentolarında onaylanmayı müteakip 1992 yılında yürürlüğe girmiştir. Varşova Paktının dağılması, Sovyetler Birliği'nin çökmesi sonucunda Avrupa'da çeşitli siyasi değişiklikler meydana gelmiş ve anlaşmanın günün şartlarına uyarlanması ihtiyacı doğmuştur. 1996 yılında AGİT'in Lizbon Zirvesi gerçekleştirilmiş ve zirvede alınan karar gereği 1997 yılında AKKA'yı uyarlama müzakereleri başlamıştır. Üç yıla yakın bir süre devam eden müzakereler sonucunda Uyarlanmış AKKA 1999 yılında gerçekleştirilen AGİT İstanbul Zirvesinde imzalanmıştır. Uyarlanmış AKKA blok yapısının sona ermesine uygun olarak güncellenmiştir.¹⁸⁵ 2002 yılındaki Prag Zirvesinde NATO ülkeleri Rusya'nın İstanbul Yükümlülüklerine uyması karşılığında UAKKA'yı onaylamaya karar vermişlerdir. Bu yükümlülükler Rus askerlerinin Gürcistan ve Moldova'dan

¹⁸⁴ Zdzisław Lachowski, **The Adapted CFE Treaty And The Admission Of The Baltic States To NATO**, Stockholm, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2002, s. 13.

¹⁸⁵ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011, s. 21.

çekilmesi konularıdır. NATO ülkeleri Rusya tarafından söz konusu yükümlülüklerin yerine getirilmediği gerekçesiyle UAKKA'yı parlamentolarında onaylamamışlardır. UAKKA Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Ukrayna dışında onaylanmamıştır, dolayısıyla yürürlüğe girmemiştir.¹⁸⁶ AKKA ve UAKKA arasında çeşitli farklar mevcuttur. Bu farklar 1 no'lu Ek'te gösterilmiştir.

3.1.7. AKKA'nın Mevcut Durumu

30 katılımcı devletin bulunduğu AKKA her ne kadar Rusya Federasyonu dışındaki 29 ülke tarafından uygulanmaya devam edilse de aslında anlaşma şu an itibarıyla çalışmamaktadır. Anlaşım olarak NATO üyesi ülkeler tarafından birbirlerinin topraklarında denetimler icra edilmemektedir. NATO üyesi ülkelerin karşısında bulunan gruptaki Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Azerbaycan da birbirlerinin topraklarında denetim icra etmemektedirler. Anlaşma birbirinden saldırı beklemeyen ve birbirini tehdit olarak görmeyen ülkeler arasında yürütülmektedir. Dolayısıyla siyasi ve coğrafi olarak bakıldığında NATO ve karşısında bulunan ülkeler birbirlerini tehdit olarak görmemektedirler ve hatta Gürcistan ile Ukrayna NATO'ya girme çabası içinde olan ülkelerdir. Anlaşma ile NATO tarafından asıl olarak kontrol edilmeye çalışılan ülke olan Rusya Federasyonu 12 Aralık 2007 tarihinden itibaren AKKA'yı ve anlaşma ile ilişkili uygulamaları askıya almıştır ve bunun sonucunda anlaşmanın uygulama alanında kontrol edilemeyen bir boşluk doğmuştur. Rusya Federasyonu ülkesi topraklarında denetim kabul etmemekte ve kendisi de diğer ülke topraklarında denetim yapmamaktadır, silah ve teçhizat miktarları ile ilgili olan yıllık bilgi değişimini gerçekleştirilmemektedir. Rusya Federasyonu'nun 2008 yılında Gürcistan ile yapmış olduğu beş günlük savaş neticesinde Güney Osetya ile Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanınması ve söz konusu bölgelerde askeri üsler kurması dolayısıyla NATO ile AKKA'nın geleceği konusunda yapılan görüşmeler başarı sağlayamamıştır. Bunun sonucunda anlaşmaya taraf olan NATO ülkeleri ve Gürcistan Rusya Federasyonu'na

---

¹⁸⁶ Michael Brzoska, Anne Finger, Oliver Meier, Götz Neuneck, Wolfgang Zellner, **Prospects for Arms Control in Europe**, Hamburg, Institute For Peace Research And Security Policy At The University Of Hamburg, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011, s. 7.

karşı AKKA yükümlülüklerini durdurma kararı almışlardır. ABD'nin Rusya Federasyonu'na karşı AKKA yükümlülüklerini durdurma kararı AKKA'nın tamamen öldüğü olarak yorumlanmıştır.¹⁸⁷

Rusya Federasyonu'nun AKKA'yı askıya almasından sonra yapılan görüşmeler Rusya Federasyonu'nun 2008 yılındaki Gürcistan savaşından dolayı başarılı olamamıştır. 2010 yılında ABD tarafından AKKA'nın güncellenmesi ve Rusya Federasyonu'nun anlaşmaya tekrar dönmesinin sağlanması amacıyla bir elçi atanmıştır. 2010 yılında çerçeve anlaşmasının imzalanması, 2011 yılında ise güncelleme çalışmalarının başlaması hedeflenmiştir. Rusya Federasyonu ise güncelleme konusuna itiraz etmiş ve hedeflerinin yeni bir anlaşma tesis edilmesi olduğu görüşünü belirtmiştir.¹⁸⁸ 2010 yılından itibaren AKKA'ya taraf olan 30 ülke ve AKKA'ya taraf olmayan 6 yeni NATO üyesinin katılımıyla gerçekleştirilen görüşmeler 2011 Temmuz ayında herhangi bir başarıya ulaşmadan sona ermiştir. 2011 Eylül ayında gerçekleştirilen AKKA Gözden Geçirme Konferansında da ilerleme sağlanamamıştır. Bu başarısızlığın altında yatan esas sebep ev sahibi ülke rızası prensibinin farklı olarak algılanmasıdır.¹⁸⁹

Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasının 40'inci yılında güvenlik toplumuna ulaşmak amacıyla AGİT içinde işbirliğini güçlendirmek için 2012 yılında İrlanda'nın Dublin şehrinde gerçekleştirilen AGİT Bakanlar Konseyi Toplantısında Helsinki +40 süreci başlatılmıştır. 21'inci yüzyılın güvenlik ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve AGİT taahhütlerine uymak bu sürecin ana hedefidir.¹⁹⁰ Bu kapsamda katılımcı ülkelerin daimi temsilcileri seviyesinde çalışma grubu oluşturulmuştur. AKKA da bu sürecin bir parçasıdır ve söz konusu süreç 21'inci yüzyılın güvenlik ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde çok taraflı çözümler geliştirmek için bir fırsat olarak görülmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁷ “Amerika Priznala Smert Dogovora Ob Obıchnıh Vooruzhennıh Silah V Evrope”, *Postimees*, 23 Kasım 2011, <http://rus.postimees.ee/644308/amerika-priznala-smert-dogovora-ob-obychnyh-vooruzhennyh-silah-v-evrope>, (Erişim) 04 Haziran 2014.

¹⁸⁸ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları*, Ankara, 2011, ss. 36-37.

¹⁸⁹ Michael Brzoska, Anne Finger, Oliver Meier, Götz Neuneck, Wolfgang Zellner, *Prospects for Arms Control in Europe*, Hamburg, Institute For Peace Research And Security Policy At The University Of Hamburg, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011, s. 8.

¹⁹⁰ Organization for Security and Co-operation in Europe, *Decision On The OSCE Helsinki+40 Process, Ministerial Council*, Dublin, 2012, s. 1.

¹⁹¹ Maciej Popowski, *Towards Helsinki +40*, PC.DEL/529/13/Rev.1, 2013 s. 4.

3.2. Viyana Belgesi-2011 (VB-11)

Viyana Belgesi güven ve güvenlik artırıcı önlemler konusunda AGİT'in ana anlaşmasıdır. Günümüz şartlarına uyarlanmış olan Viyana Belgesi-2011 isimli yeni versiyonu 1999 yılındaki versiyonun yerini almıştır. Belge 20 Kasım 2011 yılında onaylanmış ve 1 Aralık 2011 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir.¹⁹² Viyana Belgesinin temeli 1975 tarihinde imzalanmış olan Helsinki Nihai Senedir, belgenin amacı askeri kuvvetler ve faaliyetler ile ilgili bildirimlerin ve denetimlerin yapılması suretiyle karşılıklı olarak güven ortamının gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesidir. Helsinki Nihai Senedinin imzalanması bir dizi kapsamlı siyasi istişare ve müzakere için ana forum haline gelen "Helsinki süreci"nin başlangıcı olmuştur.¹⁹³

Güven ve güvenlik artırıcı önlemler üç aşamada geliştirilmiştir; Helsinki Nihai Senedi (1975-1986), Stokholm Belgesi (1986-1990) ve Viyana Belgesi (1990'dan günümüze). Viyana Belgesi 1992, 1994 ve 1999 tarihlerinde uygulamalar sonucunda elde edilen tecrübelerle ışığında güncellenmiştir. Söz konusu belgenin güncellenmiş son hali 30 Kasım 2011 tarihinde gerçekleştirilen Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Forumu (AGİF) toplantısında Viyana Belgesi-2011 olarak kabul edilmiştir. Viyana Belgesine AGİT üyesi olan 57 ülkeden Moğolistan dışındaki 56 ülke taraftır.¹⁹⁴ Söz konusu belge hukuki değil siyasi bağlayıcılığı olan bir belgedir.¹⁹⁵ Belgenin uygulama alanı belgeye taraf devletlerin Avrupa'da kalan toprakları ile sınırlandırılmıştır. Uygulama alanına Avrupa ile bitişik deniz ve okyanus alanları da dahildir. Urallar'a kadar olan kısmı anlaşmanın uygulama alanı içinde olan SSCB dağıldıktan sonra Uralların doğusunda kalmalarına rağmen Orta Asya'da bulunan eski SSCB devletleri de AGİT'e üye olarak kabul edilmişlerdir.¹⁹⁶

¹⁹² Pierre von Arx, "Vienna Document 2011, Achievements And Prospects For Further Updates", **OSCE Magazine**, 2012, s. 9.

¹⁹³ Organization For Security And Co-operation in Europe, **History And Background Of Confidence And Security Building Measures (CSBMs) In The OSCE**, s. 1.

¹⁹⁴ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, "Avrupa'da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014, s. 29.

¹⁹⁵ Pierre von Arx, "Vienna Document 2011, Achievements And Prospects For Further Updates", **OSCE Magazine**, 2012, s. 11.

¹⁹⁶ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011, s. 40.

Türkiye'nin uygulama alanı ise Helsinki Nihai Senedindeki "Büyük Askeri Manevraların Ön Bildirimi" bölümündeki tanıma göre düzenlenmiştir. Bu bölümde Avrupa'da bir katılımcı devletin başka bir katılımcı devletle ortak sınırından içeri doğru olan 250 kilometrelik alan içerisinde yapacağı ve toplam personel sayısı 25.000'i geçen askeri manevranın ön bildirim tabii tutulması gerektiği belirtilmiştir. Avrupa devletleri ile ortak sınır olmayan bölgelerde ise (örneğin Türkiye'nin İran, Suriye, Irak sınırları) ise söz konusu bildirim yapılması yükümlülüğü yoktur.¹⁹⁷ Ülke sınırlarının karasularından başlaması sebebiyle denizlerle çevrili olan Türkiye'nin karasularından itibaren kıyılara paralel olarak çizilmiş olan 250 kilometrelik şeride kadar olan bölge dikkate alınmış ve Suriye sınırlarından itibaren 250 kilometrelik bölge ile Karlıova-Tekman-Eleşkirt-Ağrı-İran çizgisinin altında kalan bölge ise anlaşma dışı bırakılmıştır.¹⁹⁸ Buna göre uygulama alanı dışında kalan bölgeler de bildirimlerde bulunulması gönüllülük esasına göre yapılmaktadır.¹⁹⁹

Helsinki Nihai Senedinde bulunan bu madde ışığında Viyana Belgesi incelediğinde Avrupa'nın hemen hemen tamamının anlaşmanın uygulama alanına girdiği, Rusya'nın Uralların doğusundaki topraklarının ve Türkiye'nin ise Irak, Suriye, İran sınırları ile Orta Anadolu'daki topraklarının bir kısmının ise Viyana Belgesinin uygulama alanına girmediği görülmektedir.

Viyana Belgesi çerçevesinde uygulanan güven ve güvenlik artırıcı faaliyetler;

- Silahlı kuvvetler arasında yapılan bilgi değişimleri;
- Viyana Belgesi çerçevesinde yapılan denetimler,
- Viyana Belgesi çerçevesinde yapılan değerlendirme ziyaretleri,
- Viyana Belgesi çerçevesinde yapılan hava üssü ziyaretleri,
- Askeri tesisler ile tümen ve daha yukarı seviyedeki askeri birliklere yapılan ziyaretler,
- Envantere yeni girmiş olan ana araç ve silah sistemlerinin tanıtımı gösterisi,
- Bir takım belirli askeri faaliyetlerin önceden bildirilmesi,

¹⁹⁷ Helsinki Final Act, Helsinki, 1975, s. 11.

¹⁹⁸ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011, s. 40.

¹⁹⁹ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, "Avrupa'da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014, s. 29.

- Bir takım belirli askeri faaliyetlerin gözlenmesidir.²⁰⁰

Yukarıda maddeler halinde verilen Viyana Belgesi kapsamında gerçekleştirilen güven ve güvenlik artırıcı faaliyetlerin uygulamaları kısaca şu şekildedir: Belgeye taraf devletler tarafından her sene Kara ve Hava kuvvetlerinde bulunan Tugay, Alay ve eşiti birlikler ve Deniz kuvvetlerinde aynı seviyedeki amfibi birlikler ve bu birliklerin envanterinde bulunan silah ve personel miktarları hakkında bilgi değişimi yapılır. Ayrıca ülkeler savunma politikaları, doktrinleri ve savunma bütçeleri hakkında diğer katılımcı devletleri bilgilendirirler. Hava üslerinde beş senede bir olacak şekilde üssün görevleri ve faaliyetleri hakkında bilgi verecek şekilde diğer devletlerin ziyaretine açılır, aynı şekilde Kara Kuvvetlerine bağlı olan askeri tesislerle beraber tümen veya daha üst seviyedeki birliklerde de beş yılda bir olacak şekilde ziyaretler gerçekleştirilir.

Kışla dışında yapılacak askeri faaliyetlerin bildirimleri ile ilgili belirli eşikler ve şartlar bulunmaktadır buna göre askeri faaliyet esnasında 9000 personel veya 250 tank veya 500 ZMA veya 250 topçu sistemine ulaşırsa o faaliyetle ilgili bildirimde bulunulması gerekmektedir. Benzer şekilde amfibi, uçar birlik, hava indirme faaliyeti gerçekleştirecek olan birliklerin personel miktarı 3000'i bulduğu zaman da ön bildirimde bulunmak gereği bulunmaktadır. Askeri faaliyet icra edilirken ise 13000 personel veya 300 tank veya 500 ZMA veya 250 topçu sistemine ulaşırsa, 3500 personel ile amfibi çıkarma, uçar birlik veya hava indirme hareketi gerçekleştirilirse bu faaliyetlerin gözlemci denetiminde yapılması gerekir. Viyana Belgesi kapsamındaki denetimler ise uygulama alanı içinde bir ordunun hareket icra edebileceği büyüklükte bir alan içerisinde icra edilmektedir. Denetimler karadan ve havadan icra edilebilir. Değerlendirme ziyaretleri ise tugay, alay ve eşiti birlikler ile daha üst birliklerin barış konuş yerlerinde ve sadece bir birlikte icra edilmektedir.²⁰¹

²⁰⁰ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, "Avrupa'da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014, s. 30.

²⁰¹ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011, ss. 41-43.

3.2.1. Viyana Belgesi Hakkında Ülkelerin Görüşleri

AKKA'yı askıya aldıktan sonra Rusya Federasyonu Viyana Belgesi-2011 anlaşmasını güçlendirmeye ve AKKA'nın yerine koymaya çalışmıştır. Her ne kadar kendisinin AKKA kapsamında denetlenmesine müsaade etmese de aynı zamanda Rusya Federasyonu da diğer devletleri denetleyememektedir. Bu durum Avrupalı ülkeler için olduğu kadar aslına bakılırsa Rusya Federasyonu için de bir handikaptır. Nasıl diğer devletler Rusya'nın birlik, silah kaydırmaları ve askeri niyetleri hakkında haber alamamaktaysa Rusya da aynı sıkıntıyı yaşamaktadır. Bu yüzden yapabileceği şey Viyana Belgesi-2011'i güçlendirmek, yapısını değiştirmek ve AKKA'nın yerine koymaktır. Dolayısıyla Rusya Federasyonu AKKA'nın yerini alacak fakat sayısal kısıtlamaların olmayacağı bir rejim oluşturulması için çalışmaktadır. Bu konuda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Forumu çerçevesinde VB-2011'in değiştirilmesi için çeşitli girişimlerde ve tekliflerde bulunmaktadır.

AGİF çerçevesinde 30 Ocak 2014 tarihinde yapmış olduğu tekliflerden birisi ile denetim ve değerlendirme ziyaretlerinin sürelerinin uzatılmasını teklif etmiştir. Bu teklif uyarınca VB-2011 kapsamındaki denetimlerin mevcut anlaşmada 48 saat olan süresinin²⁰² 72 saate çıkarılması, değerlendirme ziyaretinde ise 1 çalışma günü ve en fazla 12 saat olan süresinin²⁰³ 2 çalışma gününe çıkarılmasını ve her iki çalışma gününde de ziyaretin gerçekleştirildiği askeri birlikte 12 saat kalınmasını teklif etmiştir.²⁰⁴

Ayrıca yine 30 Ocak 2014 tarihli Denetim ve Değerlendirme Ziyareti timlerinin personel sayılarının artırılması ile ilgili yapmış olduğu teklifte de, denetimlerde 4 olan denetimci sayısının²⁰⁵ tercümanlar dahil 6'ya çıkarılmasını ve denetim timlerinde anlaşmadakinden farklı olarak 3 farklı ülke yerine 5 farklı ülkeden temsilci bulunmasının; değerlendirme ziyareti ile ilgili olarak ise 3 olan personel sayısının²⁰⁶ tercümanlar dahil olmak üzere 5'e çıkarılması ve yine timin 3

²⁰² AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 90, s. 34.

²⁰³ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 126, s. 41.

²⁰⁴ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal For A Draft FSC Vienna Document Plus Decision On Increasing Of The Duration Of Inspections And Evaluation Visits**, FSC.DEL/9/14, 2014, ss. 1-2.

²⁰⁵ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 91, s. 34.

²⁰⁶ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 124, s. 41.

yerine 5 farklı ülkeden temsilcilerden oluşmasının önünün açılmasını teklif etmiştir. Ayrıca değerlendirme ziyaretlerinde timlerin iki alt time ayrılarak birlik içinde görev yapmasını teklif etmiştir.²⁰⁷

AKKA'da denetimlerin süresi; ilk denetim için 48 saat ve her ardışık denetim için 36 saattir, eğer Refakat ve Denetim timleri arasında aksi kararlaştırılmamışsa denetim timinin ülke içindeki kalış süresi 10 günü aşmamaktadır.²⁰⁸ Denetimci sayısı ise 9 kişiye kadardır ve denetim esnasında iki veya üç alt time ayrılabilir.²⁰⁹ Bu teklifler incelendiği zaman AKKA'daki denetimlerin yapılacağı zaman süresi, personel miktarı ve AKKA'daki denetim tarzına bir yaklaşma çabası görülmektedir.

Rusya Federasyonu'nun yapmış olduğu bir diğer teklif ise envantere yeni giren silah sistemlerinin tanıtımının söz konusu silahların konuşlandırılmasından itibaren beş sene içinde yapılmasıdır.²¹⁰ Viyana Belgesi-2011'in 31'inci maddesinde ise yeni silah sistemlerinin tanıtımının silahların konuşlandırılmalarından itibaren bir yılı geçmeden yapılması gerektiği hükmü bulunmaktadır.²¹¹

Rusya Federasyonu'nun önemle üzerinde durduğu diğer konular yeni silah sistemlerinin de anlaşmaya dahil edilmesi, birliklerin yığınaklanma yapması ve intikalleri konusunun göz önünde bulundurulması, ülkeler arasında güven sağlamada denetimden daha önemli olduğu düşüncesiyle müşterek askeri eğitimler yapılmasıdır.²¹² Ayrıca Rusya Federasyonu Viyana Belgesinde deniz kuvvetleri ile ilgili olarak ta düzenleme yapılması gerektiğini düşünmekte ve deniz kuvvetleri ile ilgili olarak bilgi değişimleri yapılması, belirli askeri faaliyetlerin önceden

²⁰⁷ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Proposal For A Draft FSC Vienna Document Plus Decision On Increasing The Size Of Inspection And Evaluation Teams**, FSC.DEL/8/14, 2014, ss. 1-2.

²⁰⁸ "Protocol On Inspection, Section II, General Obligations", **Treaty On Conventional Forces In Europe**, Madde 17, s. 90.

²⁰⁹ "Protocol On Inspection, Section VI, General Rules For Conducting Inspections", **Treaty On Conventional Forces In Europe**, Madde 2, s. 96.

²¹⁰ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013, s. 1.

²¹¹ AGİT, **Vienna Document-2011**, Madde 31, s. 19.

²¹² Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/729, 2013, s. 3.

bildirilmesi ve söz konusu faaliyetlerin gözlenmesi, yıllık planların değişimi ve askeri ilişkiler kurulması konusunda fikirlerini sunmaktadır.²¹³

Viyana Belgesinin güncellenmesi devam eden bir süreçtir. Güvenlik ortamı, stratejik ihtiyaçlar, öncelikler ülkeden ülkeye değişim göstermektedir. Milli çıkarlar veya AKKA'nın mevcut durumu Viyana Belgesinin güncellenmesi aşamasında ülkelerin görüşmelerdeki yaklaşımlarını ve dolayısıyla aynı zamanda Viyana Belgesinin modernizasyonunu etkilemektedir.²¹⁴ Viyana Belgesinin modernizasyonu konusunda yapılan tekliflere göz atıldığında genel olarak iki eğilimin olduğu görülmektedir. İlk eğilim belgenin uygulanması konusuna odaklıdır ve mevcut uygulamanın geliştirilmesi hedeflenmektedir. Anlaşmadaki bildirim tabii ve askeri faaliyetlerin gözlenmesi ile ilgili sayısal eşikler halen 1990'lı yılların gerçekleri ile uyumludur ve o dönemden günümüze ana silah sistemlerindeki ve asker sayılarındaki azalma göz önünde tutulmamıştır, söz konusu eşiklerin indirilmesinin erken ihbar konusunda önemli bir katkı sağlayacağı düşünüldüğünden dolayı güncellenmesi teklif edilmektedir.

Ayrıca denetim timlerinin çok uluslu olarak görev yapması ve denetim kotalarının yükseltilmesi de anlaşmanın uygulanması konusunda yapılan diğer değişiklik teklifleridir. İkinci eğilim olarak ise birlik hareketlilikleri göz önüne alınmaktadır. Bu konuda mevcut anlaşmada yer alan önlemlere ilave olarak yapılması istenen şeyler büyük ölçekli askeri intikaller ile ilgili bildirimler, çok uluslu ani müdahale güçlerinin askeri faaliyetleri ile ilgili bildirimler ve deniz kuvvetleri ile ilgili olarak yapılacak bilgi değişimleridir.²¹⁵

3.2.2. Viyana Belgesi Uygulama Sorunları

Çok fazla uygulama sorunu yaşanmayan Viyana Belgesinde zaman zaman belgenin uygulanmasını çok fazla etkilemeyen bir takım problemler yaşanmaktadır. Bunlar;

²¹³ Mikhail Ulyanov, **Statement By Mr. Mikhail Ulyanov, Head Of The Delegation Of The Russian Federation To The Vienna Talks On Military Security And Arms Control, At The 2008 OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/557/08/Corr.1, 2008, s. 3.

²¹⁴ Pierre von Arx, "Vienna Document 2011, Achievements And Prospects For Further Updates", **OSCE Magazine**, 2012, s. 10.

²¹⁵ Arx, **a.g.m.**, ss. 10-11.

Viyana Belgesine göre denetlenen taraf devlet Belirlenmiş Alan adı verilen denetimin gerçekleştirildiği bölgede denetim timinin erişimine engel olmak veya üzerinden uçmasına engel olmak maksadıyla söz konusu bölgenin bir bölümünü hassas nokta olarak ilan edebilir. Fakat Viyana Belgesi hükümlerine göre bu bölgeler sayı ve alan olarak oldukça kısıtlı olmalıdır.²¹⁶ Taraf olan bazı devletler ise hassas bölge tanımının belgede net olarak yapılmamasından dolayı alan olarak büyük bölgeler seçip hassas nokta olarak ilan etmektedirler. Bu durum denetleyen devletin çok az bir alanı denetlemesine sebep olmaktadır.

Viyana Belgesinde denetimlerin icra edilmesi için seçilen Belirlenmiş Alanın büyüklüğünün ordu seviyesindeki askeri bir faaliyetin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan alanı aşamayacağı belirtilmektedir.²¹⁷ Söz konusu alan orduların kuruluşları ortaya konarak incelendiğinde 20.000 km²'ye (harekat, yayılma ve faaliyet için bir orduya gereken alan) denk gelmektedir. Bu durumda taraf ülkelerin yüzölçümlerine bakıldığında bu alanın Lüksemburg için çok büyük (ülke topraklarından 7,5 kat daha büyük), Rusya Federasyonu için ise çok küçük, Ermenistan topraklarının ise yarısından fazla bir alan olduğu görülmektedir. Yani yüzölçümü büyük ülkelerin daha küçük, yüzölçümü küçük ülkelerin daha büyük arazisi denetlenmektedir.

Ermenistan ülkesinde icra edilen denetim faaliyetlerinde elinde uygun helikopter olmadığını ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunları belirterek denetim ekibine helikopter tahsis etmemektedir. Bu durum denetlenecek olan Belirlenmiş Alanın büyüklüğü ile ilgili yani denetim esnasında Ermenistan'ın oldukça büyük bir arazisinin havadan görülmesine imkan verebileceğinden dolayı olabilir.

Viyana Belgesi denetimlerinde belgede açık bir şekilde askeri ve diğer savunma tesislerine denetim timinin erişimine kısıtlama getirileceği belirtilmesine rağmen bazı ülkeler kendi ülkelerinde yapılan denetimlerde denetim timine herhangi bir kısıtlama getirmediğini beyan ederek kendi yaptıkları denetimlerde de aynı

²¹⁶ AGIT, **Vienna Document-2011**, madde 81, s. 33.

²¹⁷ AGIT, **Vienna Document-2011**, madde 80, s. 33.

şekilde davranılmasını istemektedirler. Viyana Belgesine göre denetlenen taraf devletin böyle bir yükümlülüğü yoktur.²¹⁸

Viyana Belgesi-2011 incelendiğinde AKKA'daki gibi anlaşmanın uygulanmasını etkileyecek bir uygulama sorunu bulunmadığı görülmektedir. Anlaşmanın gerek uygulanması ve gerekse günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi amacıyla güncelleme konusunda herhangi bir sıkıntı yaşanmamaktadır. Anlaşmaya deniz kuvvetlerinin de ithal edilmesi, sayısal eşiklerin düşürülmesi, denetim/değerlendirme ziyareti timlerinin sayıları ve çok uluslu hale getirilmesi ile ilgili teklifler görüşülmektedir.

3.3. Açık Semalar Antlaşması (ASA)

AKKA ve Viyana Belgesi-2011 anlaşmalarını tamamlayıcı nitelikteki ASA 1955 yılında Cenevre Zirvesinde dönemin ABD başkanı Eisenhower tarafından bir ülkenin diğer ülkeye saldırı hazırlığında olmadığını göstermek amacıyla SSCB ve ABD'nin birbirlerinin topraklarında silahsız bir şekilde gözlem uçuşu yapmaları konusundaki teklifi sonucunda ortaya çıkmıştır. Dönemin SSCB yöneticileri tarafından reddedilen anlaşma teklifi 34 yıl sonra 1989'da ABD başkanı George Bush tarafından tekrar sunulmuştur. Kabul edilen bu teklif sonucunda anlaşma hazırlanmış ve 1992 yılında imzalanmıştır.²¹⁹

ASA ile taraf devletlerin topraklarının yapılacak keşif uçuşlarıyla havadan gözlenmesi ve bu şekilde ülkeler arasında açıklık sağlanarak güven ve güvenlik ortamının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

ASA uygulama alanı içinde karşılıklı olarak istikrar ve işbirliğine dayalı güvenliğin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, gerçekleştirilen askeri faaliyetlerde şeffaflık ve açıklık sağlanması, taraf devletlerin silahların kontrolü ile ilgili anlaşmalara uyumlarının gözlenmesinin kolaylaştırılması, AGİT ve diğer uluslararası kuruluşlar çerçevesinde kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesi ile ilgili yeteneklerin artırılmasını hedeflemiştir.

²¹⁸ AGİT, **Vienna Document-2011**, madde 81, s. 33.

²¹⁹ Defense Threat Reduction Agency Resmi İnternet Sitesi, <http://www.dtra.mil/missions/ArmsControlVerification/OpenSkies.aspx>, (Erişim) 1 Haziran 2014.

1 Ocak 2006 tarihinden itibaren “Tam Uygulama Safhası” başlamıştır. ASA gözlem uçuşlarında ülkelerin tüm hava sahaları gözlem uçuşuna açıktır. NATO içinde imzalanan ittifak içi anlayış belgesine göre NATO ülkeleri birbirlerinin toprakları üzerinde gözlem uçuşu icra etmemektedirler. Gözlem uçuşu sonucunda bir taraf ülke tarafından çekilen fotoğraflar başka bir taraf ülke tarafından satın alınabilmektedir.²²⁰ Anlaşmaya 34 ülke taraftır.²²¹ Anlaşma AGİT üyesi olmayan ülkelerin katılımına da açıktır, katılımcı devletler bir araya gelerek grup oluşturabilir ve o şekilde anlaşmayı yürütebilirler.²²²

3.3.1. Anlaşmanın Mevcut Durumu ve Uygulama Sorunları

ASA imzalandığı günden itibaren iki temel konu üzerinde durmuştur, birincisi Avrupa’da güvenlik konusunda işbirliği, anlaşmanın yeni şartlara göre uyarlanması ve devamı.²²³ ASA’da çok fazla problem yaşanmamakla birlikte son zamanlarda Rusya Federasyonu tarafından dile getirilen bir sıkıntı vardır, bu sıkıntı Rusya’nın kendi toprakları üzerinde 42 pasif kotasının tamamının kullanılması kendisinin ise 42 aktif kotasını toplam 27 ülke üzerinde kullanmak zorunda kalmasıdır. Bu konuyla ilgili olarak Rusya Federasyonu Savunma Bakanı Yardımcısı Anatoliy Antonov Açık Semalar Anlaşması gözlem uçuşları ile ilgili istatistiki bilgilerin Rusya Federasyonu ve Beyaz Rusya toprakları üzerinde ek istihbarat toplamak amacıyla kullanıldığını ispatladığını, 2012 rakamlarına göre Rusya Federasyonu üzerinde 37 uçuş gerçekleştirildiği, aynı zaman dilimi içerisinde ise

²²⁰ T.C. Genelkurmay Başkanlığı, “Avrupa’da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri”, **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014, ss. 31-32.

²²¹ AGİT, “Treaty On Open Skies”, **Inventory of International Organizations and Regimes Center for Nonproliferation Studies**, 2013, s. 1.

²²² Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/8f15ac359b53be1cc325784e00340e9a!OpenDocument> (Erişim) 18 Temmuz 2014.

²²³ Pal Dunay, “Outlook: Nothing To Hide? Perspectives For The Open Skies Treaty”, **Open Skies A Cooperative Approach To Military Transparency And Confidence Building**, Cenevre, UNIDIR United Nations Institute for Disarmament Research, United Nations Publication, 2004, s. 200.

Almanya üzerinde 2, İngiltere üzerinde ise 3 uçuş gerçekleştirildiğini belirtmiştir.²²⁴ Bu durum anlaşmada dengesizlik yaratan konulardan bir tanesidir.

Her ne kadar uygulama problemi çok fazla olmasa da katılımcı devletler arasında anlaşmanın işleme ile ilgili sıkıntılı bazı noktalar da yok değildir. Bunlar;

Açık Semalar Danışma Kurulu'nda (ASDK) alınan kararlar anlaşma hükmünde kararlardır. ASDK'da kararlar oy birliğiyle alınmaktadır ve anlaşma ile ilgili ortaya çıkan problemler bu platformda çözülmektedir. Kararların oy birliğiyle alınması ASA ile ilgili ortaya çıkan problemlerin bir anlaşmazlık durumunda zor bir şekilde çözümlenmesine sebep olmaktadır. Milli çıkarlar ASDK'daki karar alma mekanizmasını menfi yönde etkilemektedir ve karar alma sürecini çıkmaza sokmaktadır.²²⁵ Teknoloji gelişmekte fakat anlaşma ise kararların geç alınması veya hiç alınmaması sebebiyle teknolojiye ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Yeni tip kamerayı kullanmak isteyen Rusya Federasyonu söz konusu kamerayı yıllar sonra onaylabilmektedir.

GKRY'nin anlaşmaya taraf ülke olmak için yaptığı başvuru da şu anda ASA'nın gündeminde olan bir diğer konudur.²²⁶ Türkiye tanımadığı için GKRY'nin başvurusu askıda kalmıştır ve bu konuda ortaya çıkan sorun çözülememektedir.

ASA pahalı bir anlaşmadır, gözlem uçuşu yapabilmek için modifiye edilmiş özel bir uçağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bir uçağın gözlem uçağı haline getirilmesi için milyon dolarlarla ifade edilen harcamalar yapılması gerekmektedir. Bu durum ise her taraf ülkenin bu masrafa girmek istememesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla anlaşmaya taraf 34 devletten sadece 8 tanesi gözlem uçağına sahiptir. Bu ise gözlem uçuşlarının adil olarak yapılamaması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Gözlem uçaklarında kullanılan kameraların filmleri artık üretici firmalar tarafından üretilmemektedir. Bu ise katılımcı devletleri yeni tip kameralara yani dijital kameralara geçmeye mecbur bırakmaktadır. Fakat yeni kameraların alınması büyük masraflar ortaya çıkarmaktadır. Henüz bu kameraların nasıl kameralar olması

²²⁴ "Komu Nuzhno "Otkritoye Nebo" Nad Rossiey?", **Fayl-RF**, 24 Mayıs 2014, <http://file-rf.ru/news/13834>, (Erişim) 1 Haziran 2014.

²²⁵ Greg Delawie, **2013 Annual Security Review Conference, Chairperson's Report, Working Session III: Arms Control And Confidence- And Security-Building Measures**, PC.DEL/730/13, 2013, s. 22.

²²⁶ Avrupa Birliği, **"EU Statement On Working Session III – Arms Control And Confidence- And Security-Building Measures"**, PC.DEL/540/13, 2013, s. 2.

gerektiği konusunda ortak bir anlayış sağlanamamakla beraber dijital kamerayı gözlem uçağına ilk olarak yerleştiren ülke olan Rusya'nın uzun tartışmalardan sonra dijital kameralı gözlem uçağının sertifikasyonu 2014 yılı içerisinde gerçekleştirmiştir.

Güncel olarak tartışılan konu ise Rusya Federasyonu'nun Ukrayna toprağı olan Kırım'ı işgali sonrası yaşanacak olacak durumdur. Rusya Federasyonu Kırım'da gerçekleştirilecek ASA uçuşları için artık bildirimlerin kendisine gönderilmesini istemektedir. Bu konu özellikle ileride ASA konusunda çok büyük problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecektir.

3.4. Güvenlik Anlaşmaları ve Azerbaycan

Erivan Devlet Üniversitesi öğretim üyelerinden Aram Harutyunyan Türkiye'nin Azerbaycan'a askeri alanda yapmış olduğu desteğın 170 milyon dolardan fazla olduğunu öne sürmektedir.²²⁷ Azerbaycan Rusya'dan 2010-2012 yılları arasında 4 milyar dolarlık silah alım anlaşması yapmış ve bu anlaşma kapsamında S-300 ve Tor füzeleri, 70 adet helikopter, 100 adet T-90S, 100 adet BMP-3 Zırhlı Muharebe Aracı, Smerç Çok Namlulu Roketatar Sistemi almıştır.²²⁸ Azerbaycan heyeti 2012 yılındaki AGİT Yıllık Güvenlik Gözden Geçirme Konferansında sunmuş olduğu beyanatta dondurulmuş problemler çözülmeden AGİT bölgesinde bir güvenlikten bahsetmenin gerçekçi olmadığını, Helsinki Nihai Senedi temelindeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerektiğini, bu yükümlülüklerin ülkelerin bağımsızlığı, devletlerin tanınmış sınırlarının ihlal edilmemesi ve güç kullanılmaması olduğunu belirtmiştir.²²⁹ Azerbaycan'ın görüşüne göre henüz çözülmemiş olan Dağlık Karabağ konusu silahların kontrolü rejiminin uygulanmasını engellemektedir. Bölgede öncelikle işgal edilen bölgelerden işgal kuvvetlerinin çekilmesi, yerlerinden edilen kişilerin tekrar evlerine dönmeleri sağlanmalı, bundan

²²⁷ Aram Harutyunyan, "OSCE Principles And Security Challenges In The South Caucasus Region", **Agenda Mundial**, Dossier De Analisis Y Debate Internacional, No 1, Ano 1., 2008, s. 105.

²²⁸ "Ermeni Generali: Azerbaycanın Silahlarının Yarıısı Bize Kalacak", **Oxu**, 29 Mayıs 2014, <http://oxu.az/world/26830>, (Erişim) 29 Mayıs 2014.

²²⁹ Permanent Mission Of The Republic Of Azerbaijan To The OSCE, **Statement Of The Delegation Of The Republic Of Azerbaijan At The Opening Session Of The 2012 Annual Security Review Conference**, PC.DEL/634/12, 2012, s. 2.

sonra güç kullanılmaması konusu tartışılmalıdır.²³⁰ Azerbaycan'ın 2003 rakamlarına göre askeri bütçesi 135 milyon dolarken 2008 yılı itibarıyla 1,85 milyar dolara yükselmiştir.²³¹

3.5. Güvenlik Anlaşmaları ve Ermenistan

Kafkasya bölgesinde Dağlık Karabağ problemi sebebiyle güvenlik endişesi hisseden Ermenistan anlaşmaya özellikle Rusya Federasyonu'nun anlaşmayı askıya almasından itibaren anlaşma hükümlerine uymamıştır, şimdiye kadar genel olarak anlaşmayla belirlenmiş olan tavan limitlerine uymaktadır (2014 yılı itibarıyla ZMA kategorisinde tavanları aşmıştır) fakat Dağlık Karabağ bölgesindeki askeri kuvvetlerle ilgili olarak bilgi değişiminde bulunmamaktadır dolayısıyla elindeki gerçek kuvvetlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir.

Ermenistan her ne kadar her fırsatta AKKA'ya desteğinin tam olduğu beyan etse de anlaşma kapsamındaki bazı yükümlüklerine uymamaktadır. Bunlar; Azerbaycan topraklarında Azerbaycan'ın rızası olmadan birlik konuşlandırılması, bütün MT-LB-U Zırhlı Personel Taşıyıcıların (ZPT) bildirilmemesi, bildirilmemiş olası silahlar, ZPT ve ZPT Benzeri kapsamında bildirilmemiş olası BTR-80 araçları²³²

Rusya Federasyonu tarafından Ermenistan'a anlaşma ile sınırlandırılmış olan silahlar halen transfer edilmektedir.²³³ Özellikle 1994-1996 yılları arasında Rusya'dan Ermenistan'a transferleri gerçekleştirilen silahlar anlaşma kapsamında bildirilmemiştir.²³⁴ Ayrıca Çin'den alınan Çok Namlulu Roketatar Sistemlerinin envantere girdiğini taraf ülkelere uzun süre bildirmemiştir, daha sonra bildirim yapılan söz konusu silahların tam sayılarının verilmediği dile getirildiyse de Ermeni

²³⁰ Permanent Mission Of The Republic Of Azerbaijan To The OSCE, **Statement By The Delegation Of The Republic Of Azerbaijan At The Working Session II Of The 2011 Annual Security Review Conference**, PC.DEL/705/11, 2011, ss. 1-3.

²³¹ Jak Samveloviç Manukyan, "Neftyanaya Diplomatiya Azerbaydzhanı i Problemi Bezopasnosti Respubliki Armeniya", **Os Mirovoy Politiki XXI v. Obostrenie Borbi Za Resuri v Azii i v Afrike**, Moskva, Tsentr Strategiçeskoj Konyunkturı, 2012, ss. 269-270.

²³² U.S. Department of State, **Compliance With The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe Condition (5)(C) Report**, 2013, s. 3.

²³³ U.S. Department of State, **Adherence To And Compliance With Arms Control, Nonproliferation, And Disarmament Agreements And Commitments**, 2010, s. 3.

²³⁴ U.S. Department of State, **a.g.e.**, s. 29.

yetkililer böyle bir şeyin söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Bilgiler verilirken de AKKA ile belirlenen prosedürlere uyulmamıştır (teknik bilgi, fotoğraf), fakat 2000 yılında Viyana Belgesi-1999 kapsamında bu silahların tanıtımını yapmıştır. T-55 ve T-54 tanklarını da uzun süre bildirmeyen Ermenistan 2001 yılında söz konusu tankların da bildirimini yapmıştır.²³⁵

Daha yakın tarihlere gelindiğinde ise 2012 yılında AKKA kapsamında Yeghvard'da Danimarka tarafından yapılan denetimde denetim yapılan birliğe ait olmayan ve üzerlerinde Rus ordusuna ait işaretlerin bulunduğu 60 tank, 50 ZMA, 120 adet ZPT görülmüştür. Ermenistan refakat timi tarafından bu silahların Rusya Federasyonu'nun Gümrü'de konuşlu Askeri Üssüne ait olduğu beyan edilmiştir. Danimarka timi tarafından bu silahların Ermenistan'a transfer edilip edilmediği, Ermenistan'ın söz konusu silahların bakımını yapıp yapmadığı, imha edilip edilmeyeceği veya Rusya'ya geri gönderilip gönderilmeyeceği konularının belli olmadığı belirtilmiştir. Ermenistan ise Ekim 2012'de NATO ile söz konusu silahların imhası için destek sağlanmasını görüşmüştür.²³⁶

Ermenistan Dağlık Karabağ bölgesinde büyük miktarda anlaşma ile sınırlandırılmış silah bulundurmaktadır ve bu konu Azerbaycan tarafından çeşitli platformlarda dile getirilmektedir. Azerbaycan'ın AGİT Daimi Temsilciliği 2011 yılı AGİT Yıllık Güvenlik Gözden Geçirme Konferansında yapmış olduğu beyanatta bu konuyu gündeme getirmiş ve Ermenistan'ın işgal edilmiş bölgede büyük miktarda silah bulundurduğu ve bunları gizleyerek bildirimlerini yapmadığını belirtmiştir.²³⁷ 30 Ağustos 2013 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Azerbaycan heyetinin yapmış olduğu açıklamada Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesine 350 tank, 398 ZMA, 100mm. ve daha yüksek kalibreli 425 topçu sistemi ve 45.000 kadar askeri personelden oluşan 40'tan fazla iyi silahlanmış muharip birlik konuşlandığı, toplam olarak ise Ermenistan Silahlı Kuvvetlerinin 481 tank, 599 ZMA, 718 topçu sistemi ve 91.804 personele sahip olduğu ve 2001-2013 yılları arasında yukarıda

²³⁵ U.S. Department of State, **Adherence To And Compliance With Arms Control, Nonproliferation, And Disarmament Agreements And Commitments**, 2005, ss. 35-36.

²³⁶ U.S. Department of State, **Compliance With The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe Condition (5)(C) Report**, 2013, ss. 3-4.

²³⁷ Permanent Mission Of The Republic Of Azerbaijan To The OSCE, **Reply By The Delegation Of Azerbaijan To The Delegation Of Armenia**, PC.DEL/729/11, 2011, s. 1.

verilen rakamlara ek olarak Dağlık Karabağ bölgesine toplam 300 adet tank, ZMA ve topçu sisteminden oluşan silah sistemleri yerleştirdiği belirtilmiştir.²³⁸

Aram Harutyunyan *Agenda Mundial* dergisinde yazmış olduğu “OSCE Principles And Security Challenges In The South Caucasus Region” [Güney Kafkasya Bölgesinde AGİT Prensipleri ve Güvenlik Tehditleri] isimli makalesinde bölgedeki çözülmemiş problemlerin demokratikleşmeyi, bölgesel işbirliğini ve batı ile gelecekteki entegrasyonu engellediğini belirterek Ermenistan’ın teslim olmak gibi bir hakkı ve geri çekilecek yeri olmadığını dolayısıyla bu gelişmelerin Ermenistan’ın milli güvenliğini güçlendirmek için çalışmak zorunda bıraktığını eklemiştir.²³⁹

Ermenistan’ın silahlanması ile ilgili yukarıda belirtilen bilgilere rağmen Ermenistan Doğrulama Merkezinde görevli bir personel 29 Ekim 2013 tarihinde yapılan görüşmede AKKA’nın başka ülkeler için sorun oluşturabileceğini ama kendileri için çok önemli olduğunu, anlaşma sayesinde Azerbaycan ve Ermenistan arasında denge kurulduğunu, iki ülkenin daha fazla silahlanmasını bu anlaşmanın engellediğini ve kırılınca da olsa şu anda sağlanmış olan istikrarın AKKA sayesinde sağlandığını belirtmiştir.²⁴⁰

Ermenistan Kafkasya Enstitüsü Siyaset Çalışmaları Bölümü Başkanı Sergey Minasyan “Suspension Of Compliance By Russia With The Provisions Of The CFE And The Regional Security In South Caucasus” [Rusya Tarafından AKKA Yükümlülüklerine Uyumun Askıya Alınması ve Güney Kafkasya’da Bölgesel Güvenlik] isimli makalesinde bölgedeki askeri durumdan Azerbaycan’ın hızlı bir askeri harekate girişemeyeceğini ve eğer bir savaş yaşanırsa bunun bir siper savaşı olacağını, Karabağ bölgesinde iki tarafın silahlanmasının da savaş şansını azalttığını belirtmiştir.²⁴¹

Ermenistan’ın Viyana Belgesi-2011 anlaşması kapsamında yapmış olduğu herhangi bir ihlal bulunmamaktadır, fakat anlaşmanın sahada uygulanması esnasında havadan denetim yapmak isteyen denetim timlerine güvenlik gerekçesini öne sürerek

²³⁸ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, “Conventional arms control at the regional and subregional levels”, **Report of the Secretary-General**, A/68/133/Add.1, 2013, s. 3.

²³⁹ Aram Harutyunyan, “OSCE Principles And Security Challenges In The South Caucasus Region”, **Agenda Mundial**, Dossier De Analisis Y Debate Internacional, No 1, Año 1., 2008, ss. 107-109.

²⁴⁰ Ermenistan Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 29 Ekim 2013 tarihinde Ermenistan’da yüz yüze yapılan görüşme.

²⁴¹ Sergey Minasyan, “Suspension Of Compliance By Russia With The Provisions Of The CFE And The Regional Security In South Caucasus”, **21-st Century**, № 2, 2007, s. 101.

helikopter tahsis etmemektedir, bundan dolayı VB-2011 kapsamında yapılan denetimlerde havadan denetim gerçekleştirilememektedir ve arazi tam olarak görülememektedir.

Ermenistan Açık Semalar Anlaşmasına taraf olmamasından dolayı bu anlaşma kapsamında herhangi bir yükümlülüğe sahip değildir.

3.6. Güvenlik Anlaşmaları ve Gürcistan

Bölgedeki en küçük silahlı kuvvetlere sahip olan Gürcistan güvenlik anlaşmalarını ihlal etmemekte, denetimler esnasında gerekli işbirliğini göstermekte fakat Rusya Federasyonu'na karşı yükümlüklerini askıya almış durumdadır. Gürcistan AKKA ile belirlenen silah tavanlarını aşmamaktadır. ASA kapsamında Rusya Federasyonu'nun yapacağı gözlem uçuşlarını kabul etmemektedir ve bu konu Rusya Federasyonu tarafından Gürcistan'ın yeniden silahlanma faaliyetlerine başladığı ve bunu saklamaya çalıştığı olarak algılanmaktadır.²⁴² Viyana Belgesi kapsamında yükümlülüklerini yerine getirmektedir.

Rusya Federasyonu tarafından çeşitli platformlarda Gürcistan'ın güvenlik anlaşmalarını ihlal ettiği ve silahlandığı konusunda açıklamalar yapılmaktadır. 1 Ekim 2008 tarihinde gerçekleştirilen AGİF toplantısında Rus Delegasyonu başkanı M.İ.Ulyanov tarafından Gürcistan'ın savunma harcamalarının arttığı, 2002-2008 yılları arasında Savunma Bakanlığının bütçesinin 18 milyon dolardan 900 milyon dolara çıktığı, (50 kat),²⁴³ 15 Ekim 2008 tarihli AGİF toplantısında ise 2003-2008 yılı periyodunda Gürcistan'ın savunma bütçesinin on kat arttığı²⁴⁴ ve Çek Cumhuriyetinin Gürcistan'a 50 adet T-72 tankı, 42 adet D-30 topçu sistemi, 24 adet Dana M-77 kundağı motorlu obüs, 6 adet RM-70 Çok Namlulu Roket Atar sistemi,

²⁴² Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/c32577ca00173dc0442579e20022c01d!OpenDocument>, (Erişim) 06 Temmuz 2014.

²⁴³ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/432569d800226387c32574dc003d73bf!OpenDocument>, (Erişim) 6 Temmuz 2014.

²⁴⁴ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/566, Annex 3, 2008, s. 4.

25 adet 120 milimetrelık M-75 havan ithal ettiğini ve bu listenin hiçbir şekilde tam liste olmadığını beyan etmiştir.²⁴⁵

Yine G¼rcistan'ın anlaşmaları hişe saydığını ve yeniden silahlanmaya başladığını şeşitli platformlarda dile getiren Rusya Federasyonu AGİF'in 2012 yılında geręekleřtirdiđi 689'uncu oturumunda Bulgaristan'ın G¼rcistan'a 20 adet 122 milimetrelık 2S1 Gvozdika kundağı motorlu ob¼s, bazı¼lkelerin ise makineli t¼fek, tabanca, roket atarlar ithal ettiğini beyan etmiştir.²⁴⁶ Ayrıca aynı açıklamada G¼rcistan'a 2011 yılında ithal edilen kundağı motorlu topların saldırı amaçlı silahlar olduğu, G¼rcistan'ın ordusunu NATO standartlarına uygun olarak silahlandırma niyetinde olduğunu aşıkladığı fakat halen ordusunu Sovyet yapımı silahlarla donatmasının uzun vadeli planları için değil kısa vadede kullanmak amaçlı olarak alındığını ve hedefinin Abhazya ile G¼ney Osetya olduğunun açık olduğunu belirtmiştir.²⁴⁷

---

²⁴⁵ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/566, Annex 6, 2008, s. 1.

²⁴⁶ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/695, Annex 4, 2012, s. 1.

²⁴⁷ Rusya Federasyonu delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/695, Annex 4, 2012, s. 4.

SONUÇ

Tarihi incelediğimiz zaman ülkeler arasında güvenliği sağlamak amacıyla silahsızlanma ve silahların kontrolü çalışmalarının yapıldığını görmekteyiz. Fakat bu konularda yapılmış olan çalışmaların tam bir başarıya ulaşamadığını söyleyebiliriz. Ülkeler kendi ulusal çıkarları için savaşmakta veya çatışmaktadırlar yani Clausewitz'in de dediği gibi politikalarını başka araçlarla devam ettirmektedirler. Söz konusu çatışmalar I. ve II. Dünya Savaşlarında olduğu gibi dünya ölçeğinde veya Dağlık Karabağ ve Rusya Federasyonu-Gürcistan savaşı gibi bölgesel nitelikte olabilmektedir.

Bölgesel veya genel çatışmaların sebebi silahlanmaktan, silah sayılarının fazla olmasından ziyade siyasi problemler, çıkarlar ve dünün problemlerine getirilmeyen çözümlerin bugün devletlerin önüne çıkmasıdır. Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Güvenlik ve Silahsızlanma Bölümünde görevli ataşe Vitali İgoreviç Gonçaroviç'in de dediği gibi silahların kontrolünün bölgesel çatışmaların çözümüyle bir alakası yoktur, ülkelerin çıkarlarının dengelenmesi lazımdır, silahların sayısal olarak kontrolü sadece sayısal denge sağlar, problemlerin çözümü siyasidir.²⁴⁸

Bu çatışmaların çözümüne askeri olduğu kadar ekonomik, siyasi, tarihi perspektiften de yaklaşmak lazımdır. Silahların kontrolü bir bakıma kendi silahlarımızı kullanmadan karşı tarafın silahlarına saldırmak gibidir²⁴⁹ bu yüzden ülkeler bu konuda pek de istekli değillerdir, dolayısıyla silahların kontrolünü sağlarken insani perspektifin yanı sıra ülkelerin güvenlik gereksinimleri açısından da yaklaşmak ve bu iki olgu arasında bir denge kurmak,²⁵⁰ bölgesel çıkarlar ve onların getireceği güvenlik problemlerinin göz önüne alınması gerekmektedir.

Askeri açıdan bakıldığında ise her ne kadar problemlerin çözümleri siyasi olsa da günümüzde silah sistemlerinin gelişmesi ile sayıdan çok niteliğin ön plana çıktığı ve silahların kontrolü çalışmalarının çatışmaların önlenmesi açısından önemli

²⁴⁸ Vitali İgoreviç Gonçarov, "Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obichnimi Vooruzheniyami", **Obozrevhatel/Observer**, 2009, s. 57.

²⁴⁹ Gwyn Prins, "Arms Control: Lessons Learned And The Future", **Modelling And Analysis In Arms Control**, Editör: Rudolf Avenhaus, Reiner K. Huber, John D. Kettelle, Berlin, Springer – Verlag Heidelberg, 1986, s. 67.

²⁵⁰ Part III "Measures for Defense of Japan", Chapter II "Initiatives to Further Stabilize the International Security Environment", Section V "Efforts for Arms Control, Disarmament and Non-proliferation", **Defense Of Japan**, 2013, s. 260.

bir yer tutmakta olduğu görülmektedir. Güney Kafkasya bölgesinde de silahların kontrolü bölgesel problemlerin çözümünü sağlayamamakla beraber bu bölgedeki çatışmaların engellenmesini sağlayabilir. Bu çabalar silahlanma yarışını belki engelleyemez fakat bu yarış düzenleyebilir ve istikrarsızlıkları azaltabilir.²⁵¹ Bunun için yapılması gereken ise Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla imzalanmış olan üç önemli anlaşmanın günümüz şartlarına uygun olarak güncellenmesidir. Bu güncellemelerde sayısal dengeden ziyade mevcut silahların kullanılmasının önlenmesi temel olarak alınmalıdır.

Güney Kafkasya'da uygulanmasında sıkıntı olan anlaşmalar incelendiğinde asıl problemin AKKA'nın uygulanmasında yaşandığı görülür. Günümüz teknolojisinin ulaştığı nokta göz önüne alındığında ise önemli olanın silahların nitelikleri olduğunu görürüz. Yeni silah sistemlerinin yıkıcı etkileri eski sistemlere göre daha fazladır bu durum nicelikten çok niteliğin önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca niteliğin yanında hız da önemli bir faktör olarak göze çarpmaktadır, 1980'li yıllarda üretilmiş olan Pershing füzeleri düşmanı 8 ila 10 dakika gibi çok kısa bir sürede imha edebilecek kabiliyete ulaşmıştır.²⁵² Hız ve niteliğe başka bir örnek vermek gerekirse Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan ile yaptığı savaşta kullanmış olduğu bir adet İskender füze sisteminin 28 adet Gürcistan tankını yok etmesini söyleyebiliriz.²⁵³

İçinde Soğuk Savaş mantığı barındıran silahların kontrolü anlaşmalarının günümüz sisteminde uygulama alanı yoktur ve uluslararası güvenliğe katkıları azdır.²⁵⁴ Rusya'nın ve AKKA'ya taraf olan bölge ülkelerinin silah sayılarını artırmalarının yani silahlanmalarının önüne geçilememektedir. Yakın geçmişe göz atıldığı zaman bölge ülkelerinin bu konudaki girişimleri rahatça görülebilmektedir.

Ermenistan Savunma Bakanlığındaki bir kaynağın verdiği bilgiye göre Rusya Federasyonu AKKA'ya taraf olan stratejik müttefiki Ermenistan'a İskender

²⁵¹ Gwyn Prins, "Arms Control: Lessons Learned And The Future", **Modelling And Analysis In Arms Control**, Editör: Rudolf Avenhaus, Reiner K. Huber, John D. Kettelle, Berlin, Springer – Verlag Heidelberg, 1986, s. 58.

²⁵² Ulrich Bröckling, **Disiplin**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2008, s. 358.

²⁵³ Stefan Forss, "The Russian Operational-Tactical Iskander Missile System", **Working Papers No:42**, National Defense University, Department Of Strategic And Defense Studies Series 4, Helsinki, 2012, s. 17.

²⁵⁴ Peter Hough, **Understanding Global Security**, second edition, London and New York, Routledge Taylor and Francis Group, 2008, s. 49.

füzelerinden yerleştirmiştir, aynı kaynak bu silahların Ermenistan ordusuna mı verildiği yoksa Gümrü'deki Rus Askeri üssüne mi yerleştirildiği konusuna açıklık getirmemiştir.²⁵⁵ Ermenistan Cumhuriyetçi Partisi milletvekili Artashes Gegamyan 2013 yılında yaptığı açıklamada Rusya'dan Ermenistan'a sadece 2012 yılında 120 askeri kargo uçağı dolusu askeri teçhizat ve değişik tipte silah getirildiğini açıklamıştır.²⁵⁶

Rusya Federasyonu hava kuvvetleri için geliştirilen 5'inci nesil savaş uçağı projesi PAK FA (T-50)'nın ikinci prototipi tamamlanmış ve hizmete girmesi beklenmektedir, Karadeniz, Baltık ve Kuzey filoları güçlendirilmeye devam edilmiştir, balistik füzeyle sahip nükleer denizaltılar göreve başlamıştır,²⁵⁷ ayrıca 2020 yılına kadar deniz kuvvetlerinin sekiz nükleer denizaltıya sahip olacağı belirtilmiştir.²⁵⁸ Rusya'nın Gürcistan ile yapmış olduğu 2008'deki savaştan sonra ayrı bir ülke olarak bağımsızlığını tanıdığı Abhazya'da yeni askeri üsler açma niyetinde olduğu Gürcistan tarafından belirtilmektedir. Bunlardan bir tanesi Abhazya'nın başkenti Sukhumi'den 60 kilometre güneydoğuda bulunan Oçamçira'da askeri deniz üssü, diğer bir tanesi ise eski Sovyet askeri hava üssü olan Gudauta'daki "Bombora".²⁵⁹ 12 Mayıs 2009 tarihinde Rusya Federasyonu devlet başkanı tarafından imzalanan "2020 Yılına Kadar Rusya Federasyonu Milli Güvenlik Stratejisi" belgesinin 34'üncü maddesinde orta vadede Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin modern silahlar ve özel askeri teçhizatlar ile donatılacağı belirtilmiştir,²⁶⁰ NATO ise 5 Şubat 2010 tarihinde imzalanan askeri doktrin 2.bölümü olan "Rusya Federasyonuna Askeri Tehlikeler ve Askeri Tehditler"

²⁵⁵ Sargis Harutyunyan, "Advanced Russian Missiles Deployed In Armenia", **Azatoryun**, 03 Haziran 2013, <http://www.azatoryun.am/content/article/25005647.html>, (Erişim) 16 Mayıs 2014.

²⁵⁶ "Deputat ot RPA: Rossiya Postavila v Armeniyu 12 Gruzovih Samalyotov Vaennoy Tehniki i Razlichnih Vidov Booruzheniya", **Versia**, 22 Mayıs 2013, <http://www.versia.am/deputat/>, (Erişim) 16 Mayıs 2014.

²⁵⁷ Kaarel Kaas, "Russian Federation 2011. Short Term Prognosis", **Politica** series vol.10, Editör: Karmo Tüür, Tartu University Press, 2011, ss. 38-44.

²⁵⁸ "Rus Yeni Nükleer Denizaltısı "Aleksandr Nevski" Görevine Başladı", **Bugün**, 23 Aralık 2013, <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/rus-yeni-nukleer-denizaltisi-haberi/907995>, (Erişim) 17 Mayıs 2014.

²⁵⁹ Ariel Cohen, "Gruziya: Rossiya Planiruet Sozdat Tri Voennie Bazı v Abhazii", **Eurasia**, 6 Şubat 2009, <http://russian.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav020609aru.shtml>, (Erişim) 16 Mayıs 2014.

²⁶⁰ "Strategiya Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiiskoy Federatsi Do 2020 Goda", **Voenno-Politicheskoye Obozrenie**, 19 Mart 2012, <http://www.belvpo.com/ru/8751.html>, (Erişim) 17 Mayıs 2014.

kısımında bulunan 8. maddesinin a alt maddesinde askeri tehlike olarak tanımlanmıştır.²⁶¹ Ayrıca 2008 yılında dönemin Rusya Federasyonu devlet başkanı Dimitri Medvedev 26 Eylül 2008 tarihinde askeri bölge komutanlıklarının komutanları ile yapmış olduğu görüşmede askeri görevlerin başarıyla yerine getirilmesi için beş faktörün geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu beş faktörden bir tanesi en çağdaş silahlarla donatılmış silahlı kuvvetlere sahip olunması gerektiği ve bu konuya birinci önceliğin verildiği konusudur.²⁶² Ayrıca Rusya'nın 2000'li yıllardaki konvansiyonel silah satışlarına baktığımızda sadece ABD'nin gerisinde kaldığı görülmektedir.

2002-2009 arasında toplam olarak 74 milyar dolarlık, sadece 2009 yılında 12.8 milyar dolarlık ve sadece 2010 yılında 7.8 milyar dolarlık silah satışı gerçekleştirmiştir. Rusya Federasyonu 2012 yılında Birleşmiş Milletlerde gerçekleştirilen Silah Ticareti Anlaşması projesi ile ilgili görüşmelere katılmıştır,²⁶³ öte yandan 1999 yılından itibaren yükselme eğilimi gösteren askeri harcamaları ise 2012 yılında %16'lık artışla keskin bir şekilde yükselmiştir.²⁶⁴

Azerbaycan ile ilgili olarak ise Ermeni askeri uzman Samvel Babayan Azerbaycan'ın yeni askeri silah ve teçhizat edinerek birliklerinin sayısını artırma niyetinde olduğunu²⁶⁵ söylemiştir, Ermenistan parlamentosu milletvekili ve aynı zamanda Afganistan Savaşı Gazileri Birliği Başkanı Armen Mihtaryan Azerbaycan'ın 2014 yılı Nisan ayı içerisinde Nahçıvan'da yapmış olduğu askeri tatbikat ile ilgili olarak tatbikatın Karabağ sınırında değil direkt olarak Ermenistan sınırında yapıldığını ve bunun gerçek bir tehdit olduğunu belirtmiştir.²⁶⁶ Ermenistan Azerbaycan imzalamadan Ottawa Konvansiyonu, Misket Bombaları ile ilgili

²⁶¹ “Voennaya Doktrina Rossiiskoy Federatsii”, **Voенно-Politicheskoye Obozrenie**, 19 Mart 2012, <http://www.belvpo.com/ru/8746.html>, (Erişim) 17 Mayıs 2014.

²⁶² Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, “Kursom Modernizatsii”, **O Dolge i Chesti Voinskoy v Armiy Rossiiskoy**, Moskova, Voennoye İzdatelstvo, 2009, s. 406.

²⁶³ Arms Control Association Resmi İnternet Sitesi, <http://www.armscontrol.org/factsheets/russiaprofile>, (Erişim) 24 Mayıs 2014.

²⁶⁴ Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2013: Armaments, Disarmament and International Security Summary**, Oxford, Oxford University Press, 2013, s. 7.

²⁶⁵ “Voyennyi Ekspert: Azerbaydzhan Zanyat Demonstratsiyey Sili”, **Aspekti**, 20 Mart 2014, <http://aspekti.net/2014/voennyiy-ekspert-azerbaydzhan-zanyat-demonstratsiyey-silyi/>, (Erişim) 15 Mayıs 2014.

²⁶⁶ “Gotovitsya li Azerbaydzhan k Agressii Protiv Armenii na Granitse s Nahchevanom? Zayavleniya Ekspertov”, **Aspekti**, 17 Nisan 2014, <http://aspekti.net/2014/gotovitsya-li-azerbaydzhan-k-agressii-protiv-armenii-na-granitse-s-nahichevanom-zayavleniya-ekspertov/>, (Erişim) 15 Mayıs 2014.

Konvansiyon, Belirli Konvansiyonel Silahlar ile ilgili konvansiyona imza atmayacağını, ayrıca Azerbaycan'ın 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 yıllarında anlaşma ile sınırlandırılmış 5 kategorideki silahların en az iki kategorisinde AKKA kurallarını ihlal ettiğini beyan etmiştir. Bu iki kategori tank ve topçu silahlarıdır, Azerbaycan'ın tank tavanı 220, topçu sistemleri tavan sayısı ise 285'tir. Ermenistan bu durumun 381 tank, 425 topçu sistemi olarak ihlal edildiğini belirtmiştir.²⁶⁷

Ayrıca Ermenistan Türkiye'yi ve Azerbaycan'ı askeri doktrininin Siyasi-Askeri Hükümler isimli 1. bölümü, Askeri Güvenlik Ortamı ve Tehditler isimli 1.kısımın askeri güvenliğe dış tehditler isimli 3. maddesinde askeri tehdit olarak gördüğünü beyan etmiştir. Ayrıca aynı madde içerisinde Azerbaycan'ın Ermenistan üzerinde askeri üstünlük kurmaya çalıştığı ve Karabağ problemini askeri yollarla çözüme niyetinde olduğu, Ermenistan sınırları boyunca askeri tatbikatlar kisvesi altında kontrolsüz silahlandığı, yeniden silahlanma, silahlanma yarışı, askeri birliklerin oluşturulması, bunların yerleştirilmesi ve yığılması da diğer tehditler olarak belirtilmiştir.²⁶⁸

Milli Güvenlik Stratejisi belgesinin "Ermenistan Cumhuriyeti Milli Güvenlik Temel Değerleri, Faktörler ve Güvenlik Teminat Politikaları, Buna Karşı Tehditler" bölümünün Milli Güvenliğe Tehditler isimli 3. kısmının Dış Tehditler isimli alt maddesinde ise Türkiye ve Azerbaycan tehdit olarak adlandırılmışlardır.²⁶⁹ Aynı belgenin Türkiye Cumhuriyeti isimli kısmında ise Türkiye ile olan ikili ilişkilerin karakterinin ve sınırın kapalı olmasının Ermenistan'ı tehdit ettiği, ilişkilerin normalleşmesinin Dağlık Karabağ probleminin çözülmesine ve bölgede ortaya çıkan bölünmenin yarattığı risklerin azalmasına katkı sağlayacağı belirtilmiştir.²⁷⁰ Aynı belgede Azerbaycan Cumhuriyeti isimli bölümde ise Ermenistan'ın ilişki kurmak için yaptığı her türlü girişimi Azerbaycan'ın reddettiği ve Ermenistan'ın güven artırıcı çabalarına devam edeceğini belirtmiştir.²⁷¹

²⁶⁷ Ermenistan Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://mfa.am/en/security/>, (Erişim) 17 Mayıs 2014.

²⁶⁸ Ermenistan Savunma Bakanlığı, **Voennaya Doktrina Respubliki Armeniya**, Erivan, 2007, s. 3.

²⁶⁹ Ermenistan Savunma Bakanlığı, **Strategiya Natsionalnoy Bezopasnosti Respubliki Armeniya**, Erivan, 2007, s. 5.

²⁷⁰ Ermenistan Savunma Bakanlığı, **a.g.e.**, ss. 22-23.

²⁷¹ Ermenistan Savunma Bakanlığı, **a.g.e.**, s. 23.

Azerbaycan ve Ermenistan birbirlerini silahlanma yarışı başlattığından doğayı suçlamaktadırlar. Azerbaycan Dağlık Karabağ konusunun güç kullanılarak çözülebileceği ile ilgili yapılan açıklamalardan sonra silahlanmaya hız vermiştir ve lisanslama yoluyla silah endüstrisi geliştirmek için İsrail, Türkiye ve Güney Afrika ile anlaşmalar yapmıştır. Ermenistan'ın son yıllardaki silahlanmasıyla ilgili daha az bilgi mevcuttur fakat 2010 ve 2011 yıllarında yapılan açıklamalarla ordunun yeni nesil silah sistemleri ile donatılacağı belirtilmiştir. Rusya Federasyonu ise Dağlık Karabağ konusundan dolayı ihtilaf içinde bulunan iki bölge devletinin en büyük silah tedarikçisidir.²⁷²

Gürcistan delegasyonu AGİF'in 692'inci oturumunda yaptığı açıklamada ulusal güvenlik kapasitelerini artırma çabasında olduklarını ve kendilerine bu konu kapsamında silah sağlayan ülkelere işbirliği için teşekkürlerini ileterek gelecekte de bu işbirliğinin sürmesi konusunda temennilerini belirtmiştir.²⁷³ Ayrıca Gürcistan ile ilgili olarak Rusya Federasyonu'nun AGİF'in 1 Ekim 2008 tarihli toplantısında yapmış olduğu açıklamada, Gürcistan'ın çeşitli ülkeler tarafından silahlandırıldığını ve silah sayılarını vermiştir. Bu bilgilere Gürcistan'ın silahlanma faaliyetlerine sadece anlaşmayla sınırlandırılmış silahlar açısından baktığımızda, 2008 yılı AKKA bilgi değişim verilerine göre asker sayısının 15.000 kişi arttığını (hemen hemen 2 kat) ve 32.307 kişiye ulaştığını, Ukrayna tarafından 2004-2006 yılları arasında 16 adet T-72 tank, 30 adet BTR-80, 52 adet BMP-2, 12 adet 152 milimetrelik kundağı motorlu obüs Akatsya, 6 adet Mi-24, 2 adet Mi-8, 2 adet Mi-14 helikopter, 5 adet köprücü tank MTU-20, yine Ukrayna tarafından sadece 2007 yılı içerisinde 74 adet T-72 tank, 5 adet 203 milimetrelik kundağı motorlu obüs 2S7, Çek Cumhuriyeti tarafından 2000-2007 yılları arasında 50 adet T-72 tank, 42 topçu sistemi D-30, 24 adet 152 milimetrelik Dana M-77 kundağı motorlu obüs, 6 adet 120 milimetrelik Çok Namlulu Roket Atar Sistemi RM-70, 25 adet 120 milimetrelik M-75 havan, Bulgaristan tarafından 2004-2005 yılları arasında 14 adet 120 milimetrelik havan, Bosna Hersek tarafından 2005 yılında 42 adet 120 milimetrelik M-75 havan, İsrail tarafından 2007 yılında 4 adet Çok Namlulu Roket Atar Sistemi GradLAR, Türkiye

²⁷² Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2012: Armaments, Disarmament and International Security Summary**, Oxford, Oxford University Press, 2012, s. 13.

²⁷³ Gürcistan delegasyonu, **Statement By The Delegation Of Georgia**, FSC.JOUR/698, 2012, s. 4.

tarafından 1997-2008 yılları arasında 60 civarlarında RN-94 Zırhlı Piyade Taşıyıcı verildiği görülmektedir.

Ayrıca toplamda bakıldığında ise 1 Ocak 2005-1 Ocak 2008 yılları arasında AKKA verilerine göre Gürcistan ordusundaki tank sayısının hemen iki kat artarak 98'den 183'e, ZMA'ların bir buçuk kattan fazla artarak 83'den 134'e, 100 milimetrenin üzerinde kalibreye sahip topçu sistemlerinin üç kat artarak 96'dan 238'e, taarruz helikopterlerinin 3 kat artarak 3'den 9'a, savaş uçaklarının 1/3 oranında artarak 7'den 9'a çıktığını görürüz.²⁷⁴ Fakat Gürcistan'ın anlaşma ile sınırlandırılmış silah ve teçhizat sayılarındaki bu artışlara rağmen Taşkent Anlaşması ile belirlenen AKKA tavanlarını²⁷⁵ aşmadığını, yani anlaşmayı ihlal etmediğini belirtmemiz gerekir.

Bu örneklerden de görüldüğü gibi bölge ülkeleri devamlı olarak silahlanmakta ve birbirlerini rahatsız edecek derecede askeri faaliyetlerde bulunmakta ve birbirlerini tehdit olarak görmektedirler ve bu ülkelerden üç tanesi halen AKKA'ya taraf olan ülkelerdir. Bir devletin zor yoluyla siyasi ve ekonomik kazançlar sağlamak amacıyla kendisini de komşularını da devamlı bir güvenlik kaygısı yaşamak durumunda bırakır bu durum ise silahsızlanma için uygun bir ortamın oluşmasını engeller. Dolayısıyla emniyette olduğunu hissetmeyen hiçbir ülke silahlarından vazgeçmeyi düşünmez.²⁷⁶ Eğer Güney Kafkasya'da silahlanmanın önüne geçilemiyorsa o zaman önemli olan yukarıda verilen örneklerden de görüldüğü gibi silahların sayılarının az olması veya ülkelerin sahip oldukları silahlar arasındaki sayısal dengeden ziyade bölgede anlaşmanın tekrar işler hale getirilmesi, bölgedeki silahların kontrol altına alınması, kullanımlarının engellenmesi ve tansiyonun düşürülerek bölge ülkelerinin kendilerini güvende hissettikleri bir ortam yaratılmaya çalışılmasıdır. Bu tezin verileri ışığında AKKA incelendiğinde mevcut durum anlaşmanın artık çalışmadığını göstermektedir. Anlaşma şu anki haliyle

²⁷⁴ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi, <http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/432569d800226387c32574dc003d73bf!OpenDocument>, (Erişim) 6 Temmuz 2014.

²⁷⁵ Taşkent Anlaşmasına göre Gürcistan'ın tavan mevcutları; tank 220, ZMA 220, topçu sistemi 285, savaş uçağı 100, taarruz helikopteri 50 adettir.

²⁷⁶ Zeki Mesud Aslan, **Silahsızlanma Problemi**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:29/11, 1953, s. 14.

yeniden eski haline getirilemeyecek durumdadır.²⁷⁷ Bu durumda önümüzde iki seçenek bulunmaktadır, birinci seçenek AKKA'nın günün şartlarına uygun şekilde revize edilmesi, ikinci seçenek ise yeni bir güvenlik anlaşmasının hayata geçirilmesidir. AKKA'nın Rusya Federasyonu'nun anlaşmadan çekilmesine rağmen halen uzun yıllar uygulamada olması, dolayısıyla anlaşma konusunda kazanılan tecrübeler göz önüne alındığında söz konusu anlaşmanın taraf devletlerin çıkarlarını gözeterek revize edilmesi, tamamen yeni bir anlaşmanın yapılmasından daha uygundur. AKKA'nın ise yukarıda bahsi geçen konuları hedef alarak revize edilmesi gerekmektedir.

Tezin verileri ele alınarak AKKA incelendiğinde bir takım sorunlar olduğu görülmektedir, bu sorunların çözülmesi için yapılan öneriler aşağıda sunulmuştur;

1. Ortak Danışma Grubunun 11 Kasım 1997 tarihli 281'inci Toplantısı JCG.DEC/12/97 evrak numaralı, No.12/97 numaralı kararında da belirtildiği gibi öncelikle anlaşmadaki Mevcut Tipler Protokolünün her zaman güncellenmesi gerekmektedir.²⁷⁸ Fakat bu konuda problemler yaşanmakta ve söz konusu protokol güncellenmemektedir.

Yeni çıkan modeller ve yeni çıkan silahlar anlaşmaya dahil edilmelidirler. Ayrıca anlaşma ile sınırlandırılan beş kategorideki silah sistemlerinin yanına farklı yeni silah sistemleri eklenmelidir. Artık günümüz ordularında silahlı İnsansız Hava Araçları kullanılmaktadır, İskender gibi tahrip gücü yüksek füzeler kullanılmaktadır ve bu silahlar anlaşma çerçevesinde değerlendirilmeleri gerekirken mevcut tipler protokolünde olmadıklarından dolayı anlaşma dışı sayılmaktadırlar.

2. Sayısal sınırlamalardan vazgeçmekle beraber bilgi değişimi rejiminin devamı sağlanmalı her ay silah sayılarının ve bu silahların buldukları yerlerin koordinatlarının olduğu bilgi değişimleri yapılmalıdır. Bu konuda Ukrayna Silahlı Kuvvetleri Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 25 Haziran 2014 tarihinde yapılan yüz yüze yapılan görüşmede Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşmasının aslında iki amacı olduğunu, birinci amacın silah sayılarının azaltılması, ikinci amacın

²⁷⁷ Paul Schulte, "Contribution by Mr. Paul Schulte in Panel 2: Future Conventional Arms Control in Europe", **Developing a New Approach to Conventional Arms Control**, Viyana, 2013, s. 4.

²⁷⁸ Ortak Danışma Grubu, **Decision No.12/97, Decision Of The Joint Consultative Group On The Lists Of Existing Types Of Conventional Armaments and Equipment**, JCG.DEC/12/97, 1997, s. 1.

ise bu silahların sayılarının kontrol edilmesi olduğu ve artık anlaşmanın şu anki mevcut haliyle sadece ülkeler arasındaki ikili ilişkileri geliştirmeye hizmet ettiğini belirtmiştir. İlave olarak ise artık anlaşmanın başta belirtilen amaçlarına ulaştığını ve anlaşmanın imzalandığı dönemin gereklerini karşıladığını şimdi ise asıl problemin söz konusu silah ve teçhizatın naklinin engellenmesi veya kontrol altına alınması olduğunu belirtmiştir.²⁷⁹ Anlaşmanın imzalandığı tarihten itibaren toplam olarak 72.000 adet anlaşmayla sınırlandırılmış silah ve teçhizatın imhası gerçekleştirilmiştir.²⁸⁰

3. Denetlemeler SSCB'nin genel silahsızlanma konferansında da yapmış olduğu teklife benzer şekilde çok uluslu denetim timleri tarafından icra edilmeli, bu timlerin içinde ev sahibi ülkelerden bir temsilci de bulunmalı ve kısıtlama olmaksızın silahlar konusunda değişimi yapılan bilgileri doğrulamak amacıyla denetim yapmak hakkına sahip olmalıdır.²⁸¹ Böylelikle aralarında anlaşmazlık olan ülkelerin birbirlerini denetleme ve karşılıklı anlayış ve güven oluşturmalarına ortam hazırlanmalıdır. Gözlem postaları ile ilgili yapılacak protokole bu husus eklenmelidir.

4. Anlaşmaya ABD ve Kanada toprakları da dahil edilmelidir. Söz konusu ülkeler için Türkiye ve Rusya Federasyonu için de olduğu gibi alan dışı bölge yaratılmalı ve Avrupa'ya yakın kısımları anlaşmaya dahil edilmelidir.

Kanada'nın Avrupa'da askeri kuvvetleri bulunmamaktadır ve Kanada toprakları anlaşmanın uygulama alanına dahil olmadığından dolayı denetlenememektedir fakat Kanada anlaşma kapsamında başka ülkelerde denetimler yapmaktadır. Avrupa'daki kuvvetlerini hariç sayarsak aynı şey ABD için de geçerlidir. ABD'nin sadece Avrupa'daki kuvvetleri denetlenmektedir, ABD ana karasındaki kuvvetleri denetlenememektedir.

²⁷⁹ Ukrayna Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 25 Haziran 2014 tarihinde Ukrayna'da yüz yüze yapılan görüşme.

²⁸⁰ Paul Schulte, "Contribution by Mr. Paul Schulte in Panel 2: Future Conventional Arms Control in Europe", **Developing a New Approach to Conventional Arms Control**, Viyana, 2013, s. 1.

²⁸¹ SSCB Hükümeti, Draft Treaty On General And Complete Disarmament Under Strict International Control And The Memorandum Of The Soviet Government On The Disarmament Negotiations In The Eighteen-Nation Committee (Submitted March 15, 1962), **No Arms-No Wars**, Moscow, Foreign Language Publishing House, 1962, ss. 47-48.

Rusya Federasyonu Doğrulama Merkezinin St.Petersburg bölümünde görevli bir personel 6 Mayıs 2014 tarihinde yapılan yüz yüze görüşmede AKKA ile ilgili ne düşündüğü sorusuna verdiği cevapta bu konuya değinmiş ve

“Uluslararası anlaşma yapıyorsanız o anlaşmanın hükümleri her katılımcı devlet için aynı şekilde uygulanmalıdır yoksa o anlaşma anlaşma olmaktan çıkar, Rusya anlaşmanın şu anki durumu muhafaza edildiği sürece anlaşmaya geri dönmeyecektir, yeni bir anlaşma yazılması veya bu anlaşmanın revize edilmesi gerekmektedir. Anlaşmanın uygulama alanında toprağı olmayan ülkeler, kendi toprakları denetlenmeyen ülkeler, yani Kanada ve ABD en çok konuşan ülkeler. Avrupa’da silahların yok, birliğin yok kendi toprakların denetlenmiyor ama her konuda herkesten çok fikir beyan edip ortaya çıkan sensin böyle şey olmaz.”²⁸²

cevabını vermiştir. Bu cevap Rusya’nın anlaşma çerçevesinde sıkıntı duyduğu konulardan bir tanesini ilk elden göstermesi açısından önemlidir.

5. Anlaşma Avrupa’da yeni ülkelerin katılımına açık olmalı, Avrupa’da anlaşmaya dahil olmayan ülke kalmamalıdır. Böylece Rusya Federasyonu’nun da karşı çıkmış olduğu NATO’ya üye olan fakat anlaşmaya taraf olmayan ülkeler ile ilgili problem çözülmelidir.

6. Açık Semalar Anlaşması ile senkronizasyon içerisinde AKKA denetimleri icra edildiği anda aynı zamanda bölgenin havadan fotoğraflanması suretiyle ikili denetim yapılarak bölgenin ve silahların kullanımının kontrolünün daha iyi gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır.

7. Anlaşmaya taraf ülkelerde aynı zamanda yanlış anlamaları önlemek ve karşılıklı güvenin sağlanmasına katkıda bulunmak için o ülkeyle ilgili olarak irtibat noktası görevini de görecektir “daimi gözlem postaları” kurulmalıdır. Bu postalar içinde ev sahibi ülke de dahil olmak üzere tüm taraf devletlerden temsilciler bulunmalı, açıklık ve şeffaflığın sağlanması için belirli zamanlarda ülkeler tarafından yapılacak denetimlere ilaveten bu postalar da gözleme dayalı denetimler yapmalı. Gözlem postaları hususu anlaşmaya ek bir protokol olarak ithal edilmelidir. Söz

²⁸² Rusya Federasyonu Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 6 Mayıs 2014 tarihinde yüz yüze yapılan görüşme.

konusu gözlem postaları taraflar arasında psikolojik olarak güven artırmaya yardımcı olabilir. Ayrıca demiryolu kavşakları, büyük limanlar, ağır nakliye yapabilme kapasitesine sahip havaalanları, ana yollar gibi bölgelerde görev yapacak olan bu gözlem postaları havadan ve yerden yapılan denetimlerin silah transferlerini tam olarak tespit edemediği durumlarda birlik, silah ve teçhizat hareketlerini gözleyip rapor etmek yoluyla silahların kontrol edilmesine katkı yapabilir.²⁸³

8. Anlaşmanın tekrar işlerlik kazanabilmesi için çözüme kavuşturulması gereken konulardan birisi askeri konuşlandırmalarda ev sahibi ülke rızasının aranması konusudur. Abhazya, Karabağ, Güney Osetya, Kırım gibi sorunlu bölgelerde anlaşma ile sınırlandırılmış fakat denetlenemeyen önemli miktarda konvansiyonel silah depolanmış ve sınır bölgelerinde istikrarı bozacak ölçüde yığılanma yapılmıştır. Bu konu ülkeler arasında ihtilaf yaratan konuların başında gelmektedir ve çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Her ne kadar bu askeri bir yönü olsa da aslında siyasi bir problemdir.

Burada söz konusu bölgelerden örneğin Abhazya’da denetimler yapılamamakta ve o bölgedeki Rus birlikleri denetlenememektedir. Konu “Gürcistan’ın toprak bütünlüğü” çerçevesinde incelendiği zaman ev sahibi ülkenin rızası olmadan Abhazya’ya konuşlanan Rus birlikleri denetlenememektedir sonucu çıkmaktadır, konu “bağımsız ülke Abhazya” çerçevesinden incelendiği zaman ise şu ana kadar Rusya Federasyonu dışında hiçbir devlet tarafından tanınmayan bir ülkenin Avrupa tarafından tanınması anlamına gelecek ve bir bakıma Gürcistan’ın içinde yer almak istediği batı bloku eliyle bölündüğü sonucu çıkacaktır ortaya. Aynı durum Dağlık Karabağ için de geçerlidir. Dolayısıyla bu konu askeri kimlik taşımakta gibi görünse de aslında siyasi bir konudur ve siyaset sahnesi içinde çözülmesi gereklidir. Yani kısaca söz konusu bölgelerde anlaşmayla sınırlandırılmış silahlar bulunmakta ve denetlenememektedirler. Fakat bu soruna siyasi yönünü bir kenara bırakarak askeri açıdan bakıldığında söz konusu denetlenemeyen silahların güvenlik ihtiyaçlarına uygun ve ülkelerin toprak bütünlüğünü koruyacak şekilde araçlar

²⁸³ Philip Windsor, “Observation Posts”, **First Steps To Disarmament**, London, Thames and Hudson, 1965, ss. 85-94.

geliştirilerek anlaşmaya ithal edilmeleri gerektiği ortaya çıkmaktadır.²⁸⁴ Bu konuda yapılması gereken ise Ortak Danışma Grubunun 1997 yılında kontrol edilemeyen silahların denetlenmesi ile ilgili yöntemler konusunda aldığı kararın uygulanmasıdır. Bu karara göre en fazla dokuz kişiden oluşacak uluslararası bir tim ziyaret faaliyetini yürütecektir, yapılacak her ziyaret için o ziyarete özgü yöntemler kullanılacaktır bu yöntemlere ise ziyaretten önce yapılacak özel bir Ortak Danışma Grubu toplantısında karar verilecektir, ziyaretler ise AKKA Denetim Protokolü temelinde gerçekleştirilecektir.²⁸⁵

9. Deniz kuvvetlerinin kara hedeflerine taarruz etme imkan ve kabiliyeti bulunduğundan dolayı deniz kuvvetleri de anlaşmaya dahil edilmelidir.

10. Anlaşmayla sınırlandırılmış silah ve teçhizata sahip olan muharip birliklerin komşu devletleri tehdit etmeyecek şekilde komşu devletlerin sınırlarından 100 km. uzaklıkta, iç bölgelerdeki başka bir noktaya taşınmaları sağlanmalıdır. Böylece daimi gözlem postaları ve Açık Semalar Anlaşması (ASA) ile birlikte düşünüldüğü zaman taraf devletlerin birlik hareketleri daha uzun zaman önce fark edilecektir.

11. Anlaşmada bir birlikte bulunan silah sayılarındaki %10'luk değişimin bildirilmesi gerektiği hususu bulunmaktadır. Bu hususun değiştirilip her türlü sayıdaki ve orandaki değişimin bildirilmesi sağlanmalı böylece en küçük birlik hareketlerinin de izlenmesi gerçekleştirilmelidir.

12. Yarı askeri ve askeri olmayan birliklerin (paramiliter) ve iç güvenlik birliklerinin silahlarının da denetlenmesini sağlayacak şekilde düzenlemeler yapılmalıdır.

Tezin verileri ele alınarak Viyana Belgesi-2011 incelendiğinde bir takım sorunlar olduğu görülmektedir, bu sorunların çözülmesi için yapılan öneriler aşağıda sunulmuştur;

1. Çok fazla uygulama sorunu yaşanmayan ve her beş yılda bir geçmiş beş yılın uygulamalarına göz atılarak güncellemesi yapılan ve zamana uygun hale

²⁸⁴ Rolf Nickel, "The Future Of Conventional Arms Control In Europe: Goals, Ways And Means", **Federal Government Commissioner For Disarmament And Arms Control Held At The International Workshop In Berlin**, 2013, ss. 6-7.

²⁸⁵ Ortak Danışma Grubu, **Decision 9/97, Decision Of The Joint Consultative Group On Modalities For UTLE On-Site Visits**, JCG.DEC/9/97, 1997, s. 1.

getirilen Viyana Belgesi hakkında söylenebilecek birinci önemli husus bu anlaşmanın da diğer güvenlik anlaşmaları gibi hukuki bağlayıcılığa sahip olması gerektiği konusudur. AKKA ve ASA hukuki bağlayıcılığa sahip anlaşmaların Viyana Belgesi siyasi bağlayıcılığı olan bir anlaşmadır ve bu durum uygulamada sorunlar yaratmaya hazır bir ortam yaratmaktadır.

2. Artık orduların küçülerek daha hareketli hale gelmelerinden dolayı askeri operasyonlar çok büyük sayıda personel ile yapılmamaktadır. Dolayısıyla çok fazla sayıda personelin katıldığı çok büyük tatbikatlar da yapılmamaktadır fakat Viyana Belgesindeki tatbikatlarla ilgili olan Kısıtlayıcı Hükümler bölümündeki eşikler daha halen çok yüksektir. Artık operasyonların daha az sayıda personelden oluşan birlikler tarafından yapıldığı göz önüne alınırsa ülkeler arasında açıklık ve şeffaflığı sağlamak açısından söz konusu eşiklerin aşağıya çekilmesi gerekmektedir. Böylelikle ülkelerin daha küçük birliklerinin dahi hareketleri takip edilebilecektir.

3. Viyana Belgesindeki bilgi değişimi yoluyla bildirilen silah kategorilerine aynen AKKA'da olduğu gibi yeni silah tiplerinin bulunacağı silahlarla ilgili bir protokol dahil edilmelidir.

4. Deniz kuvvetlerinin kara hedeflerine gerek balistik füze yoluyla ve gerekse konvansiyonel savaş uçakları yoluyla taarruz etme imkan ve kabiliyeti bulunduğundan dolayı AKKA'da yapılması gerektiği gibi deniz kuvvetleri de anlaşmaya dahil edilmelidir.

5. Ana silah sistemlerinin konuşlandırılmaları ile ilgili bilginin anlaşmada yılda bir defa verileceği yönündeki madde yılda dört defa verilmeli şeklinde değiştirilmelidir. Sayısal sınırlandırmaların kaldırıldığı bir durumda daha fazla bilgi verilmesi ve daha fazla kontrol önem kazanmaktadır.

6. Yine sayısal sınırlandırmaların kaldırılmış olduğu bir durumda anlaşmaya taraf ülkelerin daha fazla kontrol altına alınması maksadıyla anlaşmada geçen “askeri birlik ziyaretleri”, “yeni silah sistemlerinin tanıtımı” ve “hava üssü birlik ziyaretleri” konusu ele alınmalı beş yılda bir yapılması yerine her sene icra edilmeli böylelikle söz konusu birlikler, hava üsleri ve anlaşmaya tabii silah ve araçların daha yakından gözlenmesi sağlanmalıdır.

7. Askeri faaliyetlerin bildirilmesi ile ilgili eşikler kaldırılmalı ve her seviyedeki askeri faaliyetler bildirim tabii olmalıdır, isteyen her devletin gözlemine açık olmalıdır.

8. Her katılımcı devletin bir takvim yılı boyunca üç adet denetim²⁸⁶ ve her 60 birlik için ise bir adet değerlendirme ziyareti kabul etme yükümlülüğü vardır.²⁸⁷ Bu sayısal kural kaldırılmalı ve her ülke sınırsız sayıda denetim ve değerlendirme ziyareti kabul etme yükümlülüğünde olmalıdır. Aynı ülkeden de birden fazla kez denetim kabul etmekle yükümlü olmalıdır.

9. Yarı askeri ve askeri olmayan birliklerin (paramiliter) ve iç güvenlik birliklerinin faaliyetlerinin de kontrol altına alınmasını sağlayacak şekilde düzenlemeler yapılmalıdır.

10. Denetlenen taraf devletin denetimin gerçekleştirildiği bölge olan Belirlenmiş Alanda hassas nokta ilan etmesinin önüne geçmek amacıyla gerekli tedbirler alınmalıdır.

Tezin verileri ele alınarak ASA incelendiğinde bir takım sorunlar olduğu görülmektedir, bu sorunların çözülmesi için yapılan öneriler aşağıda sunulmuştur;

1. Viyana Belgesinde olduğu gibi çok fazla uygulama sorunları yaşanmayan, günümüz şartlarına göre güncellenen bir anlaşma olan ASA'da önemli olan konulardan bir tanesi anlaşmaya yeni devletlerin katılımlarının desteklenmesidir. Yeni devletlerin, özellikle Azerbaycan ve Ermenistan'ın katılmaları ile Güney Kafkasya'da denetim yapılamayan bölgelerdeki silahların kontrol edilmesi açısından ASA önemli görevler görebilecektir. Birlik hareketlerinin gözlenmesi yoluyla çatışmaların başlamadan önlenmesi mümkün olacaktır.

2. Doğrulama ve kontrol konusunda önemli bir yeri olan ASA çerçevesinde anlaşmaya taraf olan 27 NATO üyesi ülkesinin NATO'da alınan karar gereği birbirleri üzerinde gözlem uçuşu icra etmemeleri anlaşmada tıkanma yaratan bir durumdur. Rusya Federasyonu 42 aktif denetim kotasını 27 ülke üzerinde kullanmakta, NATO ülkesi 27 ülke ise Rusya Federasyonu'na ait 42 pasif kotanın tamamını kullanmaktadır ve bu uçuşlara ait fotoğrafları aralarında satın alma yoluyla paylaşabilmektedirler. Yani 27 ülke NATO şemsiyesi altında Rusya

²⁸⁶ AGIT, **Vienna Document-2011**, Madde 76, s. 32.

²⁸⁷ AGIT, **Vienna Document-2011**, Madde 109, s. 38.

Federasyonu'nun uygulama alanındaki topraklarının hemen hemen tamamını anlaşma kapsamında kontrol edebilmektedir Rusya Federasyonu ise NATO ülkelerinin topraklarını aynı şekilde kontrol edememektedir. Bu konunun çözüme kavuşturulması büyük önem taşımaktadır. Rusya Federasyonu'nun ASA'dan çekilmesini önlemek amacı ile karşılıklı doğrulama ve kontrol mekanizmasında blok yapısından vazgeçilerek ülkeler ferdi-ikili olarak doğrulama ve kontrol ilişkileri geliştirmelidir.

3. Açık Semalar Danışma Kurulu'ndaki (ASDK) karar alma mekanizmasının değiştirilmesi ve oy çoğunluğuna göre karar alma sistemine geçilmesi gerekmektedir. ASA gibi teknoloji temelli bir anlaşmanın zamanında güncellenmemesi uygulama konusunda ileride sıkıntılar doğurabilir. Şu anki durumda katılımcı devletlerden bir tanesi olumsuz oy verdiği zaman karar alınamamakta ve güncelleme konuları zaman zaman teknolojinin gerisinde kalmaktadır ve dolayısıyla anlaşmanın işlerliği zarar görmektedir.

Güney Kafkasya'da SSCB döneminde örtülü ve çatışmaya sebebiyet vermeyecek şekilde duran etnik ve tarihi problemler soğuk savaş sonrası dönemde su yüzüne çıkarak silahlı çatışmalara sebebiyet vermiştir. Bölgedeki problemler henüz çözüme kavuşturulamamış ve yaşanan çatışmalardan sonra ortaya çıkmış olan güvenlik problemi halen çözülememiştir. Bölge pek çok bölgesel ve küresel aktörün çıkarlarını da doğrudan etkilemesinden dolayı dış etkilere açık bir durumdadır.

Bölgedeki güvenlik problemlerinin çözülebilmesi için asıl önemli olan ise siyasi çözüm olmakla beraber askeri ve ekonomik çözüm yolları da siyasi çözümle beraber kullanılmalıdır. Çünkü bölgedeki problemlerin çözüme kavuşturulması için öncelikli olarak silahlı çatışmaların engellenmesi, kuvvet kullanma tehdidinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Siyasi çözümün gerçekleştirilmesi için ve ihtilafların çatışmaya dönüşmelerini engellemek amacıyla ise bütün bölge ülkelerini kapsayacak şekilde askeri anlamda ve sistem düzeyinde bir önlem alınması gerekmektedir. Bu sistem düzeyindeki önlemler ise Avrupa'da askeri güvenliği ve karşılıklı dengeyi sağlamak amacıyla imzalanmış olan güvenlik anlaşmaları olarak göze çarpmaktadır. Bu anlaşmalar Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması-AKKA, Viyana Belgesi-2011, Açık Semalar Anlaşması-ASA'dır. Rusya Federasyonu ve Güney Kafkasya ülkeleri söz konusu güvenlik anlaşmalarından en

azından birer tanesine taraflar fakat bölgenin en önemli aktörlerinden birisi olan Rusya Federasyonu dahil olmak üzere bölge ülkeleri zaman içerisinde birbirleriyle silahlı çatışmalar yaşamışlardır. Anlaşmalardan Viyana Belgesi ve ASA uygulamalardan edinilen tecrübeler ışığında ve değişen şartlara uygun olarak yenilenmektedirler, AKKA ise değişen şartlara uyum sağlayamamış ve bölgedeki güvenlik ihtiyaçlarına cevap verememiştir. Dolayısıyla söz konusu anlaşmaların bölgedeki güvenliği askeri anlamda sağlaması amacıyla ne şekilde revize edilmesi gerektiği konusu önem kazanmaktadır. Bu problem yazılan tezin ana konusunu oluşturmaktadır.

Tezde Rusya'nın teklif ettiği gibi AKKA'nın yerine yeni bir güvenlik anlaşmasının hazırlanarak imzalanmasından ziyade AKKA'nın ve diğer güvenlik anlaşmalarının revize edilmesi ve sayısal sınırlamalardan ziyade silahların kullanılmalarının engellenmesi gerektiği savunulmaktadır. Bunun nedeni ise ilk olarak anlaşmalar konusunda gerek personel ve gerekse kurumsal anlamda büyük bir birikimin bulunması, ikinci olarak ise anlaşmaların yıllar içinde edinilen tecrübelerle daha ileriye götürülebilir durumda olmalarıdır. Sıfırdan başlayarak yeni bir anlaşma yazmaktansa büyük birikim ve kurumsal hafızaya sahip anlaşmaların edinilen tecrübeler ışığında ve ülkelerin güvenlik ihtiyaçları göz önüne alınarak revize edilmesi daha mantıklıdır. Günümüzde ulaşılan teknoloji sayesinde silahların artık niceliklerinden çok nitelikleri önem kazanmıştır ve az sayıda modern silahla çok sayıdaki eski model silahın yaptığı görevler yerine getirilebilmektedir. Dolayısıyla artık sayısal dengeler önemini kaybetmiştir.

Kafkasya ve özellikle Güney Kafkasya bölgesinde güvenlik anlaşmaları ile denetlenemeyen bölgeler ve bu bölgelerde ise yine sayımı yapılamayan ve denetlenemeyen silahlar bulunmaktadır. Tezde Avrupa'da askeri anlamda güvenliği sağlamak amacıyla imzalanmış olan anlaşmalar ile Güney Kafkasya'daki güvenlik durumu göz önüne alınmış ve günümüz güvenlik ihtiyaçlarına ne şekilde cevap verebilecek duruma getirileceği konusu incelenerek bir takım öneriler getirilmiştir. Söz konusu öneriler geçici ve dönemsel öneriler olmaktan ziyade yapısal konulara odaklanmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Arşivi

Birleşmiş Milletler Arşivi

Kitap, Dergi/Gazete Makaleleri

AGİT, “Treaty On Open Skies”, **Inventory of International Organizations and Regimes Center for Nonproliferation Studies**, 2013.

Akçapar, B., **The International Law of Conventional Arms Control in Europe**, Munich, Nomos Verlagsgesellschaft Baden-Baden, 1996.

Anatoliy A., Rodion A., “Dovse-Vchera, Segodnya...Zavtra?...”, **İndeks Bezopasnosti** No: 1 (96), Cilt 17, Analiz, s. 61-68.

Armaoğlu, F., **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2012.

Asatryan, G., “Armeniya i Vaprosı Bezopasnosti na Yuzhnom Kavkaze”, **Connection The Quarterly Journal**, KONNEKSCHNS, Konsortsiyum “Partnertsvo Radi Mira” Voennih Akademii i Institutov po İzuçeniyu Vaprosov Bezopasnosti, Cilt 1, No:3, Temmuz 2002, s. 29-31-34.

Aslan, Z.M., **Silahsızlanma Problemi**, Ankara, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:29/11, 1953, s. 14.

Ayman, G., **Konvansiyonel Kuvvetlerin Denetimi**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1994.

Berkok, İ., **Tarihte Kafkasya**, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1958,

Betrozov, R., **Çerkeslerin Etnik Tarihi**, Ankara, Kafdav Yayınları, 2009,

Bi, M., **Kafkas Tarihi**, 1.cilt, Ankara, Berikan Yayınevi, 2011.

Bilgin, M., “Orta Asya ve Kafkasya’da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar”, **Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine**, Derleyen Tayyar Arı, Bursa, MKM Yayıncılık, 2010, s. 159-160-161-162-164-169-170.

Bröckling, U., **Disiplin**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2008.

Brzezinski, Z., **Büyük Satranç Tahtası, Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, İstanbul, İnkılap Yayınevi, 2005.

Brzoska, M., Finger, A., Meier, O., Neuneck, G., Zellner, W., **Prospects for Arms Control in Europe**, Hamburg, Institute For Peace Research And Security Policy At The University Of Hamburg, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011.

Caşın, M.H., **Novgorod Knezliğinden 21. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, İstanbul, Okumuş Adam Yayınları, 2006.

Çayhan, E., Güney, N.A., **Avrupa’da Yeni Güvenlik Arayışları NATO-AB-Türkiye**, İstanbul, AFA Yayıncılık, 1996.

Davutoğlu, A., **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2013.

De Waal Thomas, **The Caucasus: An Introduction**, New York, Oxford University Press, 2010.

Defense Of Japan, Part III “Measures for Defense of Japan”, Chapter II “Initiatives to Further Stabilize the International Security Environment”, **Section V “Efforts for Arms Control, Disarmament and Non-proliferation”**, 2013.

Demirağ, Y., “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası”, **Rusya’nın Doğu Politikası**, Editör Sezgin Kaya, Bursa, Ekin Yayınevi, 2013, s. 251-252-259-261-262-263-268-269-270-271-272-273.

Dunay, P., “Outlook: Nothing To Hide? Perspectives For The Open Skies Treaty”, **Open Skies A Cooperative Approach To Military Transparency And Confidence Building**, Cenevre, UNIDIR United Nations Institute for Disarmament Research, United Nations Publication, 2004, s. 200.

Forss, S., “The Russian Operational-Tactical Iskander Missile System”, **Working Papers No:42**, National Defense University, Department Of Strategic And Defense Studies Series 4, Helsinki, 2012, s. 17.

Gabekhadze, G., “Next Destination For Russian Boots”, **Weekly Georgian Journal**, Issue no.13(333) GEL2, 10-16 April 2014, s. 17.

Gavriloviç, A.İ., “Politika Rossii Na Yushnom Kavkaze v Kontekste Problem Meshdunarodnoy Bezopasnosti”, **İstoriçeskaya i Sotsialno-Obrazovatelnyaya Mysl**, 2012, No 6 (16), s. 35-36.

Gonçarov, V.İ., “Krizis v Oblasti Kontrolya Nad Obichnymi Vooruzenhiyami”, **Obozrevhatel/Observer**, 2009, s. 48-49-51-52-53-54-55-56-57.

Gordin, Y.A., **Zaçem Rossii Nujen Bıl Kavkaz**, İlluzi i Realnost, Saint-Petersburg, Jurnal “Zvezda”, 2008.

Graham, W., "Session 1: An Overview Of The Role Of Science And Technology In Shaping National Security Policy", **Science And Security: The Future Of Arms Control, Colloquium Proceedings 1986**, (Ed.) W.Thomas Wander, Kenneth N.Laungo, Washington D.C., AAAS Publication No.87-17, 1987, s. 5.

Güney, N.A., "AKKA'nın Yeni Koşullara Uyarlanması ve Türkiye'nin Güvenliği", **En Uzun On Yıl**, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 1998.

Harutyunyan, A., "OSCE Principles And Security Challenges In The South Caucasus Region", **Agenda Mundial**, Dossier De Analisis Y Debate Internacional, No 1, Ano 1., 2008, s. 105-107-108-109.

Hough, P., **Understanding Global Security (Second edition)**, London and New York, Routledge Taylor and Francis Group, 2008.

İzzet, M.Ç.Y., **Kafkas Tarihi**, 1.cilt, Ankara, Adige Yayınları, 2002.

Kaas, K., "Russian Federation 2011. Short Term Prognosis", **Politica** series vol.10, Editör: Karmo Tüür, Tartu University Press, 2011, s. 38-39-40-41-42-43-44.

Kamalov, İ., **Putin'in Rusyası KGB'den Devlet Başkanlığına**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004.

Kantemir, A., **Kafkas Dergisi, Kafkas**, 1.sayı, Münih, 1951, s. 3-4-5.

Kasım, K., **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Ankara, USAK Yayınları, 2011.

Kurat, A.N., **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2.baskı, 1987.

Lachowski, Z., **The Adapted CFE Treaty And The Admission Of The Baltic States To NATO**, Stockholm, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), 2002.

Luard, E., "The Background Of The Negotiations To Date", **First Steps To Disarmament**, London, Thames and Hudson, 1965, s. 45.

Mackinder, H.J., **Tarihin Coğrafi Kalbi**, "İngiliz İmparatorluğunu Etkileyen Coğrafi Şartlar-İngiliz Adaları", İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2013, s. 115-116

Mackinder, H.J., **Tarihin Coğrafi Kalbi**, "Tarihin Coğrafi Kalbî", İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2013, s. 72-73-74.

Mahan, A.T., **Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783**, İstanbul, Griffin Kitap, 2011.

Manukyan, J.S., "Politika Turtsii Na Yuzhnom Kavkaze i Problemi Bezopasnosti Respubliki Armeniya 1991-2007", **Vneshniyaya Politika Respubliki Armeniya. Problemi i Vizovl.**, Nauchno-Praktičeskaya Konferentsiya, Posvyashennaya 22-letiyu Nezavisimosti RA, (17 Oktyabrya 2013), Erivan, Erivan Devlet Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 94-99.

Manukyan, J.S., "Neftyanaya Diplomatiya Azerbaydzhana i Problemi Bezopasnosti Respubliki Armeniya", **Os Mirovoy Politiki XXI v. Obostrenie Borbi Za Resuri v Azii i v Afrike**, Moskva, Tsentr Strategiçeskoj Konyunkturı, 2012, s. 269-270.

Minasyan, S., "Suspension Of Compliance By Russia With The Provisions Of The CFE And The Regional Security In South Caucasus", **21-st Century**, № 2, 2007, s. 101.

Morghenthau, H.J., **Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace**, New York, Alfred A.Knopf, 1948.

Namtok, A., **Çerkeslerin Kökeni**, 1. Kitap, Ankara, Kafdav Yayınları, 2009.

Nikel, R., “The Future Of Conventional Arms Control In Europe: Goals, Ways And Means”, **Federal Government Commissioner For Disarmament And Arms Control Held At The International Workshop In Berlin**, 2013.

Nuriev, E., “Regionalhaya Geopolitika Posle Sabtii 11 Sentyabrya: Azerbaidjan i Novaya Obstanovka v Oblasi Bezapasnosti na Yuhznom Kavkaze”, **Connection The Quarterly Journal**, KONNEKSCHNS, Konsortsiyum “Partnertsvo Radi Mira” Voennih Akademii i Institutov po İzuçeniyu Vaprosov Bezapasnosti, Cilt 1, No:3, Temmuz 2002, s. 24.

Organization For Security And Co-operation in Europe, **History And Background Of Confidence And Security Building Measures (CSBMs) In The OSCE**.

Özbay, F., **“Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya”**, Rapor No:15, Bilgesam.

Özbay, Ö., **Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya**, Ankara, Kafkas Derneği Yayınları, 1999.

Özgöker, U., **Uluslararası Siyasi, Askeri Ve Ekonomik Örgütler**, İstanbul, Der Yayınları, 2006.

Primakov, Y., **Rusyasız Dünya**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Prins, G., “Arms Control: Lessons Learned And The Future”, **Modelling And Analysis In Arms Control**, (Ed.) Rudolf Avenhaus, Reiner K. Huber, John D. Kettelle, Berlin, Springer –Verlag Heidelberg, 1986.

Riasanovsky, N.V., Steinberg, M.D., **Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2011.

Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, “Kursom Modernizatsii”, **O Dolge i Chesti Voinskoy v Armii Rossiiskoy**, Moskova, Voennoye İzdatelstvo, 2009.

Sander, O., **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2007.

Sander, O., **Türkiye'nin Dış Politikası, Türkiye ve Türk Dünyası**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1998.

Schulte, P., “Contribution by Mr. Paul Schulte in Panel 2: Future Conventional Arms Control in Europe”, **Developing a New Approach to Conventional Arms Control**, Viyana, 2013.

Sönmezoğlu, F., **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınevi, 2000.

Sönmezoğlu, F., **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

Spykman, N.J., **America's Strategy In World Politics The United States And The Balance Of Power**, New Brunswick, NJ, Transaction Publishers, 2007.

Spykman, N.J., **The Geography Of The Peace**, New York, Harcourt, Brace and Company, 1944.

SSCB Hükümeti, “Draft Treaty On General And Complete Disarmament Under Strict International Control And The Memorandum Of The Soviet Government On The Disarmament Negotiations In The Eighteen-Nation Committee (Submitted March 15, 1962)”, **No Arms-No Wars**, Moscow, Foreign Language Publishing House, 1962.

Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2013: Armaments, Disarmament and International Security Summary**, Oxford, Oxford University Press, 2013.

Stockholm International Peace and Research Institute, **SIPRI Yearbook 2012: Armaments, Disarmament and International Security Summary**, Oxford, Oxford University Press, 2012.

Şen, L., **Türkiye ve Güney Kafkasya Gerçeği, Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası**, Ankara, Ürün Yayınları, 2009.

Tavkul, U., **Kafkasya Gerçeği**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, "Avrupa'da Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ve Denetimi ile Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) Faaliyetleri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2014.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Uygulamaları**, Ankara, 2011.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Silahsızlanma, Silahların Kontrolü ile Güven Güvenlik Artırıcı Önlemler Kapsamındaki Andlaşma, Sözleşme ve Belgelerle İlgili TSK'da Uygulama ve Sorumluluklar**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 2001.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, **Silahsızlanma ve Silahların Kontrolü Alanındaki Gelişmeler**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1991.

Togan, Z.V., **Umumi Türk Tarihine Giriş, En Eski Devirlerden 16'ncı Asra Kadar**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2.baskı, 1970.

Uçarol, R., **Siyasi Tarih (1789-2012)**, İstanbul, Der Yayınları, 2013.

U.S. Department of State, **Compliance With The Treaty On Conventional Armed Forces In Europe Condition (5)(C) Report**, 2013.

U.S. Department of State, **Adherence To And Compliance With Arms Control, Nonproliferation, And Disarmament Agreements And Commitments**, 2010.

U.S. Department of State, **Adherence To And Compliance With Arms Control, Nonproliferation, And Disarmament Agreements And Commitments**, 2005.

Vernadsky, G., **Rusya Tarihi**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.

Vernadsky, G., **Moğollar Ve Ruslar**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2007.

Von Arx, P., **OSCE Magazine**, “Vienna Document 2011, Achievements And Prospects For Further Updates”, 2012, s. 9-10-11.

Windsor, P., “Observation Posts”, **First Steps To Disarmament**, Thames and Hudson, London, 1965, s. 85-86-87-88-89-90-91-92-93-94.

Elektronik Kaynaklar

A New Start For The Vienna Document (2013, Aralık 20) 11 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.osce.org/fsc/104041> adresinden alınmıştır.

Amerika Priznala Smert Dogovora Ob Obichnih Vooruzhennih Silah V Evrope (2011, Kasım 23) 04 Haziran 2014 tarihinde <http://rus.postimees.ee/644308/amerika-priznala-smert-dogovora-ob-obychnyh-vooruzhennyh-silah-v-evrope> adresinden alınmıştır.

Arms Control And Proliferation Profile: Russia (t.y.) 24 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.armscontrol.org/factsheets/russiaprofile> adresinden alınmıştır.

Cohen A., (2009, Şubat 6). Gruziya: Rossiya Planiruet Sozdat Tri Voenne Bazı v Abhazii, 16 Mays 2014 tarihinde

<http://russian.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav020609aru.shtml>

adresinden alınmıştır.

Deputat ot RPA: Rossiya Pastavila v Armeniyu 12 Gruzovih Samalyotov Vaennoy Tehniki i Razlichnih Vidov Booruzheniya (2013, Mayıs 22) 16 Mays 2014 tarihinde

<http://www.versia.am/deputat/> adresinden alınmıştır.

Dogovor Po Otkritomu Nebu (t.y.) 18 Temmuz 2014 tarihinde

<http://www.mid.ru/bdomp/ns->

[dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/8f15ac359b53be1cc325784e00340e9](http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/8f15ac359b53be1cc325784e00340e9)

[a!OpenDocument](#) adresinden alınmıştır.

Ermeni Generali: Azerbaycanın Silahlarının Yarısı Bize Kalacak (2014, Mayıs 29)

29 Mayıs 2014 tarihinde <http://oxu.az/world/26830> adresinden alınmıştır.

Flank Document Agreement (t.y.) 1 Haziran 2014 tarihinde

http://www.bits.de/NRANEU/docs/CFE/Flank_Document.htm adresinden alınmıştır.

Gotovitsya li Azerbaydzhan kı Agressii Protiv Armenii na Granitse s Nahchevanom?

Zayavleniya Ekspertov (2014, Nisan 17) 15 Mayıs 2014 tarihinde

[http://aspekty.net/2014/gotovitsya-li-azerbaydzhan-k-agressii-protiv-armenii-na-](http://aspekty.net/2014/gotovitsya-li-azerbaydzhan-k-agressii-protiv-armenii-na-granitse-s-nahichevanom-zayavleniya-ekspertov/)

[granitse-s-nahichevanom-zayavleniya-ekspertov/](http://aspekty.net/2014/gotovitsya-li-azerbaydzhan-k-agressii-protiv-armenii-na-granitse-s-nahichevanom-zayavleniya-ekspertov/) adresinden alınmıştır.

Harutyunyan S., (2013, Haziran 3) Advanced Russian Missiles Deployed In

Armenia, 16 Mayıs 2014 tarihinde

<http://www.azatutyun.am/content/article/25005647.html> adresinden alınmıştır.

Komu Nuzhno "Otkritoye Nebo" Nad Rossiey? (2014, Mayıs 24) 1 Haziran 2014

tarihinde <http://file-rr.ru/news/13834> adresinden alınmıştır.

Open Skies (t.y.) 1 Haziran 2014 tarihinde <http://www.dtra.mil/missions/ArmsControlVerification/OpenSkies.aspx> adresinden alınmıştır.

Rossiya Pakinut Yuzhny Kavkaz Lish v Rezultate Proigrannoy Kavkazkoy Vaini (2014, Mart 1) 20 Nisan 2014 tarihinde <http://aspekty.net/2014/rossiya-mozhet-pokinut-yuzhnyiy-kavkaz-lish-v-rezultate-proigrannoy-kavkazskoy-voynyi/> adresinden alınmıştır.

Security And Defense, Armenia In The International System Of Conventional Arms Control (t.y.) 17 Mayıs 2014 tarihinde <http://mfa.am/en/security/> adresinden alınmıştır.

Snetkov A., (2014, Şubat 26) Rossiya Na Kavkaze. 26 Nisan 2014 tarihinde <http://inosmi.ru/politic/20130226/206334396.html> adresinden alınmıştır.

Strategiya Natsionalnoy Bezopasnosti Rossiiskoy Federatsii Do 2020 Goda (2012, Mart 19) 17 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.belvpo.com/ru/8751.html> adresinden alınmıştır.

Strategiya Rossii Na Kavkaze: Neabhadimost Spetsialnoy Politiki Po Bolshomu Kavkazu. Pozitsiya Rossii Po Situatsii Vokrug Yuzhnoy Osetii (t.y.) 06 Nisan 2014 tarihinde http://www.igstab.ru/materials/black/LT_Caucasians.htm adresinden alınmıştır.

Tashkent Agreement (t.y.) 24 Mayıs 2014 tarihinde <http://dosfan.lib.uic.edu/acda/factshee/conwpn/tashkent.htm> adresinden alınmıştır.

Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) (t.y.) 11 Mayıs 2014 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati_agit_.tr.mfa adresinden alınmıştır.

Vienna Document of 2011 (VDOC11) (t.y.) 11 Mayıs 2014 tarihinde <http://dtirp.dtra.mil/tic/synopses/vdoc99.aspx> adresinden alınmıştır.

Voennaya Doktrina Rossiiskoy Federatsii (2012, Mart 19), 17 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.belvpo.com/ru/8746.html> adresinden alınmıştır.

Voyenny Ekspert: Azerbaydzhan Zanyat Demonstratsiey Silı (2014, Mart 20) 15 Mayıs 2014 tarihinde <http://aspekty.net/2014/voennyiy-ekspert-azerbaydzhan-zanyat-demonstratsiey-silyi/> adresinden alınmıştır.

Vstuplenie Rukovoditelya Delegatsii Rossii Na Peregovorah V Vene Po Voprosam Voennoy Bezopasnosti İ Kontrolya Nad Vooruzheniyami M.İ.Ulyanova Na Plenarnom Zasedanii Foruma OBSE Po Sotrudnichestvu V Oblasti Bezopasnosti 1 Oktyabrya 2008 Goda (2008, Ekim 8) 6 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/432569d800226387c32574dc003d73bf!OpenDocument> adresinden alınmıştır.

Yeni Rus Nükleer Denizaltısı “Aleksandr Nevski” Görevine Başladı (2013, Aralık 23) 17 Mayıs 2014 tarihinde <http://www.bugun.com.tr/son-dakika/rus-yeni-nukleer-denizaltisi--haberi/907995> adresinden alınmıştır.

Zayavlenie Ofitsialnovo Predstavitelya MID Rosii A.K.Lukashevicha V Svyazi S Resheniem Gruzii Po Dogovoru Po Otkritomu Nebu (2012, Nisan 16) 6 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.mid.ru/bdomp/ns-dvbr.nsf/6786f16f9aa1fc72432569ea0036120e/c32577ca00173dc0442579e20022c01d!OpenDocument> adresinden alınmıştır.

Resmi Evraklar

AGİT, **Istanbul Document 1999**, İstanbul, 1999

AGİT, **Vienna Document-1999**, 1999

AGİT, **Vienna Document-2011**, 2011

Avrupa Birliği, **EU Statement On Working Session III – Arms Control And Confidence- And Security-Building Measures**, PC.DEL/540/13, 2013

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, “Conventional arms control at the regional and subregional levels”, **Report of the Secretary-General**, A/68/133/Add.1, 2013

Delawie G., **2013 Annual Security Review Conference, Chairperson’s Report, Working Session III: Arms Control And Confidence- And Security-Building Measures**, PC.DEL/730/13, 2013

Delegation Of The Russian Federation To The Vienna Negotiations On Military Security And Arms Control, **Otveti Rosiisskoy Federatsii Ha Voprosnik Po Kodeksu Povedeniya, Kasayuschemusya Voенno-Politiçeskih Aspektov Besopasnosti**, FSC.EMI/94/13, 2013

Ermenistan Savunma Bakanlığı, **Strategiya Natsionalnoy Bezopasnosti Respubliki Armeniya**, Erivan, 2007

Ermenistan Savunma Bakanlığı, **Voennaya Doktrina Respubliki Armeniya**, Erivan, 2007

Grushko A., **Statement By Mr. Alexander Grushko, Deputy Minister For Foreign Affairs Of The Russian Federation, At The Opening Session Of The OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/547/08, 2008

Grushko A., **Statement By Mr. Alexander Grushko, Deputy Minister For Foreign Affairs Of The Russian Federation, At The Opening Session Of The OSCE Annual Security Review Conference, PC.DEL/596/07, 2007**

Gürcistan Delegasyonu, **Statement By The Delegation Of Georgia, FSC.JOUR/698, 2012**

Helsinki Final Act, Helsinki, 1975

Lavrov S., **Statement By Mr. Sergey Lavrov, Minister For Foreign Affairs Of The Russian Federation, At The Opening Session Of The OSCE Annual Security Review Conference, PC.DEL/480/09, 2009**

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1936

Organization for Security and Co-operation in Europe, **Decision On The OSCE Helsinki+40 Process, Ministerial Council, Dublin, 2012**

Ortak Danışma Grubu, **Decision 9/97, Decision Of The Joint Consultative Group On Modalities For UTLE On-Site Visits, JCG.DEC/9/97, 1997**

Ortak Danışma Grubu, **Decision No.12/97, Decision Of The Joint Consultative Group On The Lists Of Existing Types Of Conventional Armaments and Equipment, JCG.DEC/12/97, 1997**

Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü, **Written Contribution By The Secretariat Of The Collective Security Treaty Organization At The 2013 Annual Security Review Conference, PC.DEL/532/13, 2013**

Permanent Mission Of The Republic Of Azerbaijan To The OSCE, **Reply By The Delegation Of Azerbaijan To The Delegation Of Armenia, PC.DEL/729/11, 2011**

Permanent Mission Of The Republic Of Azerbaijan To The OSCE, **Statement By The Delegation Of The Republic Of Azerbaijan At The Working Session II Of The 2011 Annual Security Review Conference**, PC.DEL/705/11, 2011

Permanent Mission Of The Republic Of Azerbaijan To The OSCE, **Statement Of The Delegation Of The Republic Of Azerbaijan At The Opening Session Of The 2012 Annual Security Review Conference**, PC.DEL/634/12, 2012

Popowski M., **Towards Helsinki +40**, PC.DEL/529/13/Rev.1, 2013

Rusya Federasyonu Delegasyonu, **Proposal For A Draft FSC Vienna Document Plus Decision On Increasing Of The Duration Of Inspections And Evaluation Visits**, FSC.DEL/9/14, 2014

Rusya Federasyonu Delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/566, Annex 3, 2008

Rusya Federasyonu Delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**", FSC.JOUR/566, Annex 6, 2008

Rusya Federasyonu Delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**", FSC.JOUR/695, Annex 4, 2012

Rusya Federasyonu Delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/730, 2013

Rusya Federasyonu Delegasyonu, **Statement By The Delegation Of The Russian Federation**, FSC.JOUR/729, 2013

Rusya Federasyonu Delegasyonu, **Proposal For A Draft FSC Vienna Document Plus Decision On Increasing The Size Of Inspection And Evaluation Teams**, FSC.DEL/8/14, 2014

Rusya Federasyonu Hükümeti, **Konseptsiya Vneshney Politiki Rossiiskoy Federatsii**, Moskova, 2013

Treaty On Conventional Armed Forces In Europe, 1990

Ulyanov M., **Statement By Mr. Mikhail Ulyanov, Head Of The Delegation Of The Russian Federation To The Vienna Talks On Military Security And Arms Control, At The 2008 OSCE Annual Security Review Conference**, PC.DEL/557/08/Corr.1, 2008

Görüşmeler

Ermenistan Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 29 Ekim 2013 tarihinde Ermenistan'da yapılan konuşma.

Gürcistan Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 16 Nisan 2014 tarihinde Gürcistan'da yapılan görüşme.

Rusya Federasyonu Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 6 Mayıs 2014 tarihinde yapılan konuşma.

Ukrayna Doğrulama Merkezinde görevli bir personel ile 25 Haziran 2014 tarihinde Ukrayna'da yapılan konuşma.

EKLER

Ek-1: AKKA ile Uyarlanmış AKKA arasındaki farklar

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
Blok yapısı mantığıyla oluşturulmuştur. (NATO-Eski Varşova Paketi)	Blok yapısı ortadan kaldırılmıştır.	AKKA Anlaşmasına üyelik 30 ülke ile sınırlandırılmıştır. Uyarlanmış AKKA'ya ise 56 AGİT üyesi katılabilir. NATO üyesi olup ancak AKKA'ya taraf olmayan ülkelere söz konusu Anlaşmaya giriş imkanı sağlanmaktadır. (Litvanya, Letonya, Estonya, Slovenya)
Taraf devletler kendi Denetime Tabi Birim (DTB) sayısının %15'i kadar denetim kabul etmek zorundadır.	Taraf devletler kendi DTB sayısının %20'si kadar denetim kabul etmele yükümlüdür.	Türkiye'nin 2007 yılı DTB sayısı 103'dür. Orandaki %5'lik değişim Türkiye'ye 5 ilave denetim daha kabul etme yükümlülüğü getirmektedir. Mevcut denetim kabul etme yükümlülüğümüz 15'dir. $(103 * 0,15 = 15)$ $(103 * 0,20 = 20)$
Denetim masrafları denetlenen taraf devlet tarafından karşılanmaktadır.	Denetlemeyi kabul eden devletin, denetim kotasının %75'lik kısmının masraflarını kendisi tarafından karşılamasını, %25'lik kısmının ise denetleyen ülke tarafından karşılanmasını öngörmektedir.	Ödemelerin şekli Ortak Danışma Grubu (ODG) tarafından kararlaştırılacaktır. Konu ile ilgili oluşturulan Çalışma Grubu müzakerelere devam etmektedir. Türkiye 2006 verilerine göre 15 denetimin masraflarını kendisi karşılayacak, ilave 5 denetimin masrafları ise denetleyen ülke tarafından karşılanacaktır. II nci Kısım, 13 üncü Md.

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
—	Yeni bir denetim şekli olarak Anlaşmaya giren “Belirlenmiş Alan Denetimi”nde “masraflar denetlenen taraf devlet tarafından karşılanacaktır” ibaresi konmuştur.	II nci Kısım, 14’üncü Md.
—	Rusya Federasyonunun kanat bölgesinde normal pasif kotalarına ilave olarak 10 ilave yerinde denetim kabul etmek zorunda olacağına dair bir hüküm konmuştur. Denetimin masrafları denetleyen taraf devlet tarafından karşılanacaktır.	II nci Kısım, 15’inci Md.

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
—	Ukrayna'nın; Odessa bölgesinde, normal pasif kotalarına ilave olarak 1 ilave yerinde denetim kabul etmek zorunda olacağına dair bir hüküm konmuştur. Denetimin masrafları denetleyen taraf devlet tarafından karşılanacaktır.	II nci Kısım, 16'ncı Md.
“Denetim Niyet Bildirimi” mesajında masrafların ödenmesi ile ilgili hiçbir hüküm bulunmamaktadır.	Denetim yapacak olan devletin göndereceği “Denetim Niyet Bildirimi” formatına, denetim masraflarının denetleyen ülke tarafından ödenip ödenmeyeceği hususu ilave edilmiştir.	“Denetim Niyet Bildirimi” mesajında masrafların ödenmesi ile ilgili hiçbir hüküm bulunmamaktadır. IV' ncü Kısım, 2 inci Md. (j) bendi
Konvansiyonel Silahlar bölgesel tavanlar konularak konuşlanmıştır.	Bir Taraf Devletin, uygulama alanı içerisindeki toplam Anlaşmayla Sınırlanmış Silah Araç (ASSA)'larını kontrol etmeyi amaçlayan Ulusal Tavan (UT) ve kendi sınırları içerisindeki ASSA'larını kontrol etmeyi amaçlayan Ülkesel Tavan (ÜT) tabirleri Anlaşmaya dahil edilmiştir.	Ulusal Tavan: Anlaşmaya taraf devletin uygulama alanı içerisinde kendisinin sahip olabileceği tüm Konvansiyonel Silahlı Kuvvetleri kapsamaktadır. Ulusal Tavan Terimi; Tank, ZMA ve ZMA alt kategorileri (ZPA, ZPMA ve AZMA), Top, Savaş Uçağı ve Taarruz Helikopterlerini kapsamaktadır. Ülkesel Tavan: Anlaşmaya taraf bir ülkenin, ülke sınırları içerisinde bulunan kendisine ait ve yabancı kuvvetlere ait olanlar da dahil olmak üzere tüm Konvansiyonel Silahlı Kuvvetleri kapsamaktadır. Her taraf devlet: Tank, ZMA ve Top miktarlarını sınırlayan bir ülkesel tavana sahip olacaktır. Ülkesel Tavan terimi; Tank, ZMA ve Top'u kapsamaktadır.

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
Bildirim Rejimi	Bildirim Rejimi daha şeffaf hale getirilmiştir. Faaliyetlerin daha detaylı ve daha sık bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir.	Yürürlükteki AKKA'da Bilgi Değişim Protokolü (BDP) gereği kullanılan 43 adet bildirim formuna karşılık Uyarlanmış AKKA, Bilgi Değişim Protokolü faaliyetlerin bildirilmesi için 96 adet bildirim formunun kullanılmasını öngörmektedir.
Taraf devletler Bilgi Değişim Kitabı Çizelge II'de kendilerine ait silah/araçların toplam sayılarını bildirmektedirler.	Uyarlanmış AKKA'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Taraf Devletler kendi bilgi değişim verileri içerisinde kendilerinden başka taraf devletlerin teçhizatı hakkında da bilgi vermek zorunda kalacaklardır. Bilgi Değişim Kitabı Çizelge II'de, Ulusal Tavanlar içerisine giren tüm taraf devletlere ait teçhizata ilişkin bilgiler verilecektir.	BDP, Bölüm II
ASSA kategorilerinin her birindeki toplam mevcutlar ile ilgili bilgiler verilmektedir.	Yürürlükteki protokole göre bildirim zorunluluğu bulunan (ASSA)'ların her birindeki mevcutların toplam sayıları ve her tip itibarıyla sayılarına; zırhlı araca monteli köprüler, iç güvenlik birliklerindeki Zırhlı Personel Muharebe Araçları (ZPMA), hizmet dışı bırakılmış ve imha edilmeyi bekleyen muharebe tankları, Zırhlı Muharebe Araçları (ZMA), topçu silahları, savaş uçakları ve taarruz helikopterleri ve Mİ-24R ve Mİ-24K helikopterlerinin toplam sayıları eklenmiştir.	BDP, Bölüm II

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
Pasif denetim kotasının bildirilmesi 15-31 Mayıs 1996 tarihleri arasında yapılan 1'inci Gözden Geçirme Konferansı (GGK) alınan kararlar içerisinde bulunmaktaydı.	Pasif denetim kotasının bildirilmesi Anlaşma hükmü haline getirilmiştir.	BDP, Bölüm IV
Her Beyan Edilmiş Mevki (BEM)'ye bağlı en az bir adet hava alanı bildirilmesi zorunludur.	Her BEM'e bağlı en az bir adet ticari hava alanı bildirilmesi zorunlu hale getirilmiştir.	Denetim Protokolü, Bölüm III, Paragraf 10
Rusya Federasyonunun kanat bölgeleri ile ilgili olarak her yılın 01 Temmuz tarihinden geçerli olmak üzere bilgi değişimi yapması 15-31 Mayıs 1996 tarihleri arasında yapılan 1'inci GGK'nda alınan kararlar içerisinde bulunmaktaydı.	Bahsedilen 1'inci GGK kararı Anlaşma hükmü haline getirilmiştir.	BDP, Bölüm VII

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
<p>Herhangi bir DTB'nin; isim değişikliği, kapanışı, yeni açılması ve yer değiştirmesi 42 gün önceden bildirilmesi 15-31 Mayıs 1996 tarihleri arasında yapılan 1'inci GGK'nda alınan kararlar içerisinde bulunmaktaydı.</p>	<p>Bahsedilen 1'inci GGK kararı Anlaşma hükmü haline getirilmiştir.</p>	<p>BDP, Bölüm VIII</p>

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
Bir birlikte meydana gelen %10 ve daha fazla miktardaki kalıcı ASSA değişiklikleri beş gün içerisinde bildirilir.	Bir birlikte meydana gelen %10 ve daha fazla miktardaki kalıcı ASSA değişiklikleri beş iş günü içerisinde bildirilecektir.	Bildirim ve Bilgi Değişim Protokolü (BDP), Bölüm VIII Söz konusu bildirim yapılması için müt olarak verilen "beş gün" ün "beş iş günü" olarak anlaşılması gerektiği 1'inci GGK kararı iken Anlaşma hükmü haline getirilmiştir.
—	Yıllık Bilgi Değişimlerinde uygulama alanı içerisinde bildirilen fakat 1 Ocak tarihi itibarıyla gerçek yerlerinde olmayan muharebe tankları, zırhlı muharebe araçları ve topçu silahları ile yıllık bilgi değişimlerinde uygulama alanı içerisinde gösterilmediği halde 1 Ocak tarihi itibarıyla uygulama alanı içerisine girmiş olan muharebe tankları, zırhlı muharebe araçları ve topçu silahları hakkında 1 Ocak tarihinden geçerli olmak üzere her yılın 21 Ocak tarihinde bilgi verilecektir.	Bildirim ve Bilgi Değişim Protokolü (BDP), Bölüm IX

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
<p>Önceki 12 ay içerisinde hizmete giren ve hizmetten çıkan ASSA'ların toplam sayıları ve tipleri hakkında bilgi verilir.</p>	<p>Her yıl yapılacak yıllık bilgi değişimleri sırasında, önceki 12 ay süresince uygulama alanı içerisindeki konvansiyonel kuvvetlerin hizmetine giren ASSA'ların sayıları ve tipleri hakkında toplu bilgi ve yeni üretim, ithalat, uygulama alanı dışından transfer, iç güvenlik kuvvetlerinden devralma dahil olmak üzere ancak bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla, kaynakları hakkında bilgi verilecektir.</p> <p>Önceki 12 ay süresinde konvansiyonel silahlı kuvvetlerin hizmetinden çıkanlar; son olarak bildirilmiş olan yerleri ve hizmet dışı bırakma, iç güvenlik kuvvetlerine devir, ihracat için bekletme, imha/dönüştürme yoluyla elden çıkarma, uygulama alanından çekme dahil ancak bunlarla sınırlı kalmadan sayı ve tipleri hakkında bilgiler verilecektir.</p>	<p>BDP, Bölüm X</p>

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
—	<p>Önceki 12 ay süresinde “hizmet dışı bırakılmış ve elden çıkarılmayı bekleyen” kategorisinden geri çekilenler ve iç güvenlik kuvvetlerine yeniden tahsis etme, ihraç için bekletilen kategorisine yerleştirme, yeniden hizmete alma, imha dönüştürme yoluyla elden çıkarma, uygulama alanından çekme dahil olmak üzere ancak bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla akıbetleri sayı ve tipleri hakkında bilgi verilecektir.</p>	BDP, Bölüm X
—	<p>Bir ülkede konuşlu bulunan yerli ve yabancı ASSA’ların mevcut durumu hakkında üçer aylık periyotlarla bilgi verilecektir.</p> <p>ÜT’lar çerçevesinde; üçer aylık periyotlarla, (31 Ocak, 30 Nisan, 31 Temmuz, 31 Kasım) ülkede bulunan yerli ve yabancı tank, top ve ZMA’ların,</p> <p>UT’lar çerçevesinde; üçer aylık periyotlarla, (31 Ocak, 30 Nisan, 31 Temmuz, 31 Kasım) ülkede bulunan yerli ve yabancı tank, top, ZMA, savaş uçakları ve taarruz helikopterlerinin bildirimini öngörülmüştür.</p>	BDP, Bölüm XIII-XIV

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
—	Her taraf devletin üç aylık bildirimlerinde bildirdiği muharebe tankları sayısında 30, zırhlı muharebe araçları sayısında 30 ve topçu silahları sayısında 10 ve daha fazla miktarda değişiklik olduğunda bu bilgi tüm taraf devletlere en geç beş işgünü içinde verilecektir	BDP, Bölüm XV
—	Her taraf devletin üç aylık bildirimlerinde bildirdiği muharebe toplam savaş uçağı ve taarruz helikopteri sayılarındaki değişiklikler 18 savaş uçağı veya 18 taarruz helikopteri seviyelerine ulaştığında en geç beş işgünü içerisinde bildirim yayımlanacaktır.	BDP, Bölüm XVI
—	Uygulama alanında toprağı bulunan her taraf devlet, muharebe tankları, zırhlı muharebe araçları ve topçu silahlarındaki ulusal mevcutları ile bu kategorilerdeki ülkesel tavanları arasındaki boşluğun diğer bir taraf devletin kullanımına verdiği bölümü hakkında diğer tüm taraf devletlere bildirimde bulunacaktır	BDP, Bölüm XVII

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
—	<p>ÜT'ler yalnızca askeri tatbikatlar ve geçici konuşlandırma sebebiyle aşılabilir,</p> <p>Taraf Devletler, ÜT'lerin üzerinde konuşlandırmalar gerektiren faaliyetler düzenleme veya bunlara ev sahipliği yapma hakkına sahip olacaklarından dolayı, bu amaca yönelik olarak ÜT Protokolünün ilgili hükümlerinde aksi belirtilmedikçe, 153 muharebe tankı, 241 zırhlı muharebe aracı ve 140 topçu silahından fazla olmamak kaydıyla aşabilirler. Bunu gerektirecek bir tatbikatın yapılması durumunda 42 gün önceden bildirim yapılması gerekmektedir.</p> <p>Bir ÜT'nin veya ülkesel alt tavanın aşıldığı tarihten itibaren en geç 21 gün içinde geçici konuşlandırmayla ilgili bilgilerin verilmesi gerekmektedir.</p> <p>Barışı destekleme operasyonları için herhangi bir sayı sınırlaması ve denetim rejimi bulunmamaktadır.</p>	BDP, Bölüm XVIII
—	Zırhlı ambulanslar Anlaşma tavanlarına dahil olmamakla birlikte, bu teçhizata sahip taraf devletler 15 Aralık tarihinde yapılacak yıllık bilgi değişimlerinde, bu teçhizatın toplam sayısı ile 18'den fazla bulunduğu yerler hakkında bilgileri vereceklerdir.	BDP, Bölüm XIX

AKKA	UYARLANMIŞ AKKA	AÇIKLAMALAR
—	<p>Barişi koruma hareketini desteklemek amacıyla Anlaşmaya taraf bir diğer devletin topraklarında muharebe tankı, zırhlı muharebe aracı, ve topçu silahı konuşlandıran her taraf devlet, muharebe tanklarını, zırhlı muharebe araçlarını ve topçu silahlarını konuşlandırmaya başladıktan en geç beş gün sonra, görev yönergesi, hareketin süresi ve tanımı, harekate katılan teçhizatın toplam sayıları ile bunların hangi komuta yetkisi altında buldukları, geçerli olduğu taktirde, denetime tabi olan birimler ve bunların esasen bağlı buldukları komuta birimleri ve bu teçhizatın uygulama alanı içerisinde konuşlandırılması hedeflenen yer hakkında bilgiler verilecektir.</p> <p>Harekatın bitimine kadar her 90 günde bir güncelleştirme bildirimini çekilecektir.</p>	BDP, Bölüm XX
Doğrulama Rejimi	Doğrulama Rejimi daha etkin hale getirilmiştir. Faaliyetlerin daha detaylı ve daha sık izlenmesi imkanı yaratılmıştır.	Uyarlanmış AKKA ile mevcut denetimlere ilave olarak Belirlenmiş Alan ve Yerde İmha Etme denetimleri getirilmiştir. Rusya Federasyonunun normal pasif kotalarına ilave olarak 10, Ukrayna'nın ise 1 ilave yerinde denetim kabul etmek zorunda olacağına dair bir hüküm konmuştur.

Kaynak: AKKA ve Uyarlanmış AKKA

Ek-2: Viyana Belgesi-1999 ile Viyana Belgesi-2011 arasındaki farklar

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
Viyana Belgesi 1999 Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemlere İlişkin Müzakereler	Viyana Belgesi 2011 Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler	
<p>XII. Nihai Hükümler</p> <p>-AGİT İletişim Ağı</p> <p>-Diğer Hükümler</p> <p>-Uygulama</p>	<p>XII. Nihai Hükümler</p> <p>-Viyana Belgesinin Güncellenmesi</p> <p>-AGİT İletişim Ağı</p> <p>-Diğer Hükümler</p> <p>-Uygulama</p>	<p>Viyana Belgesinin Güncellenmesi bölümü eklenmiştir.</p>
<p>(1) AGİT'e taraf devletler olan Arnavutluk, Andorra, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Beyaz Rusya Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Vatikan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Monako, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Makedonya, Türkiye, Türkmenistan,</p>	<p>(1) AGİT'e taraf devletler olan Arnavutluk, Andorra, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Beyaz Rusya Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Vatikan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Monako, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Makedonya, Türkiye, Türkmenistan,</p>	<p>Yugoslavya çıkarılmış Sırbistan ve Karadağ eklenmiştir.</p>

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>Ukrayna, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Özbekistan ve Yugoslavya temsilcileri AGİT Madrid, Viyana ve Helsinki İzleme Toplantıları sonuç belgelerinde yer alan Avrupa'da Güven ve Güvenlik Artırıcı (GGAÖ) ve Silahsızlanma Konferansına ilişkin hükümler uyarınca Viyana'da toplanmışlardır.</p> <p>(2) Müzakereler 1989'dan 1999'a kadar sürmüştür.</p> <p>(3) Taraf devletler Avrupa'da GGAÖ ve Silahsızlanma Konferansının amacının devletlerin karşılıklı ilişkilerinde ve genel olarak uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmama veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama görevlerine etkinlik ve anlam kazandırmak üzere güven ve güvenliğin güçlendirilmesinde ve</p>	<p>Ukrayna, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Özbekistan temsilcileri Avrupa'da Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) belgesini kabul etmişlerdir.</p> <p>(2) Taraf devletler Avrupa'da GGAÖ ve Silahsızlanma Konferansının amacının Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Madrid, Viyana ve Helsinki İzleme Toplantıları sonuç belgeleriyle başlatılan devletlerin karşılıklı ilişkilerinde ve genel olarak uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmama veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmama görevlerine etkinlik ve anlam kazandırmak üzere güven ve güvenliğin güçlendirilmesinde ve</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>silahsızlanmanın gerçekleştirilmesinde ilerleme sağlamaya yönelik yeni, etkili ve somut eylemlerin Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansıyla başlatılan çok taraflı sürecin özlü ve ayrılmaz parçası olarak kademeli biçimde ele alınması olduğunu anmışlardır.</p> <p>(4) Taraf devletler işbu belge ile kabul edilen ve Madrid, Viyana ve Helsinki AGİK İzleme Toplantıları görev yönergeleriyle uyumlu olan karşılıklı olarak birbirini tamamlayıcı GGAÖ'lerin kapsamı ve niteliği itibarıyla ve uygulamaya konulmalarıyla taraf devletler arasında güven ve güvenliğin güçlendirilmesine hizmet edeceğini onaylamıştır.</p> <p>(5) Taraf devletler Stokholm Belgesinin (9)'uncu ile (27)'nci paragrafları arasındaki yer alan kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan veya kuvvet kullanmaktan kaçınmaya ilişkin bildirgeyi anmışlar ve söz konusu bildirgenin Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası ışığında geçerliliğini koruduğunu vurgulamışlardır.</p>	<p>silahsızlanmanın gerçekleştirilmesinde ilerleme sağlamaya yönelik yeni, etkili ve somut eylemlerin Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansıyla başlatılan çok taraflı sürecin özlü ve ayrılmaz parçası olarak kademeli biçimde ele alınması olduğunu anmışlardır.</p> <p>(3) Taraf devletler Stokholm Belgesinin (9)'uncu ile (27)'nci paragrafları arasındaki yer alan kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan veya kuvvet kullanmaktan kaçınmaya ilişkin bildirgeyi anmışlar ve söz konusu bildirgenin Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası ışığında geçerliliğini koruduğunu vurgulayarak 1999 İstanbul Zirvesinde onaylamışlardır.</p> <p>(4) Taraf devletler Yeni Bir Avrupa İçin Kasım 1990 Paris Yasası ve 1992 Helsinki Belgesinde yer alan acil eylem programı ve silahların kontrolünün temeli olarak kabul edilen 1996 Lizbon Zirvesi uyarınca aynı görev yönergesi altında GGAÖ müzakerelerini sürdürmüşlerdir.</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>(6) Taraf devletler 1986 Stokholm Konferansı Belgesinde yer alan GGAÖ'lerin üzerine bina edilen ve bunlara ilaveler getiren 1990 Viyana Belgesi'ni 17 Kasım 1990 tarihinde kabul etmişlerdir. Taraf devletler 1990 Viyana Belgesinde yer alan GGAÖ'lerin üzerine bina edilen ve bunlara ilaveler getiren 1992 Viyana Belgesini 4 Mart 1992 tarihinde kabul etmişlerdir. 28 Kasım 1994 tarihinde de taraf devletler benzer şekilde 1994 Viyana Belgesini kabul etmişlerdir.</p> <p>(7) Taraf devletler Yeni Bir Avrupa İçin Kasım 1990 Paris Yasası ve 1992 Helsinki Belgesinde yer alan acil eylem programı uyarınca aynı görev yönergesi altında GGAÖ müzakerelerini sürdürmüşler ve bir dizi yeni GGAÖ'leri daha önce kabul edilen önlemlerle bir araya getiren işbu belgeyi kabul etmişlerdir.</p> <p>(8) Taraf devletler aşağıdaki hususları kabul etmişlerdir.</p>	<p>(5) Taraf devletler 1986 Stokholm Konferansı Belgesinde yer alan GGAÖ'lerin üzerine bina edilen ve bunlara ilaveler getiren 1990 Viyana Belgesi'ni 17 Kasım 1990 tarihinde kabul etmişlerdir. Taraf devletler 1990 Viyana Belgesinde yer alan GGAÖ'lerin üzerine bina edilen ve bunlara ilaveler getiren 1992 Viyana Belgesini 4 Mart 1992 tarihinde kabul etmişlerdir. 28 Kasım 1994 tarihinde de taraf devletler benzer şekilde 1994 Viyana Belgesini kabul etmişlerdir. Taraf devletler 16 Kasım 1999 tarihli İstanbul Zirvesinde GGAÖ'lerin yeni şeklini onaylamışlardır.</p> <p>(6) Taraf devletler 16/09 Bakanlar Konseyi Kararına çağrı yapmışlar ve 2009 yılı Atina Zirvesinde Güvenlik İşbirliği Forumu kararına vurgu yaparak AGİT'in askeri politik yönünün güçlendirilmesi için yöntemler/yollar bulunması, Viyana Belgesi 1999 da dahil olmak üzere silahların kontrolüne ve GGAÖ'lere özel önem vererek Güvenlik İşbirliği Forumunun 2010 yılı güncelleme konulu 1/10 kararı ile ve 2010 yılı Astana Ortak Zirvesinde silahların kontrolü ve GGAÖ rejimlerinin öneminin</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	<p>yeniden vurgulanmasına, güncellenmesine ve modern hale getirilmesine ve Viyana Belgesinin güncellenmesinin beklendiğine işaret edildiği üzere 2011 yılından başlamak kaydıyla Viyana Belgesinin her beş yılda bir defa veya daha sık gözden geçirilerek yeniden yayımlanmasını kabul etmişlerdir.</p> <p>(7) taraf devletler mevcut belgede kabul edilen ilave GGAÖ'lerin konuları, yapıları ve uygulamaları ile aralarındaki güven ve güvenliği güçlendirmeye hizmet edeceğini kabul etmişlerdir.</p> <p>(8) Teknik sebeplerden dolayı boş bırakılmıştır.</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
(10.2.3) Kesin coğrafi terimler ve/veya coğrafi koordinatlar belirtilmek suretiyle karargahlarının normal barış zamanı konuşlandırma yeri;	(10.2.3) Kesin coğrafi terimler ve 10 saniye doğrulukla coğrafi koordinatlar belirtilmek suretiyle karargahlarının normal barış zamanı konuşlandırma yeri;	10 saniye doğrulukla ifadesi eklenmiştir.
(10.5.3) Birliğin konuşlandırılmış olduğu hava üssü veya askeri havaalanının adı da belirtilmek suretiyle birliğin normal barış zamanı konuşlandırma yeri ve aşağıda belirtilen hususlarla ilgili bilgiler; (10.5.3.2) Kesin coğrafi terimler ve/veya coğrafi koordinatlar belirtmek suretiyle yeri;	(10.5.3) Kesin coğrafi terimler ve 10 saniye doğrulukla coğrafi koordinatlar belirtilmek suretiyle karargahlarının normal barış zamanı konuşlandırma yeri; (10.5.3.2) Kesin coğrafi terimler belirtmek suretiyle yeri ve 10 saniye doğrulukla coğrafi koordinatları;	10 saniye doğrulukla ifadesi eklenmiştir.

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>HAVA ÜSSÜ ZİYARETLERİ</p> <p>(19) (10)'uncu paragrafta belirtilen muharip hava birliklerine sahip her taraf devlet, söz konusu birliklerin konuşlandırılmış olduğu normal barış zamanı hava üslerinden birinde, uçuş öncesi hazırlıklar dahil olmak üzere, hava üssünün faaliyetlerini izlemeleri, hava sortilerinin yaklaşık sayısı hakkında ve icra edilmekte olan görevlerin mahiyeti hakkında fikir edinebilmeleri amacıyla, tüm diğer katılımcı devletlerin temsilcileri için ziyaretler düzenleyecektir.</p>	<p>HAVA ÜSSÜ ZİYARETLERİ</p> <p>(10)'uncu paragrafta belirtilen, savaş uçağı bulunan barış zamanı muharip hava birliğinden, sadece bir hava birliğine sahip olan ve geçmiş beş yıllık dönem içerisinde söz konusu üsse ziyaret düzenlemiş olan taraf devletler, şeffaflığı katkı sağlamak amacıyla, müteakip ziyareti (10)'uncu paragrafta belirtilmeyen genel maksat taarruz veya özel taarruz helikopteri bulunan başka bir askeri üsse planlayabilirler. (10)'uncu paragrafta belirtilen savaş uçağı bulunan sadece bir barış zamanı muharip hava birliğinde önemli değişiklik olması veya son ziyaretten bu yana yeni uçak tiplerinin kullanıma girmesi durumunda müteakip beş yıllık dönem içerisinde planlanacak ziyaret için bu birliğe öncelik verilebilir. (10)'uncu paragrafta belirtilen hava birliklerine sahip olmayan taraf devletlerin genel maksat taarruz helikopteri veya özel taarruz helikopteri bulunan bir askeri üsse ziyaret planlamaları gerekmemektedir.</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>(31) Askeri kuvvetlere ilişkin bilgiler bölümündeki hükümlerde belirlenen ana araç ve silah sistemlerinin yeni tiplerini uygulama alanı içindeki askeri kuvvetlerinde konuşlandıran ilk taraf devlet bütün diğer taraf devletlerin temsilcileri için ilk fırsatta yeni tip araç ve silahın konuşlandırılmasından itibaren bir yılı geçmemek ve bu belgenin öngördüğü faaliyetlerle birleştirilebilecek şekilde bir tanıtım gösterisi düzenleyecektir,</p>	<p>(31) Askeri kuvvetlere ilişkin bilgiler bölümündeki hükümlerde belirlenen ana araç ve silah sistemlerinin yeni tiplerini uygulama alanı içindeki askeri kuvvetlerinde konuşlandıran ilk taraf devlet bütün diğer taraf devletlerin temsilcileri için ilk fırsatta yeni tip araç ve silahın konuşlandırılmasından itibaren bir yılı geçmemek ve bu belgenin öngördüğü faaliyetlerle birleştirilebilecek şekilde bir tanıtım gösterisi düzenleyecektir. İstisnai olarak diğer faaliyetlerle birleşmesini kolaylaştırmak maksadıyla taraf devletler silah tanıtım gösterisini yeni tip araç ve silahın askeri birliklere konuşlandırılmasından önce veya konuşlandırmanın herhangi bir safhasında düzenleyebilirler.</p>	
<p>(61) ... (151)'inci ve (152)'nci paragraflarda</p>	<p>(61) ... (153)'üncü ve (154)'üncü paragraflarda</p>	<p>(151) ve (152)'nci paragrafların (153) ve (154)'üncü paragraflar olmalarından dolayı değişiklik yapılmış, içerikte herhangi bir değişiklik olmamıştır.</p>

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
(75) Herhangi bir taraf devlet diğer bir taraf devletin GGAÖ uygulama alanı içinde denetim talebinde bulunabilecektir.	(75) Herhangi bir taraf devlet diğer bir taraf devletin GGAÖ uygulama alanı içinde denetim talebinde bulunabilecektir. Denetleyen taraf devlet tarafından belirlenen süre içerisinde denetimin yapılması hakkına engel olunmaması için taraf devletler denetim taleplerini hazırlarken denetimi kabul eden taraf devlet yıllık bilgi değişiminde beyan edilen resmi ve dini tatil günlerini göz önüne alacaklardır.	Resmi ve dini tatil günleri göz önüne alınarak denetim planlanması hususu ilave edilmiştir.

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>(98) Denetleyicilerin kabul eden devletin askeri temsilcilerinden kararlaştırılmış zamanlarda brifingler talep etme ve alma hakları olacaktır. Denetleyicilerin talebi üzerine söz konusu brifingler belirlenmiş alanda bulunan teşkil veya birliklerin komutanları tarafından verilecektir. Kabul eden devletin brifingler konusundaki önerileri dikkate alınacaktır.</p>	<p>(98) Denetleyicilerin kabul eden devletin askeri temsilcilerinden kararlaştırılmış zamanlarda brifingler talep etme ve alma hakları olacaktır. Denetleyicilerin talebi üzerine söz konusu brifingler belirlenmiş alanda bulunan teşkil veya birliklerin komutanları tarafından verilecektir. Kabul eden devletin brifingler konusundaki önerileri dikkate alınacaktır. Kabul eden devletin veya Belirlenmiş Alan içerisinde konuşlu birlik veya teşkili bulunan diğer taraf devletlerin askeri temsilcileri ve birlik veya teşkillerin komutanları veya komutan vekilleri tarafından verilecek brifingde diğer bilgilerin yanında aşağıdaki sıralanan bilgiler bulunacaktır:</p>	<p>Taraf devletlerin farklı uygulamalarına engel olmak maksadıyla brifingin Belirlenmiş Alan içerisinde konuşlu birlik veya teşkillerin komutanları veya komutan vekilleri tarafından verilmesi konusu standart hale getirilmiştir.</p>

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	<p>(98.1) 1. Belirlenmiş Alan içerisinde konuşlu birlik veya teşkiller hakkında genel brifing:</p> <p>(98.1.1) Belirlenmiş Alanın gösterilmesi ve tanımlanması</p> <p>(98.1.2) Birlik veya teşkillerin resmi isimleri</p> <p>(98.1.3) Birlik veya teşkillerin barış zamanında karargahlarının konuşlu oldukları yerlerin coğrafi koordinatlarıyla gösterilmesi</p> <p>(98.1.4) Beyan edilen birlik veya teşkillerin komuta bağlantısının gösterilmesi</p> <p>(98.1.5) Birlik veya teşkillerin barış zamanı personel kadrosu ile her bir kategori ana silah ve teçhizat sistemlerinin sayısı</p> <p>(98.1.6) Belirlenmiş Alanın içerisinde bulunan eğitim alanları ve atış poligonları</p>	<p>Taraf devletlerin farklı uygulamalarına engel olmak maksadıyla uygulamada olan ancak belgenin metninde yer almayan brifing standart hale getirilmiştir.</p>

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	<p>(98.1.7) Birlik veya teşkillerin devam eden faaliyetleri. Devam eden askeri bir faaliyet (tatbikat) olması durumunda;</p> <p>(98.1.7.1) Faaliyetin ismi</p> <p>(98.1.7.2) Faaliyete katılan askeri birlik veya teşkillerin resmi isimleri</p> <p>(98.1.7.3) Faaliyete katılan personel mevcudu ile her bir kategori ana silah ve teçhizat sistemlerinin sayısı</p> <p>(98.1.7.4) Faaliyetin icra edildiği yer</p> <p>(98.1.7.5) Faaliyetin hangi safhasının icra edildiği</p> <p>(98.1.7.6) Faaliyet için öngörülen süre</p> <p>(98.1.8) Gönüllülük esasına göre diğer gerekli bilgiler</p> <p>(98.2) 2. Paragraf (98) uyarınca Belirlenmiş Alan içerisinde bulunan birlik veya teşkillerin komutanları veya komutan vekillerinden talep edildiği takdirde verilecek brifingde aşağıdaki sıralanan bilgiler bulunabilir.</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	<p>(98.2.1) Birlik veya teşkillerin resmi isimleri</p> <p>(98.2.2) Birlik veya teşkillerin barış zamanında karargahlarının konuşlu oldukları yerlerin coğrafi koordinatlarıyla gösterilmesi</p> <p>(98.2.3) Birlik veya teşkillerin komuta bağlantılarının gösterilmesi</p> <p>(98.2.4) Birlik veya teşkillerin barış zamanı personel kadrosu ile her bir kategori ana silah ve teçhizat sistemlerinin sayısı</p> <p>(98.2.5) Belirlenmiş Alan içerisinde bulunan birlik veya teşkillere ait eğitim alanları ve atış poligonları</p> <p>(98.2.6) Birlik veya teşkillerin devam eden faaliyetleri. Devam eden askeri faaliyet (tatbikat) olması durumunda verilecek brifingde aşağıdaki sıralanan bilgiler bulunabilir;</p> <p>(98.2.6.1) Birlik veya teşkillerin devam eden faaliyetinin ismi</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	<p>(98.2.6.2) Faaliyete katılan birlik veya teşkilere ait personel mevcudu ile her bir kategori ana silah ve teçhizat sistemlerinin sayısı</p> <p>(98.2.6.3) Faaliyetin icra edildiği yer</p> <p>(98.2.6.4) Faaliyetin hangi safhasının icra edildiği</p> <p>(98.2.6.5) Faaliyet için öngörülen süre</p> <p>(98.2.7) Gönüllülük esasına göre diğer gerekli bilgiler</p>	
<p>(112) Bu ziyaretler için yapılacak talepler ziyaret edilecek ülkeye giriş tarihinden 5 gün öncesinden daha geç 7 günden eken olmayacak şekilde yapılacaktır.</p>	<p>(112) Bu ziyaretler için yapılacak talepler ziyaret edilecek ülkeye giriş tarihinden 5 gün öncesinden daha geç 7 günden eken olmayacak şekilde yapılacaktır. Ziyareti icra edecek taraf devlet tarafından belirlenen süre içerisinde ziyaretin yapılması hakkına engel olunmaması için taraf devletlerin ziyaret taleplerini hazırlarken değerlendirme ziyaretini kabul eden taraf devlet tarafından yıllık bilgi değişiminde beyan edilen resmi ve dini tatil günlerini göz önüne alacaklardır.</p>	<p>Resmi ve dini tatil günlerinin göz önüne alınarak denetim planlanması hususu ilave edilmiştir.</p>

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>(127) Ziyaret teşkil veya birliğin karargahında teşkil veya birliğin komutanı veya yardımcısı tarafından verilecek (10)'uncu paragrafta bildirilen personel ile ana araç ve silah sistemlerini kapsayan bir brifingle başlayacaktır.</p>	<p>(127) Ziyaret teşkil veya birliğin karargahında teşkil veya birliğin komutanı veya yardımcısı tarafından verilecek (10)'uncu paragrafta bildirilen personel ile ana araç ve silah sistemlerini kapsayan bir brifingle başlayacaktır.</p> <p>(127.1) Brifingde diğer bilgilerin yanında aşağıda sıralanan bilgiler bulunacaktır.</p> <p>(127.1.1) Birlik veya teşkilin resmi ismi</p> <p>(127.1.2) Birlik veya teşkilin barış zamanında karargahının konumlu olduğu yerin coğrafi koordinatlarıyla gösterilmesi</p> <p>(127.1.3) Birlik veya teşkilin komuta bağlantılarının gösterilmesi</p> <p>(127.1.4) Eğitim alanları ve atış poligonları</p> <p>(127.1.5) Beyan edilen ve mevcut personel durumu</p> <p>(127.1.6) Belge hükümlerine tabi her bir kategori ana silah ve teçhizat sistemlerinin beyan edilen sayıları</p>	<p>Taraf devletlerin farklı uygulamalarına engel olmak maksadıyla uygulamada olan ancak belge metninde yer almayan brifing standart hale getirilmiştir.</p>

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	<p>(127.1.7) Belge hükümlerine tabi her bir kategori ana silah ve teçhizat sistemlerinin halihazırdaki sayısı</p> <p>(127.1.8) Personel mevcudu ile her bir kategori ana silah ve teçhizat sistemlerindeki farklılıklara ilişkin uygun ilave bilgilerin verilmesi</p> <p>(127.1.9) Birlik veya teşkilin devam eden faaliyeti</p> <p>(127.1.10) Değerlendirme ziyareti için önerilen program</p> <p>(127.2) Ziyaretin teşkile yapılması durumunda ziyareti kabul eden devlet tarafından (10)'uncu paragraf uyarınca bu teşkil için beyan edilen personel ile ana silah ve teçhizat sistemlerinin normal konuş yerinde görülmesine imkan sağlanabilir</p> <p>(127.3) Ziyaretin birliği yapılması durumunda ziyareti kabul eden taraf devlet tarafından (10)'uncu paragraf uyarınca bu birliğe ait olduğu beyan edilen personel ile ana silah ve teçhizat sistemlerinin normal konuş yerinde görülmesine imkan sağlanacaktır.</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	<p>VIYANA BELGESİNİN GÜNCELLENMESİ</p> <p>(151) Viyana Belgesinin mevcut hükümlerinin güncellenmesine ilişkin AGİF kararları belgede yapılan tam değişiklikleri kapsayacak ve “Viyana Belgesi Eki (VD Plus)” olarak isimlendirilecektir.</p> <p>(151.1) AGİF tarafından karara bağlanan VD Plus hükümleri Viyana Belgesinin mevcut hükümlerinin yerine geçecektir.</p> <p>(151.2) AGİF tarafından karara bağlanan VD Plus hükümleri aksi kararlaştırılmadığı takdirde kabul edildiği anda yürürlüğe girecektir.</p> <p>(151.3) AGİT Çatışma Önleme Merkezi yürürlükteki tüm VD Plus hükümlerinin kaydını tutacaktır.</p> <p>(152) Taraf devletler Yıllık Uygulama ve Değerlendirme Toplantısını da göz önüne alarak Viyana Belgesini yeniden yayımlamak amacıyla her beş yıllık takvim döneminde bir kez veya daha sıkı özel AGİF toplantısı düzenleyecekler ve;</p>	

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
	(152.1) AGİT Sekretaryasını özel AGİF toplantısını müteakip bir ay içerisinde güncellenin yapıldığı yılın adıyla tekrar yayımlanması konusunda görevlendirecektir.	
(151) ve (152)'nci paragraflar	(153) ve (154) olarak değiştirilmiştir.	İçerikte herhangi bir değişiklik olmamıştır.
(153)'üncü paragraf	(155) olarak değiştirilmiştir.	İçerikte herhangi bir değişiklik olmamıştır.
(154) AGİT Genel Sekreterinin mevcut dokümanı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Japonya ve Kore Cumhuriyeti İşbirliği Ortakları ile Akdeniz İşbirliği Ortakları (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas ve Tunus) hükümetlerine aktarılması istenmektedir.	(154) AGİT Genel Sekreterinin mevcut dokümanı Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Asya İşbirliği Ortaklarının (Afganistan, Avustralya, Japonya, Moğolistan, Kore Cumhuriyeti ve Tayland) hükümetlerine ve Akdeniz İşbirliği Ortakları (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas ve Tunus) hükümetlerine aktarılması istenmektedir.	Asya İşbirliği Ortakları ilave edilmiştir.
(155), (156) ve (157)'nci paragraflar	(157), (158) ve (159) olarak değiştirilmiştir.	İçerikte herhangi bir değişiklik olmamıştır.

VB-1999	VB-2011	AÇIKLAMALAR
<p>(158) Bu belge ile kabul edilen tedbirlerin siyasi bağlayıcılığı vardır ve aksi belirtilmediği takdirde 1 Ocak 2000'de yürürlüğe gireceklerdir.</p> <p>İstanbul, 16 Kasım 1999</p>	<p>(160) Bu belge ile kabul edilen tedbirlerin siyasi bağlayıcılığı vardır ve aksi belirtilmediği takdirde 1 Aralık 2011'de yürürlüğe gireceklerdir.</p> <p>Viyana, 30 Kasım 2011</p>	<p>Yürürlüğe giriş tarihi belirtilmiştir.</p>

Kaynak: Viyana Belgesi-1999 ve Viyana Belgesi-2011

Ek-3: Viyana Belgesi-2011 ile AKKA arasındaki farklar

KONU	AKKA	VB-2011
Kapsam	Anlaşma ile Sınırlanmış Silah ve Araç (ASSA) olarak tabir edilen tank, zırhlı muharebe aracı, top, savaş uçağı ve taarruz helikopteri olmak üzere beş kategori silah ve araçta NATO ve eski Varşova Paktı ülkeleri arasında blok bazında sayısal eşitliğin sağlanması mantığıyla oluşturulmuştur.	Taraf devletler arasında askeri kuvvetler ve askeri faaliyetler hakkında bilgi değişimleri, bildirimler, savunma planlaması, askeri temaslar, denetimler ve ziyaretler yapılması yoluyla karşılıklı güven ortamının geliştirilmesi mantığıyla oluşturulmuştur.
Amaç	Konvansiyonel kuvvetler arasında istikrarlı ve güvenli bir denge yaratmak, genel ve bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak, öncelikle ülkelerin baskın tarzında ve geniş çaplı taarruzları başlatma imkan kabiliyetlerini bertaraf etmek.	Devletlerin karşılıklı olarak ve uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanmama veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaması taahhüdüne etkinlik ve anlam kazandırmak üzere Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) alanında şeffaflık, açıklık ilkeleri çerçevesinde taraf devletler arasında güven ve güvenliğin güçlendirilmesine hizmet etmek.
Hukuki Yönü	Hukuk, bağlayıcılığı vardır.	Siyasi bağlayıcılığı vardır.
Taraf Ülke Sayısı	30 ülke taraftır. (22 NATO ülkesi, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan Ermenistan Azerbaycan, Moldova, Kazakistan)	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na (AGİT) üye olan 57 ülkeden 56'sı taraftır. Moğolistan'ın VB-2011 konusunda yükümlülüğü yoktur.

KONU	AKKA	VB-2011
Denetimci Sayısı	Dokuz personelden oluşan milli veya uluslararası denetim timleri teşkil edilir.	Değerlendirme Ziyaretlerinde üç, denetimlerde dört personelden oluşan milli veya uluslararası denetim timleri teşkil edilir. Denetlenen ülke ile mutabakata varılması halinde yukarıda belirtilen değerlendirme ziyareti/denetim timlerine birer yardımcı personel daha alınabilir.
Denetime Tabi Birimler	AKKA'ya tabi olan askeri birlikler, Kara ve Hava Kuvvetlerinin bağımsız tabur, filo, Deniz Kuvvetlerinin eşidi kıyı savunma birlikleri ve amfibi birlikleridir.	VB-2011'e tabi olan askeri birlikler, kara ve hava kuvvetleri kuruluşunda bulunan tugay, alay, ve eşidi aktif birlik ve teşkiller ile deniz kuvvetlerinin aynı düzeydeki amfibi birlikleridir.
Denetim Şekilleri	Beyan Edilmiş Mevki (BEM) Denetimi: Bir veya daha fazla denetime tabi birim içeren tesis veya hudutları kesinlikle belirlenmiş coğrafi mevkide icra edilen denetimlerdir. Şüphe Denetimi: Belirlenmiş Alanda şüphe üzerine icra edilen denetimlerdir.	Denetim: VB uygulama alanı içindeki topraklarda denetime esas teşkil eden, azami bir ordunun askeri hareket icra edebileceği ve bildirim tabi askeri faaliyetlerin yürütüldüğü veya denetim talebinde bulunan devletin şüphe duyduğu özel bir alan içinde icra edilir. Değerlendirme Ziyareti: Değerlendirme ziyareti taraf devletlerce beyan edilmiş olan bir birlikte gerçekleştirilir. Seçilen birik personeli ile görüşme, soru sorma imkanı vardır. Değerlendirme ziyaretinin icrası esnasında belirtilen ana harp silah ve araçlarının konuş yerlerinde görülmesine imkan tanımak zorunluluğu vardır fakat sayım yapılmaz.

KONU	AKKA	VB-2011
Denetim/ Değerlendirme Ziyareti Niyet Bildirimleri	Denetim timinin denetlenecek ülkeye tahmini varış zamanının en geç 36 saat öncesinde yapılır.	Denetimler için denetim timinin denetlenecek ülkeye tahmini varış zamanından en az 36 saat ve en çok 5 gün öncesinden yapılır. Değerlendirme ziyaretleri için değerlendirme ziyareti icra edecek timin ülkeye tahmini varış zamanından 5 gün öncesinden daha geç ve 7 günden erken olmayacak şekilde yapılır.
Denetim/ Değerlendirme Ziyareti Sayıları	Tarafların beyan edilen Denetime Tabi Birim (DTB) sayısının %15'i kadar denetim kabul etme yükümlülüğü vardır. Bir taraf devlet başka bir taraf devletin pasif kotalarının %50'sinden fazlasını tek başına kullanamaz.	Her taraf devletin en az 3 denetim kabul etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Değerlendirme ziyareti kabul etme yükümlülüğü beyan edilen her 60 birlik ve azı için bir adettir. Hiçbir taraf devlet aynı taraf devlette yılda bir adetten fazla aktif denetim icra edemez. Hiçbir taraf devletin pasif ziyaret kotasının beşte birinden fazla ziyareti aynı taraf devletten kabul etme yükümlülüğü yoktur. Pasif ziyaret kotası beşten az olan bir devletin bir takvim yılında bir adetten fazla ziyareti aynı taraf devletten kabul etme yükümlülüğü yoktur. Hiçbir teşkil veya birlik bir takvim yılında iki kereden fazla ve aynı taraf devlet tarafından birden fazla bir kereden fazla ziyaret edilemez.
Denetim/ Değerlendirme Ziyareti Bölgeleri	Denetlenecek ilk birlik denetim timinin denetlenecek ülkeye varışından bir saat sonra açıklanır. Ardışık denetimler için bir önceki denetimin bitmesini müteakip denetlenecek birlik açıklanır.	Denetimler için Belirlenmiş Alanın coğrafi koordinatları, değerlendirme ziyareti için ise ziyaret edilecek birlik denetim niyet bildirimini ile önceden bildirilir.

KONU	AKKA	VB-2011
Denetim/Değerlendirme Ziyareti Uygulama Şekli	Yaya ve/veya karadan araç ile, Denetime Tabi Birimin büyüklüğü 20 km ² 'den fazla ise havadan helikopter ile icra edilebilir. Denetim Beyan Edilmiş Mevki veya Belirlenmiş Alan içinde icra edilir. Denetimlerde yıllık bilgi değişimlerinde beyan edilen, silah, araç ve teçhizat cins ve miktarları sayılarak verilen bilgilerin doğruluğu teyit edilir. Denetim timinin birlik personeli ile görüşme hakkı yoktur.	Değerlendirme ziyaretleri karadan araç ile ve/veya yaya olarak, denetimler karadan araçla ve/veya havadan helikopterle icra edilebilir. Denetimlerde birlik ve teşkillerin sınırları içine karadan girilmez, değerlendirme ziyaretlerinde seçilen birlik ve teşkilere giriş hakkı vardır. Denetim ve değerlendirme ziyaretinde silah sayımı yapılmaz. Değerlendirme ziyaretlerinde birlik personeli ile görüşme hakkı vardır. Denetimlerde birlik personeli ile görüşme hakkı olmamakla birlikte tatbikat arazisinde briefing alınır.
Denetim Süresi	İlk denetim için 48 saat, icra edilecek her ardışık denetim için 36 saattir. Belirlenmiş alanda Şüpheli Denetimi için 24 saattir.	Değerlendirme Ziyaretleri için 12, denetimler için 48 saattir.
Beyan Edilen Silah, Teçhizat ve Araç	Muharebe tankı, ZMA, ZPT ve ZPMA benzerleri, kundağı motorlu ve çekili topçu silahları, havanlar, Çok Namlulu Roketatar Sistemleri (ÇNRA) (100 mm. ve daha büyük), Zırhlı Araca Monteli Köprüler, muharip uçaklar, helikopterler.	Muharebe tankı, ZMA, ZPT ve ZPMA benzerleri, kundağı motorlu ve çekili topçu silahları, havanlar, Çok Namlulu Roketatar Sistemleri (ÇNRA) (100 mm. ve daha büyük), Zırhlı Araca Monteli Köprüler, muharip uçaklar, helikopterler, Zırhlı Araca Monteli Gúdümlü Tanksavar Füze Lançerleri.

KONU	AKKA	VB-2011
Takvim Yılı	Her yılın 15 Mart tarihinde başlar, bir sonraki yılın 14 Mart tarihinde sona erer.	Her yılın 1 Ocak tarihinde başlar, bir sonraki yılın 31 Aralık tarihinde biter.
Sınırlamalar	Silah tavanları vardır.	Silah tavanları yoktur.
Alan Dışı Bölge	Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi.	Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesinin bir kısmı.

Kaynak: Viyana Belgesi-2011 ve AKKA

ÖZET

Otabatmaz Tolga, Avrupa'daki Güvenlik Anlaşmaları Çerçevesinde Güney Kafkasya Bölgesi İçin Bir Çözüm Modeli, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Güney Kafkasya bölgesinde çıkan çatışmaların asıl sebebi tarihi anlaşmazlıklar, bölgenin jeostratejik ve ekonomik önemidir. Kafkasya'da silahlı çatışmalar şu anda sona ermiş olmakla beraber bölgede güvenlik meselesi halen büyük bir problemdir. Avrupa'da güvenliği sağlamak amacıyla anlaşmalar-Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA), Viyana Belgesi-2011 (VB-11), Açık Semalar Anlaşması (ASA)-imzalanmış ve bu anlaşmalar NATO ile eski Varşova Paktına üye ülkeler arasında güvenliği ve güç dengesini sağlamışlardır. Fakat söz konusu anlaşmalar Güney Kafkasya bölgesinde güvenliği sağlayamamışlardır. Güney Kafkasya'da güvenliği sağlamak için yapılabileceklerden birisi de anlaşmaları zaman içinde ortaya çıkmış olan güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde gözden geçirerek düzenlemektir. Anlaşmaların ne şekilde gözden geçirilerek düzenleneceği ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak hale getirileceği konusu önemini korumaktadır. Bu çalışmada Avrupa'da askeri anlamda güvenliği sağlamak amacıyla imzalanmış olan anlaşmaların Güney Kafkasya bölgesinde güvenliğinin sağlanmasında neden başarısız olduklarının sebepleri ve çözüm yolları ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

1. Güney Kafkasya
2. AKKA
3. VB-11
4. ASA
5. Çözüm modeli

ABSTRACT

Otabatmaz Tolga, A Solution Model For South Caucasus Within The Frame Of Security Treaties In Europe, Master's Thesis, Ankara, 2014.

The real causes of conflicts in the South Caucasus are historical disagreements, geostrategic and economic importance of the region. Although the armed conflicts have been ceased in the South Caucasus, the security issue in this region is still a big problem. In order to ensure the security in Europe the treaties-Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE), Vienna Document-2011 (VD-11), Open Skies Treaty (OS)-were enacted and these treaties provided security and balance of power among the participant states of NATO and the former Warsaw Pact. But aferomentioned treaties could not provide security in the South Caucasus. One of the things that can be done to provide security in the South Caucasus is to revise the treaties in order to meet the security demands emerged in time. The subject, related to the treaties on how to revise and meet security demands is keeping its importance.

In this study it was laid why the enacted treaties to ensure the security in military sphere in Europe failed to provide the security in the South Caucasus region and the solutions were set forth.

Anahtar Sözcükler:

1. South Caucasus
2. CFE
3. VD-11
4. OS
5. Solution Model